

**The 18th Century Historical Statistical Atlas of
PEST COUNTY**

Pest vármegye 18. századi történeti statisztikai atlasza

Készítette / created by:
Demeter, Gábor

The atlas was supported by the HAS RCH Lendület „Ten Generations“ Research Group and the NKFIH projects K 145 924 entitled Regional differences in the medieval Kingdom of Hungary (ca 1500) and FK 142 451 (Budapest - Environmental History of an Urban Area)

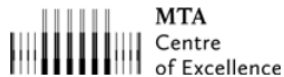
GIStorical Studies 8

ISBN 978-963-416-416-6 (pdf)
ISSN 2560-2101

© Demeter, Gábor

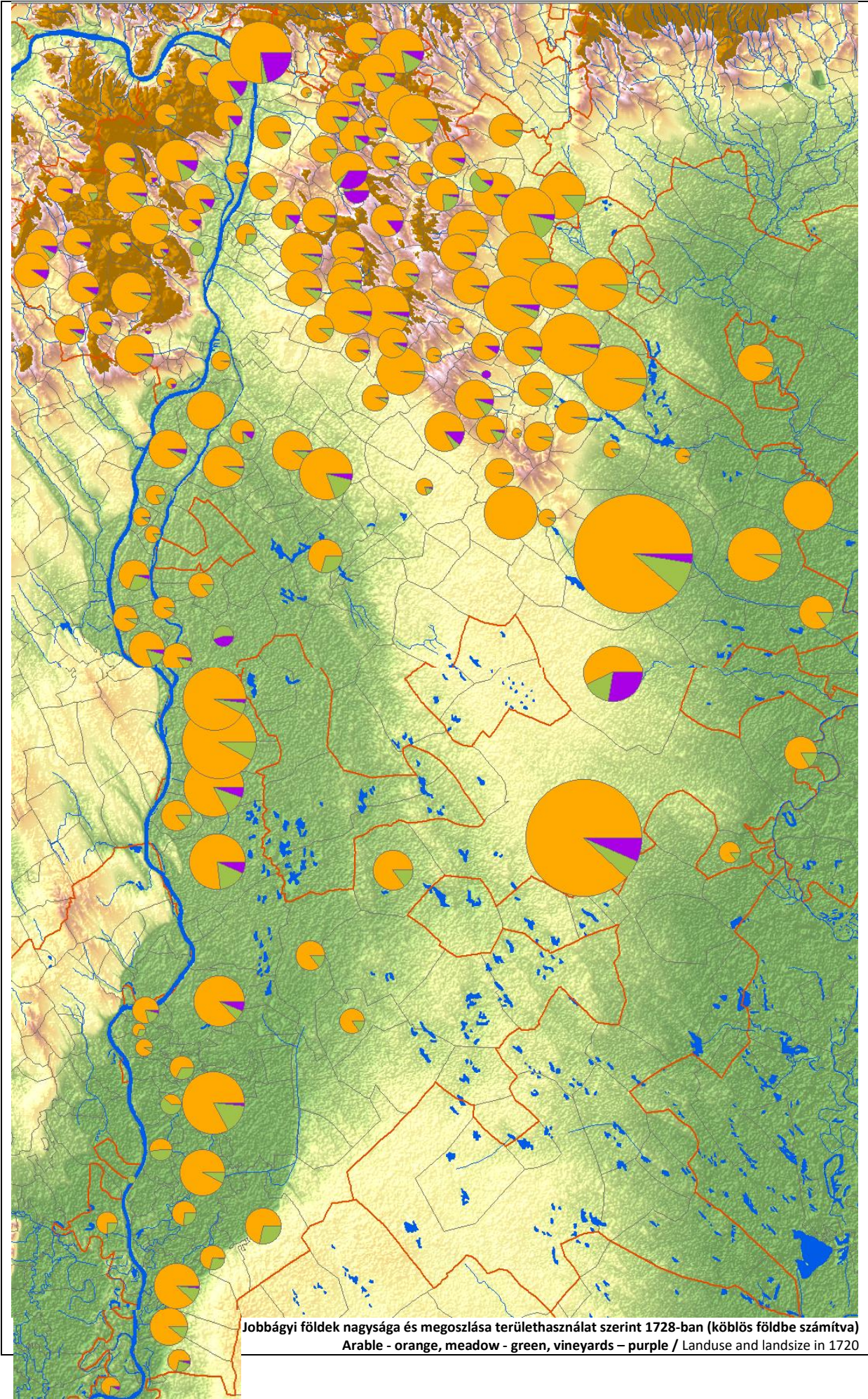
Editorial board of GIStorical Studies: Demeter, Gábor – Szulovszky, János

HUN-REN
Hungarian Research Network

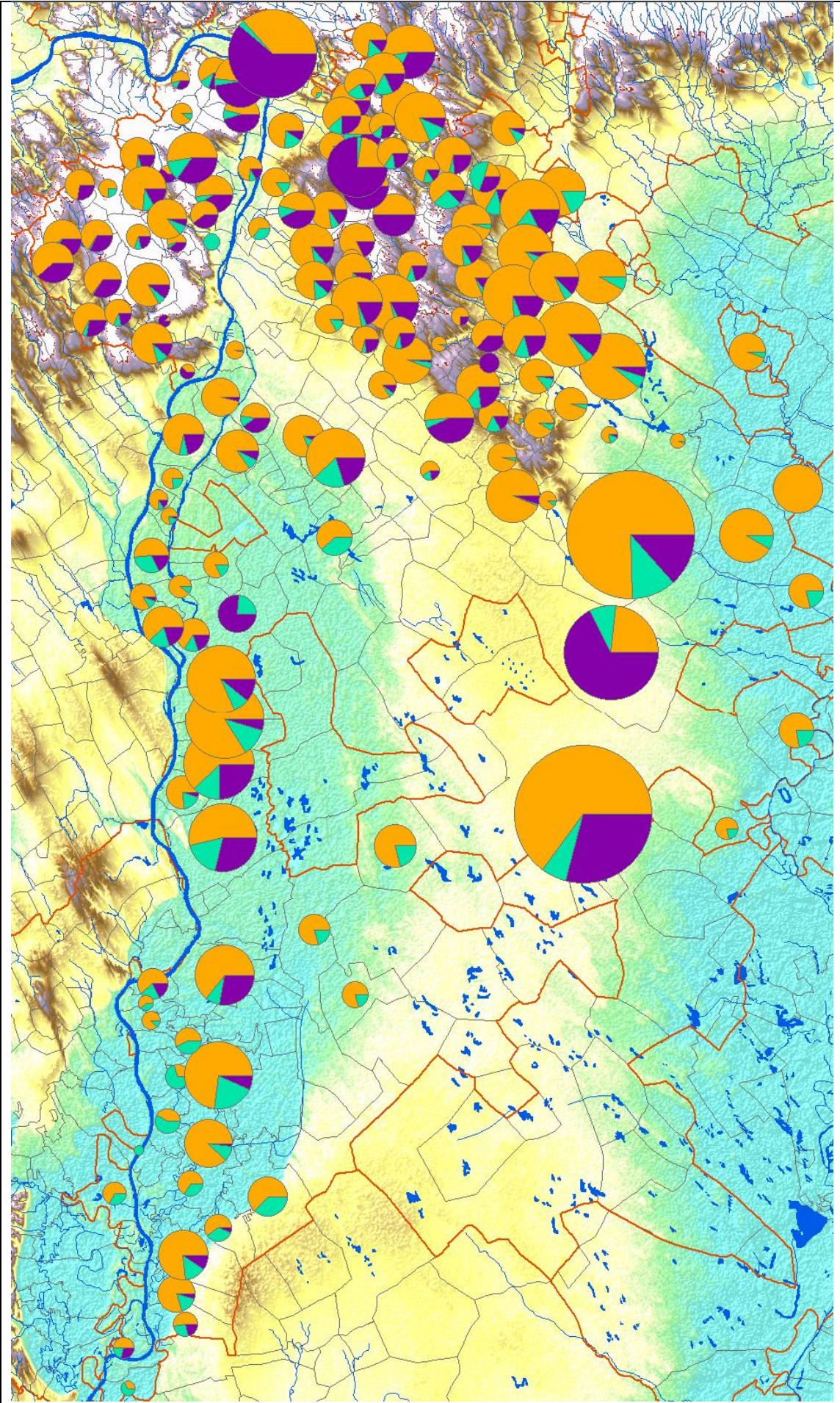

HUN-REN Research Centre for the Humanities, Institute of History
HAS Centre of Excellence

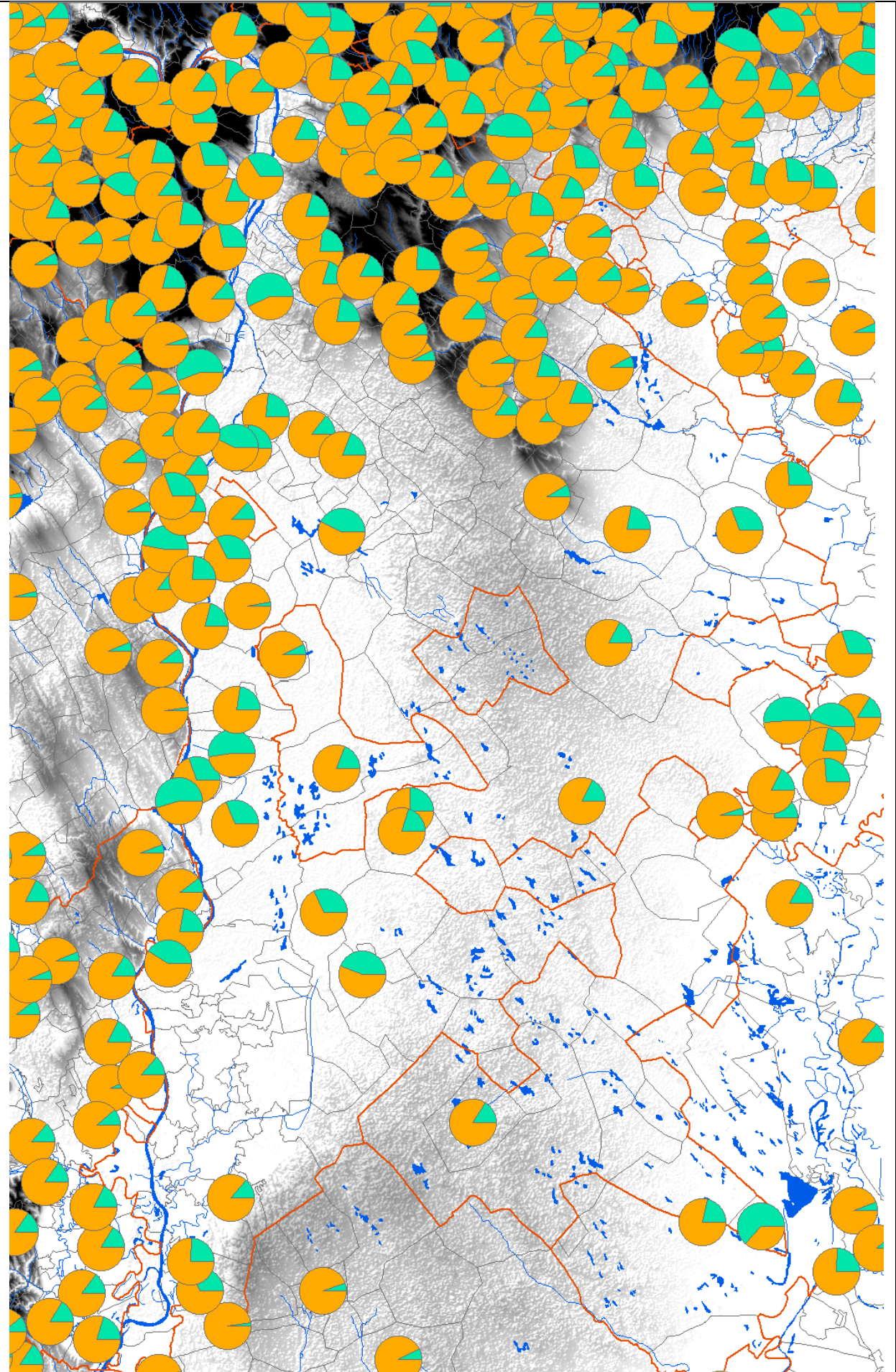
Budapest
2024

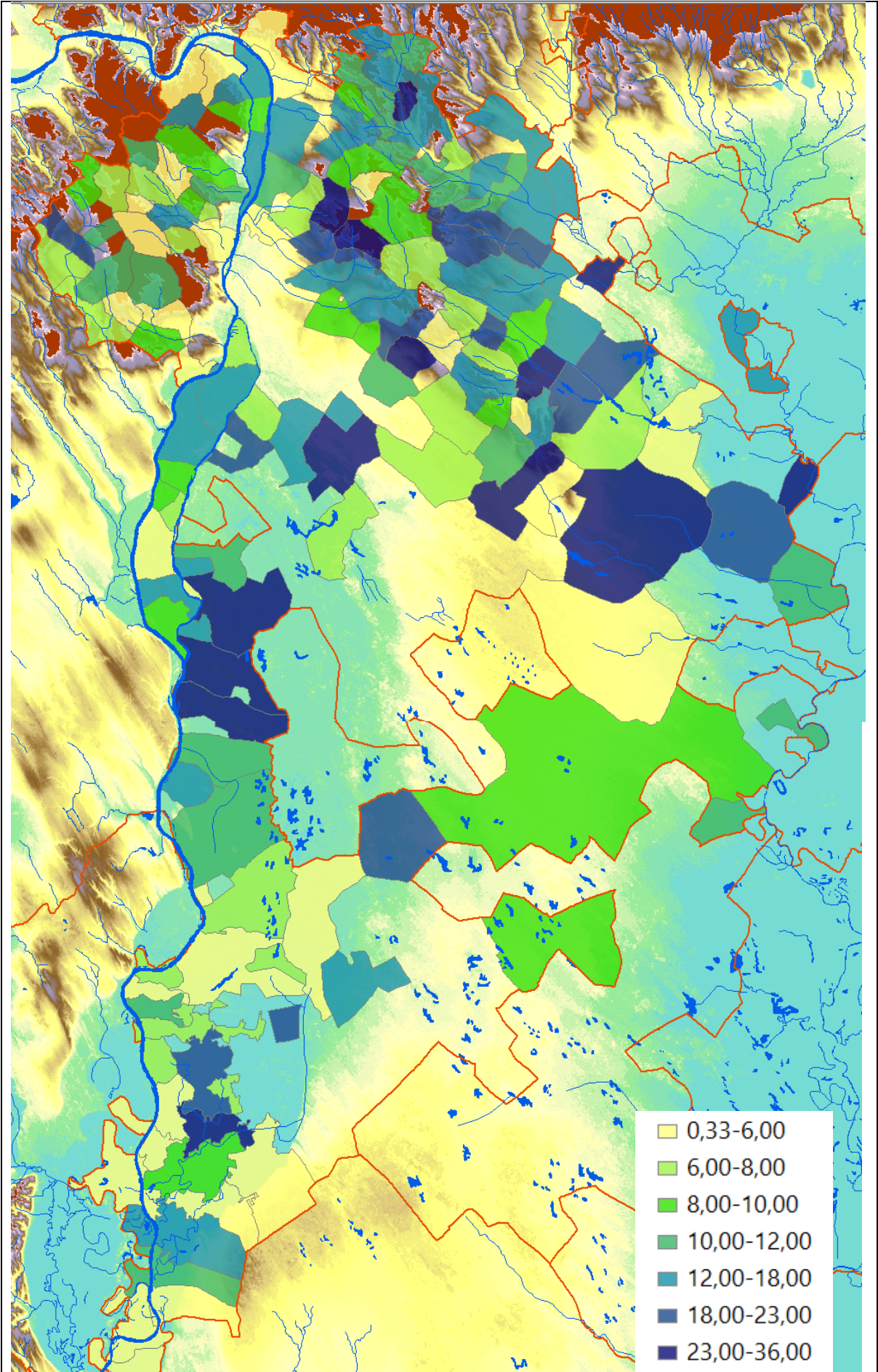
Jobbágyi földek nagysága és megoszlása területhasználat szerint 1728-ban (köblös földbe számítva)
Arable - orange, meadow - green, vineyards – purple / Landuse and landsize in 1720

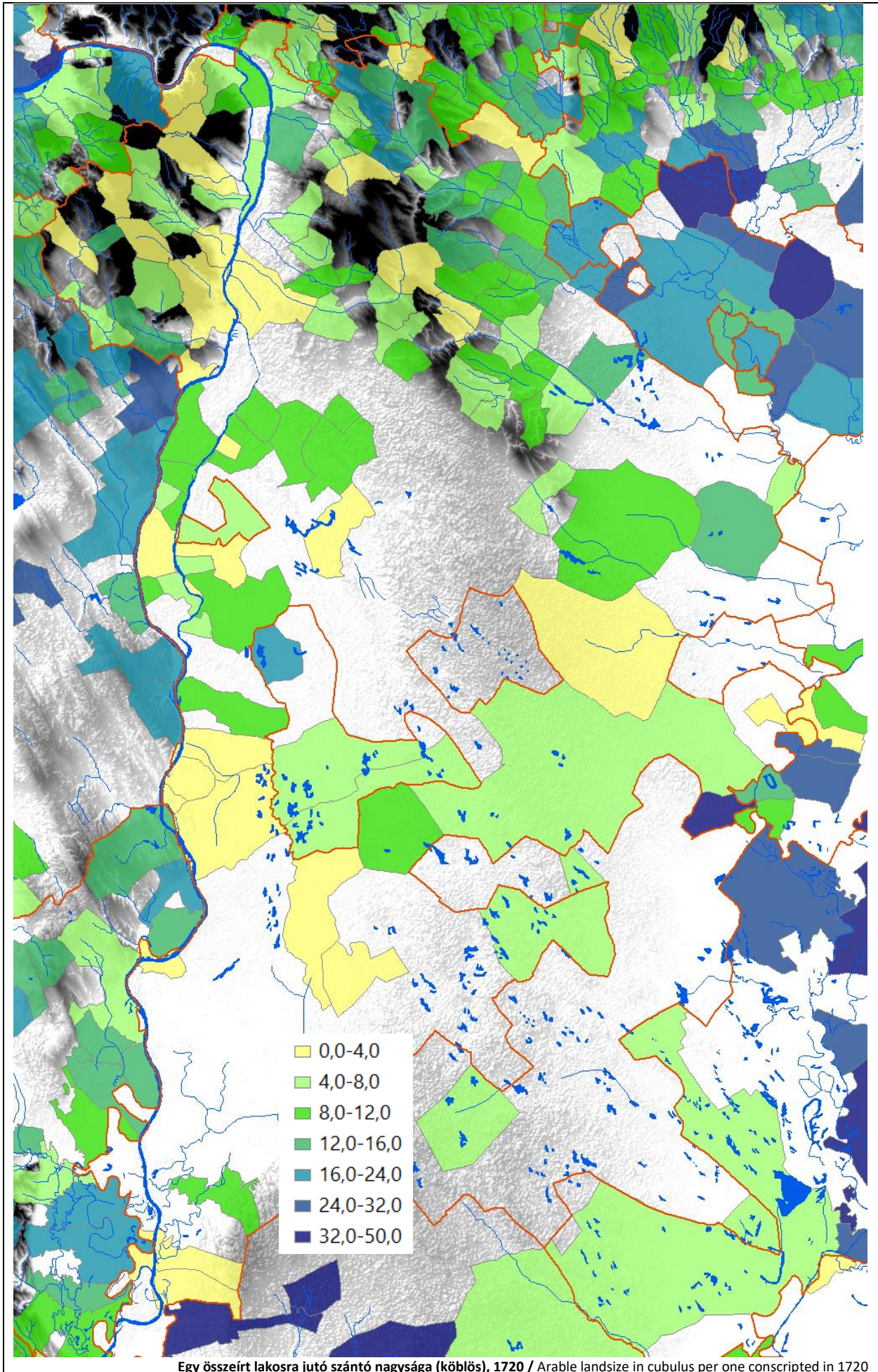
Jobbági földek nagysága és megoszlása 1728-ban (saját mértékegységben megadva, átváltás nélkül) / Landuse of landed peasants in 1728 (measurement units are not unified)

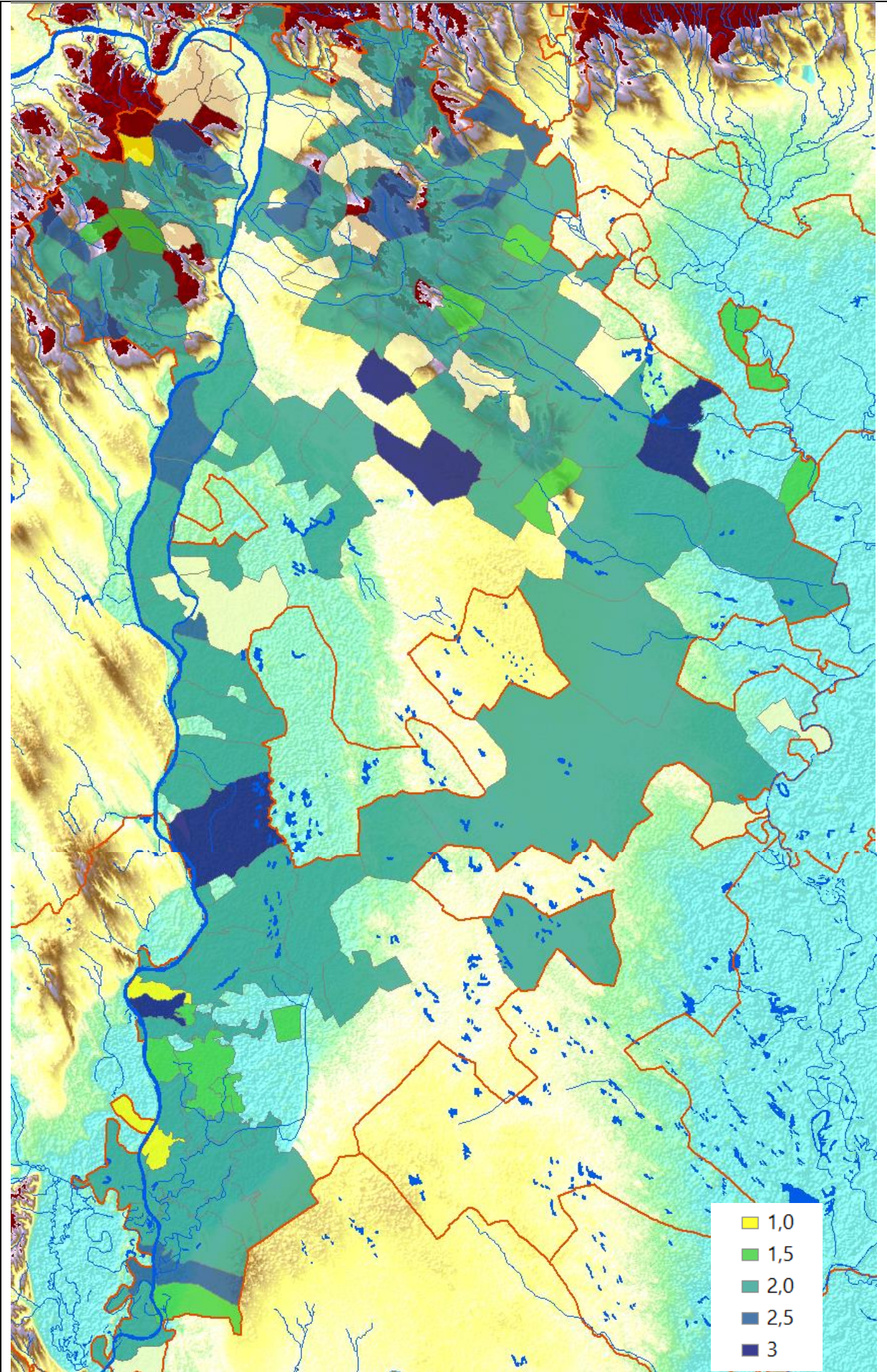
Összeírt úrbéri rét (zöld) a szántóhoz mérve (saját mértékegységben), 1720 / Conscripted meadows of peasants measured to arable land

Egy jobbágyra jutó telki szántó föld nagysága köblösben, 1728 / Urbarial arable land per one landed peasant (cubulus, 1728)

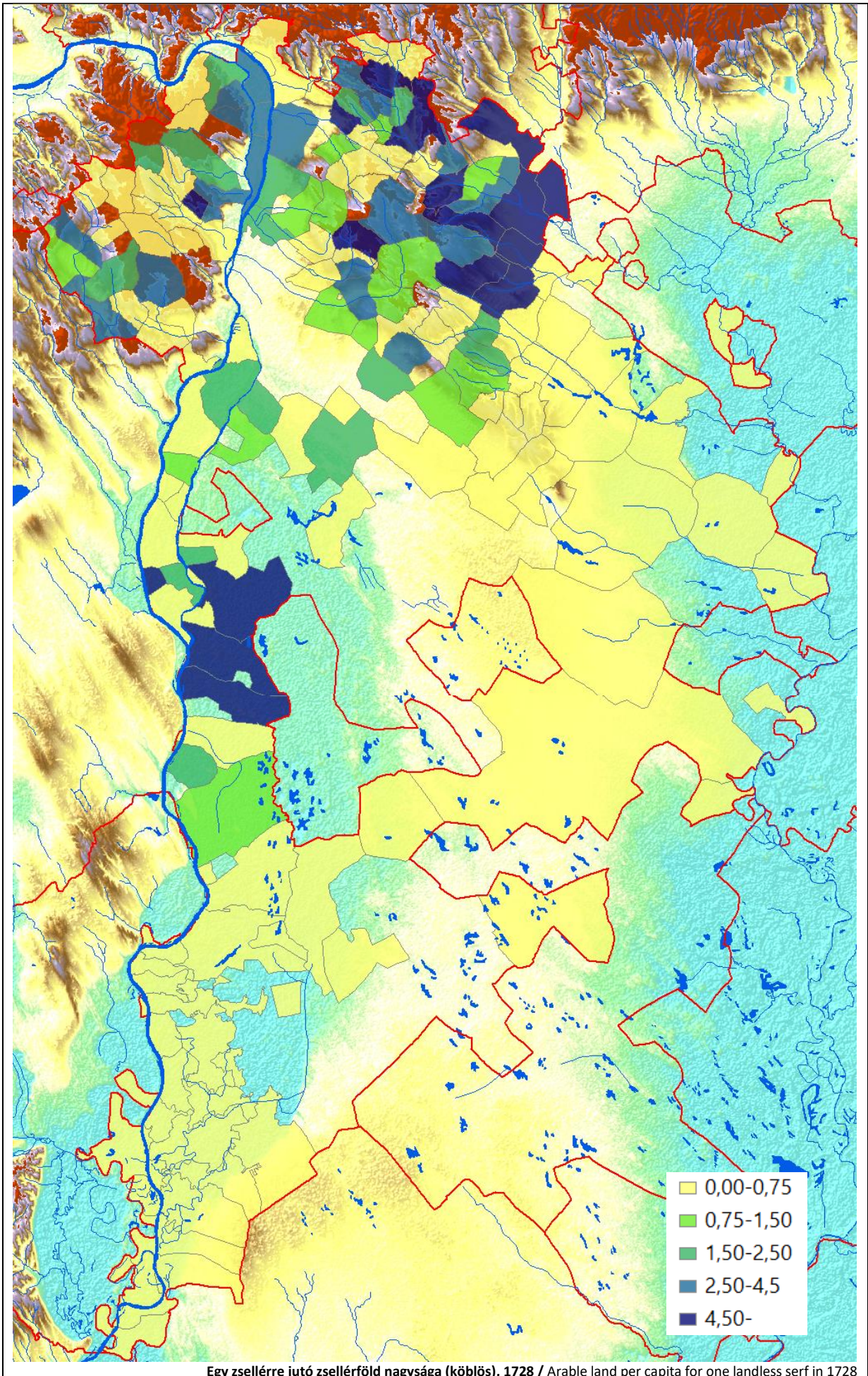

Egy összeírt lakosra jutó szántó nagysága (köblös), 1720 / Arable landsize in cubulus per one conscripted in 1720

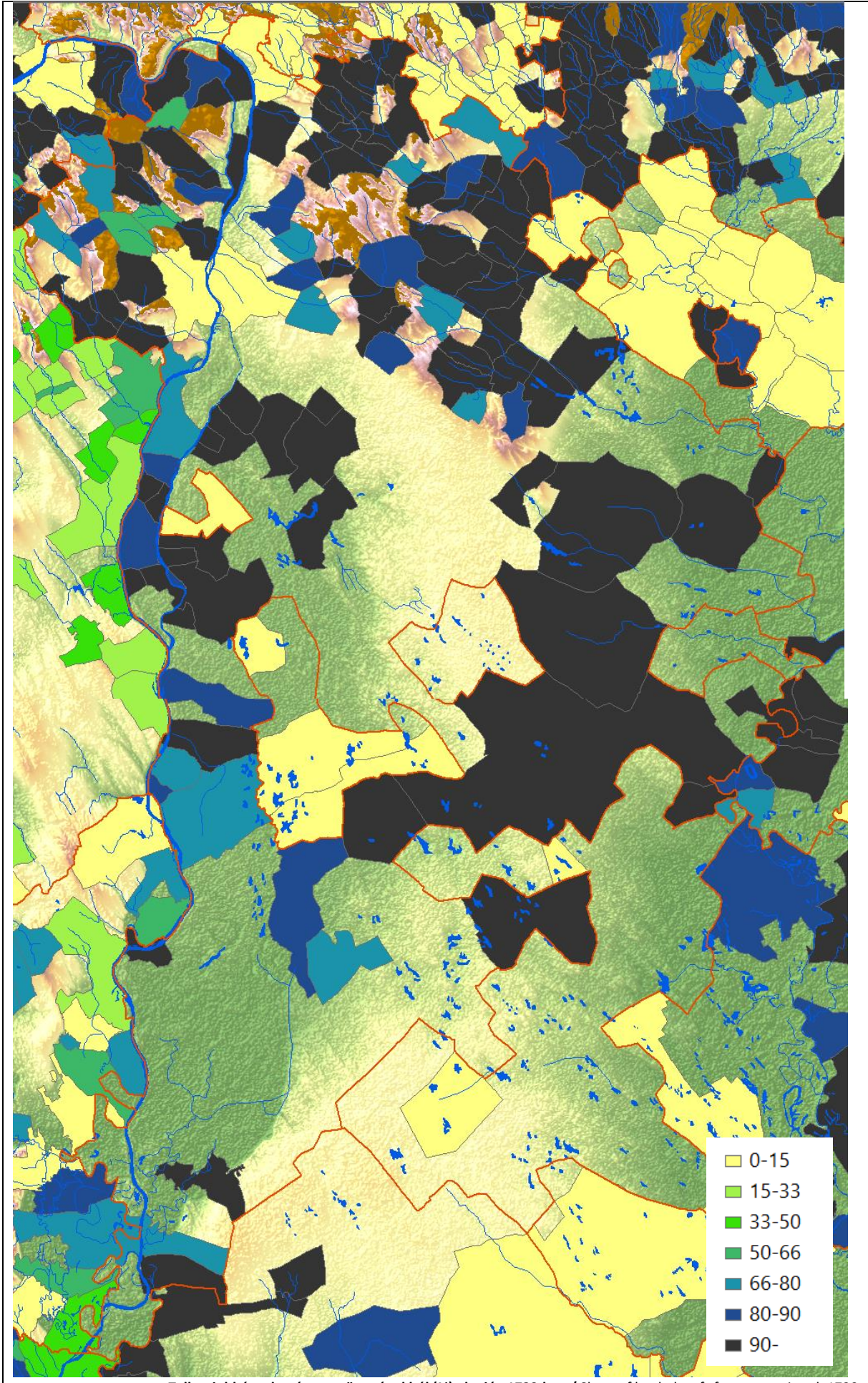

Szántás munkaerőszükséglete Perjés szerint (fő), 1728 / Raw workforce requirement in 1728 (prs) for cultivation

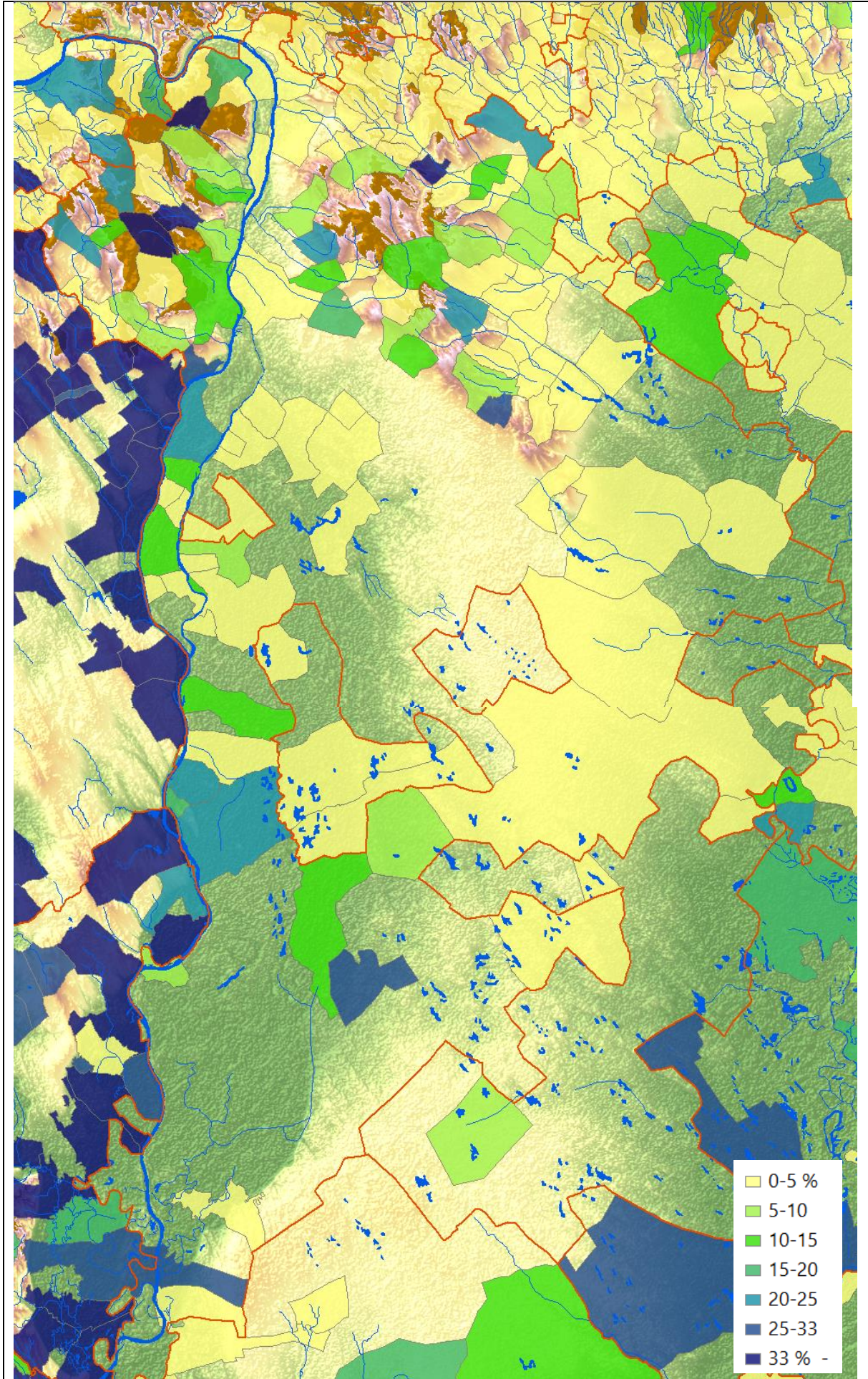

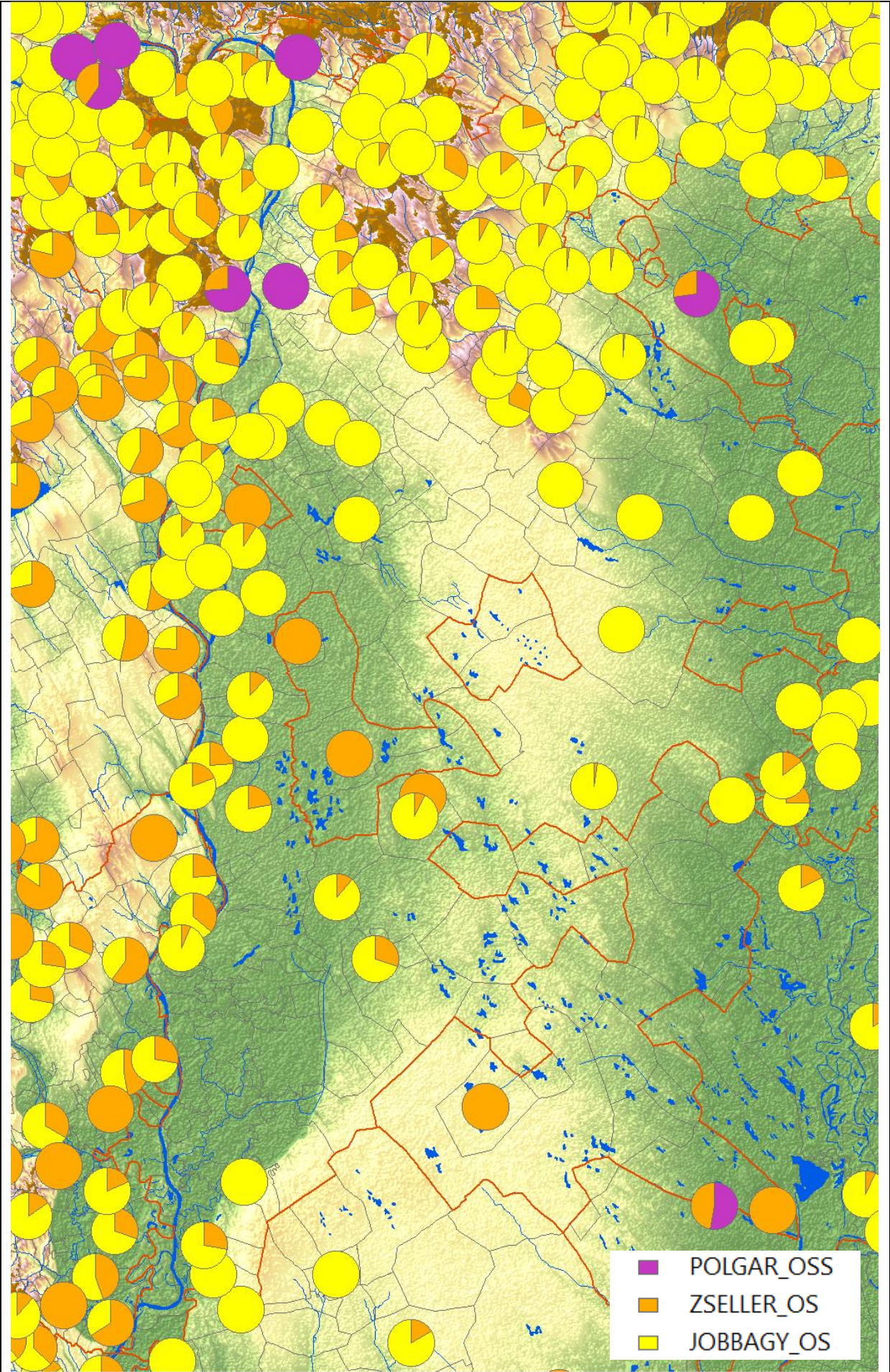
Egy zsellérre jutó zsellérföld nagysága (köblös), 1728 / Arable land per capita for one landless serf in 1728

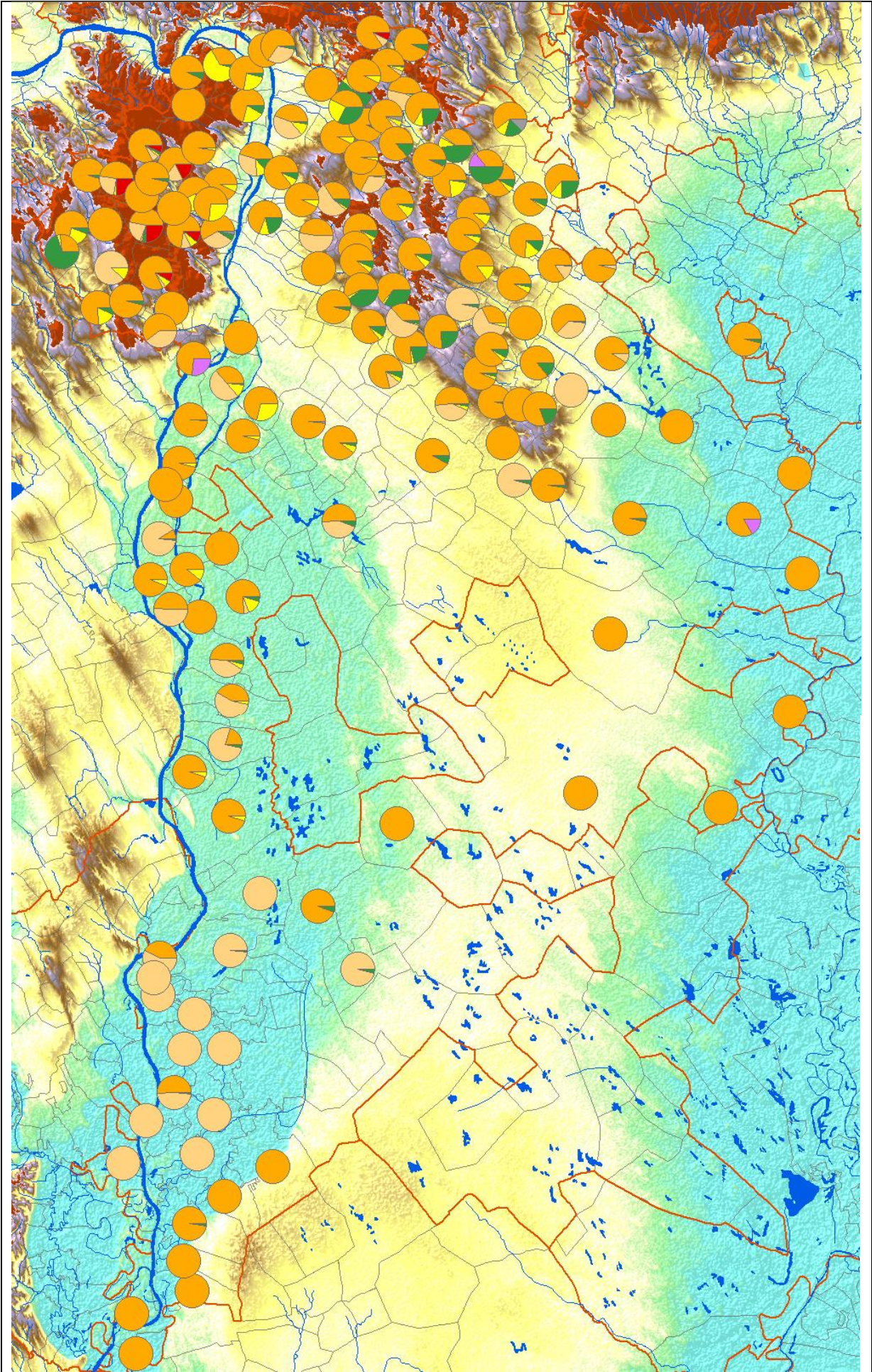
Teljes jobbágyok aránya az összeírtakból (%) alapján 1720-ban / Share of landed serfs from conscripted, 1720

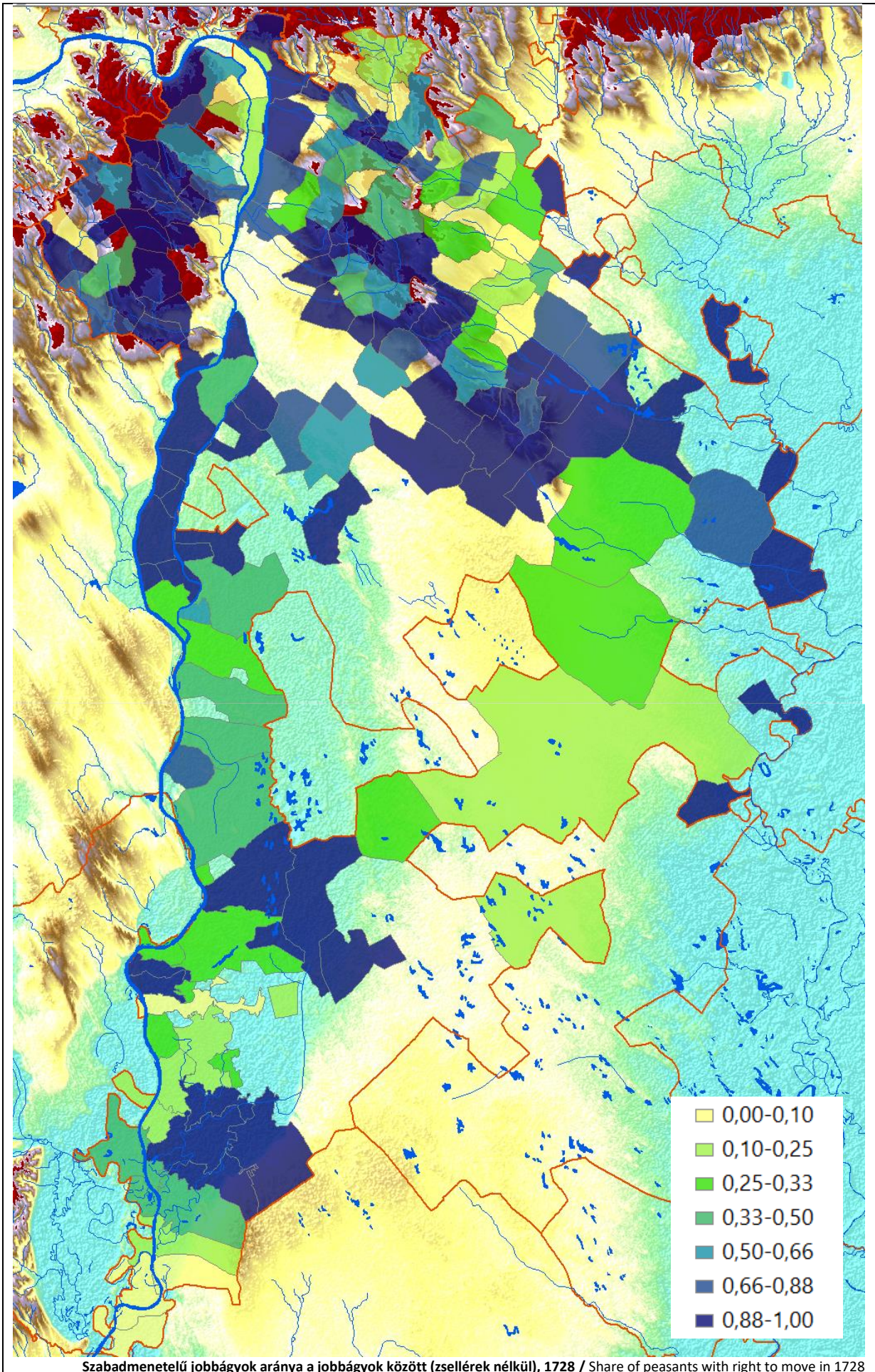
Zsellér (földes) aránya (%) az összeírtakból a regnicolaris conscriptio alapján 1720-ban / Share of inquilini from conscripted in 1720

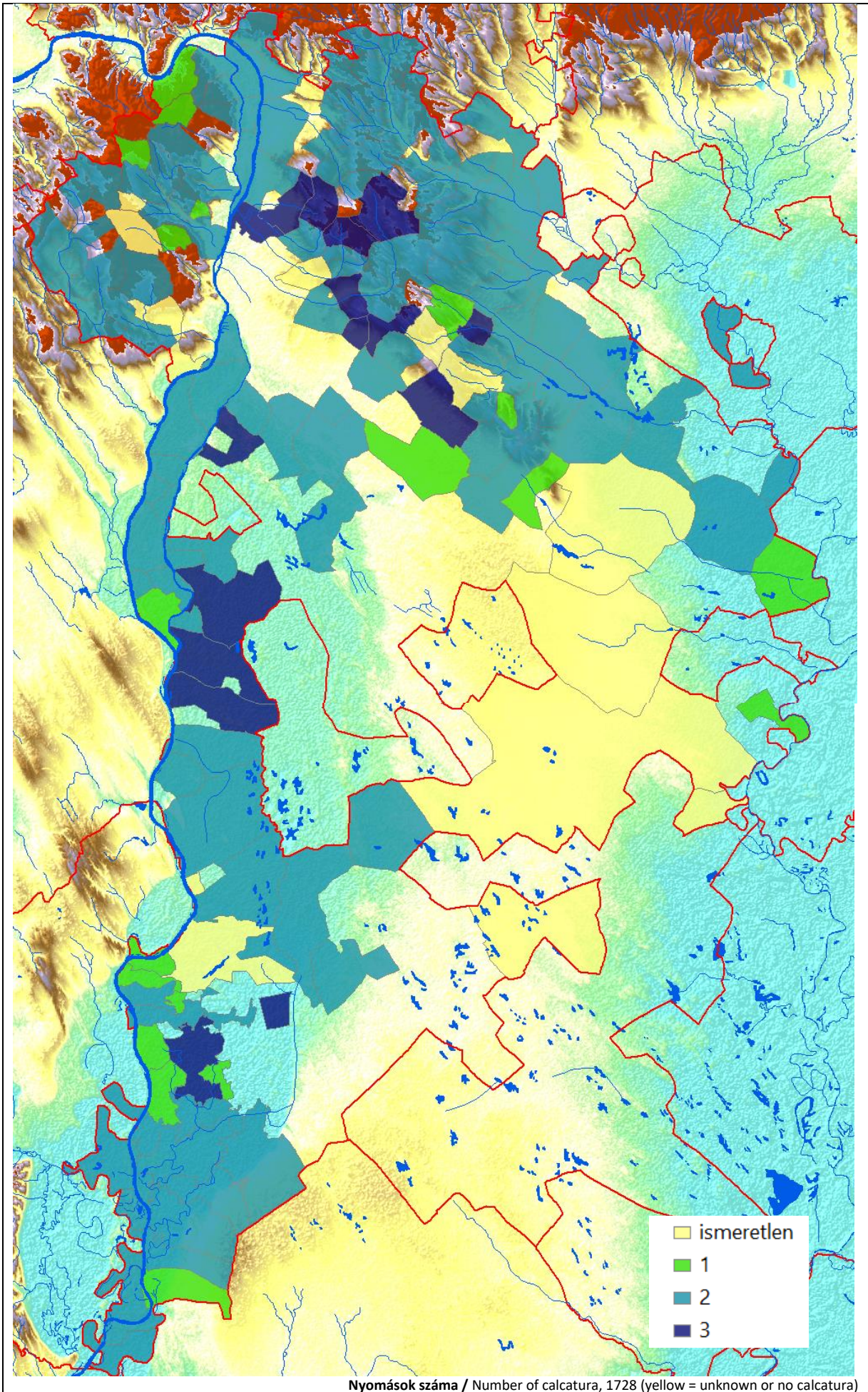
Az 1720-ban összeírt népesség rétegződése / Stratification and share of conscripted population in 1720

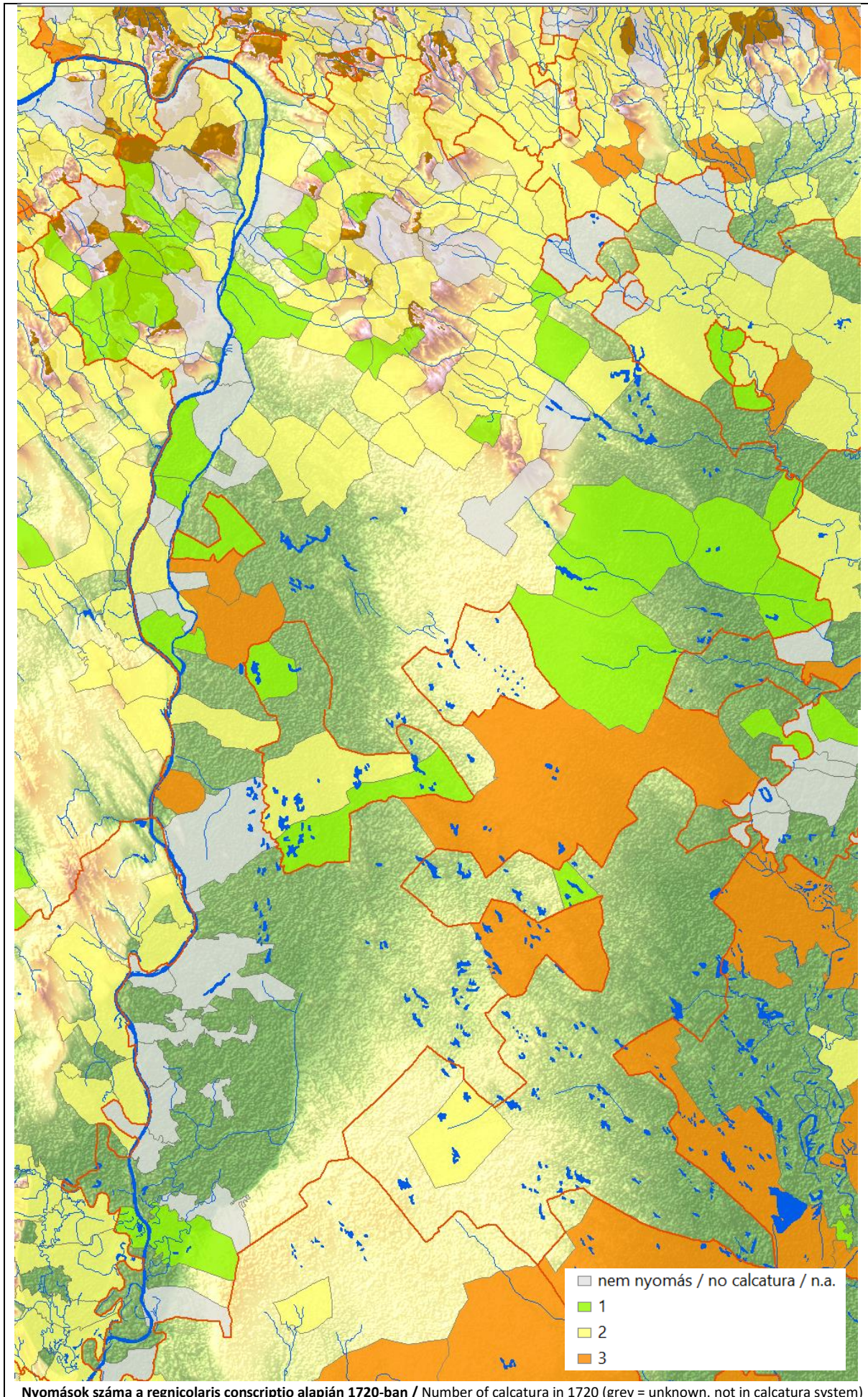
Land: orange = urbarial land of landed peasants; light orange = other land of landed peasants ; yellow = landless peasants' property; lilac = extraneous; green = other; red = clearcut;

Szabadmenetelű jobbágyok aránya a jobbágyok között (zsellérek nélkül), 1728 / Share of peasants with right to move in 1728

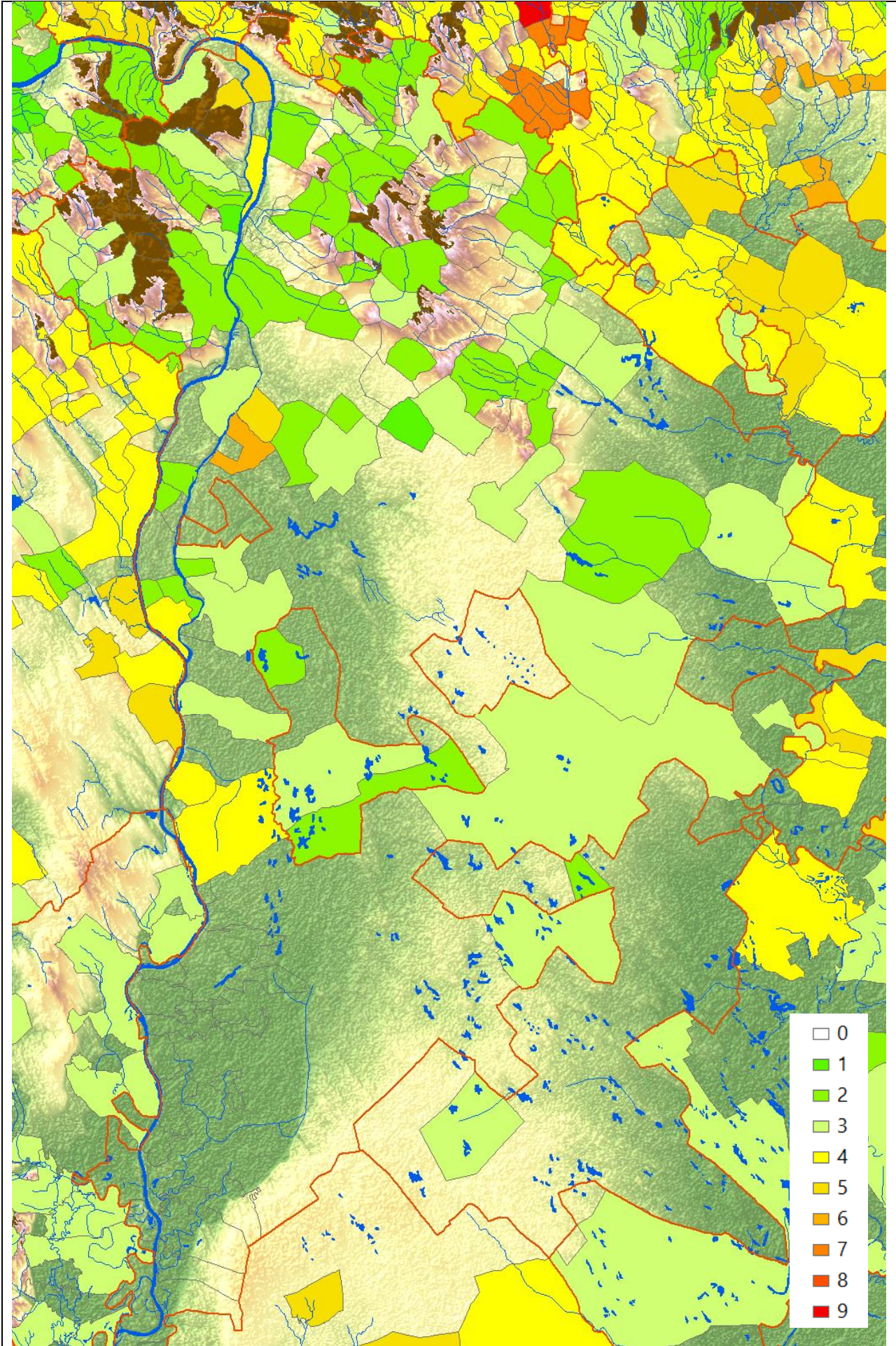

Nyomások száma / Number of calcatúra, 1728 (yellow = unknown or no calcatúra)

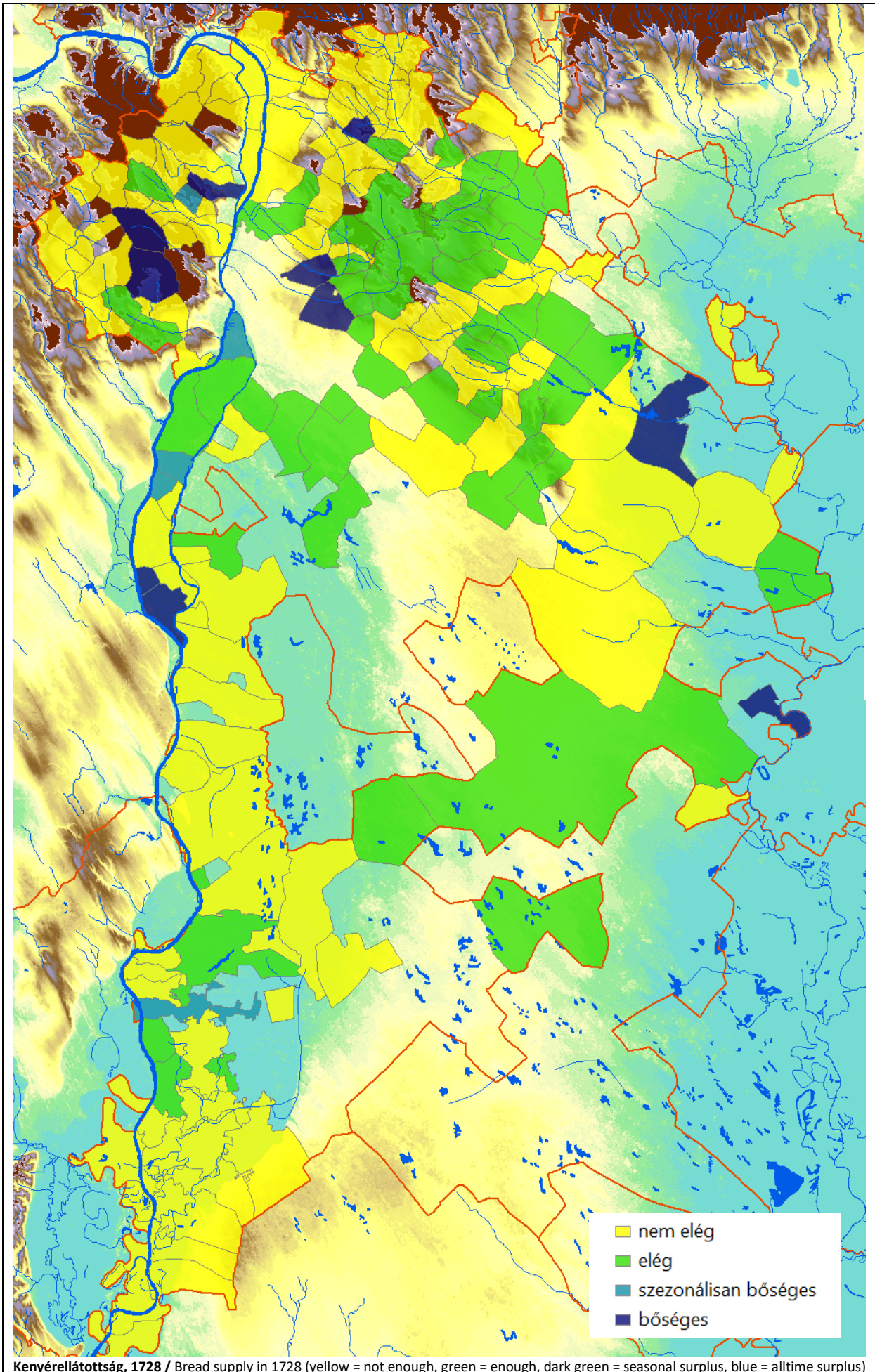

Nyomások száma a regnicolaris conscriptio alapján 1720-ban / Number of calcatura in 1720 (grey = unknown, not in calcatura system)

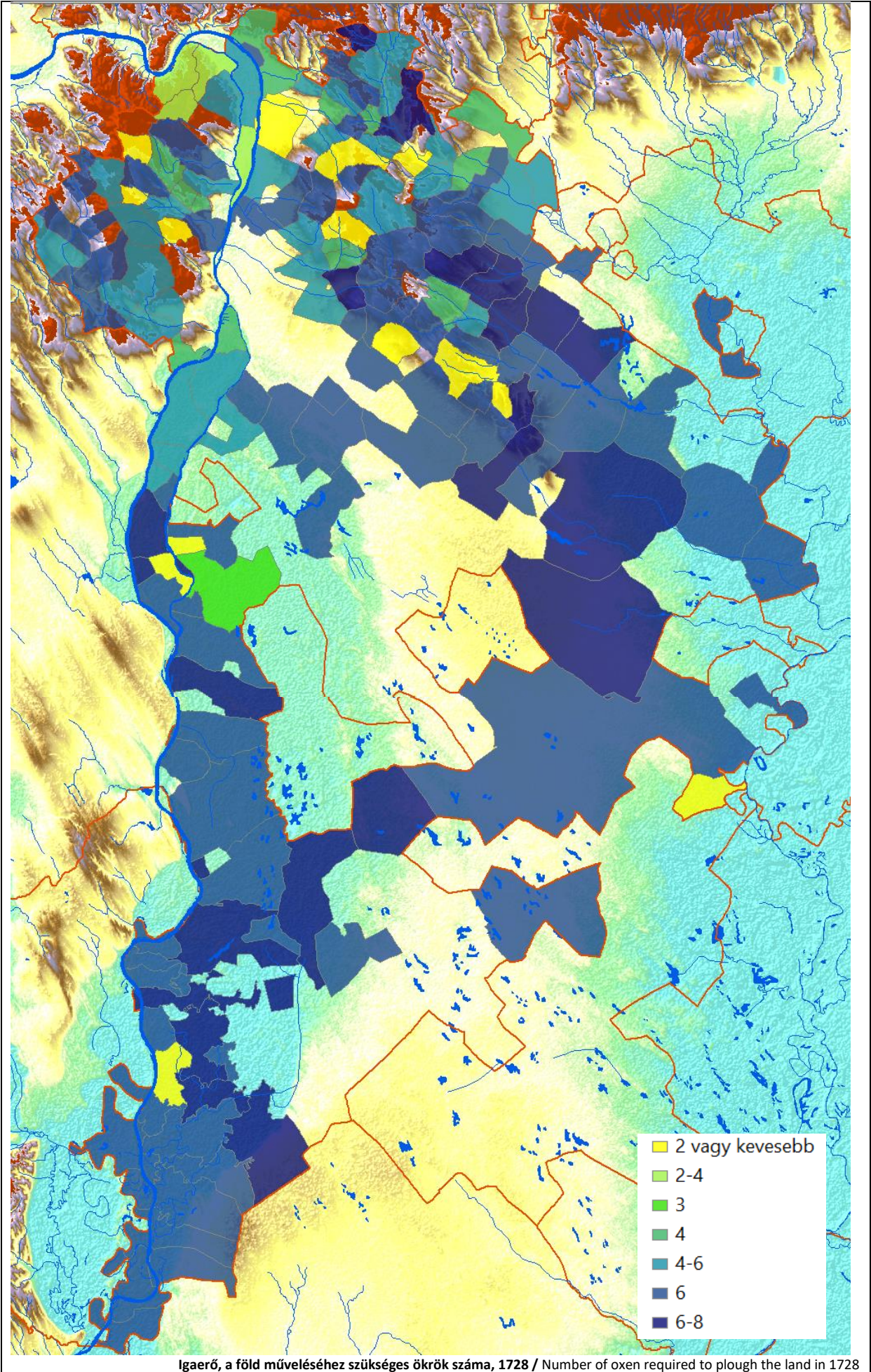

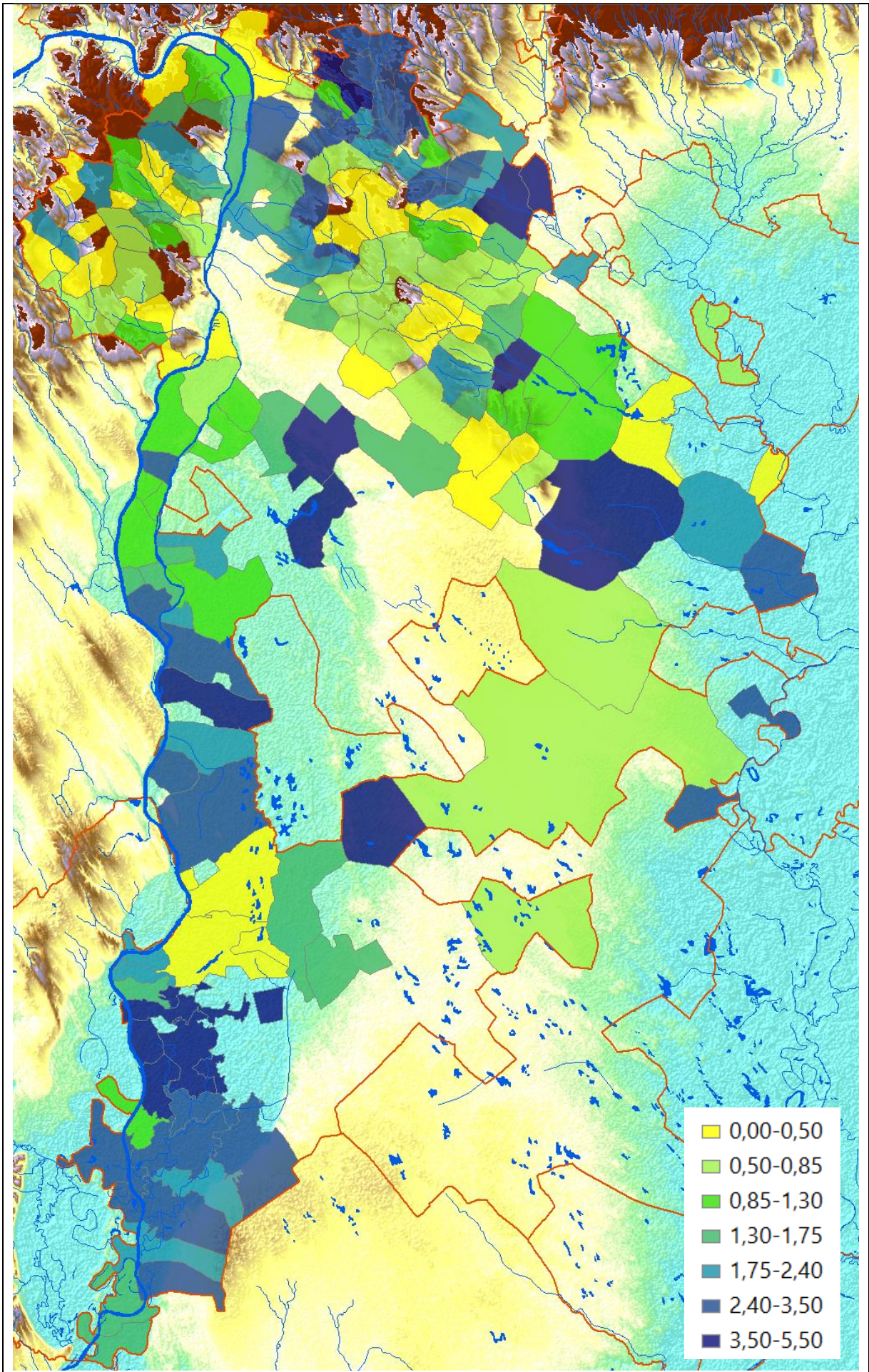
Termékenység a regnicolaris conscriptio alapján 1720-ban / Land fertility – productivity in 1720 (9 – best)

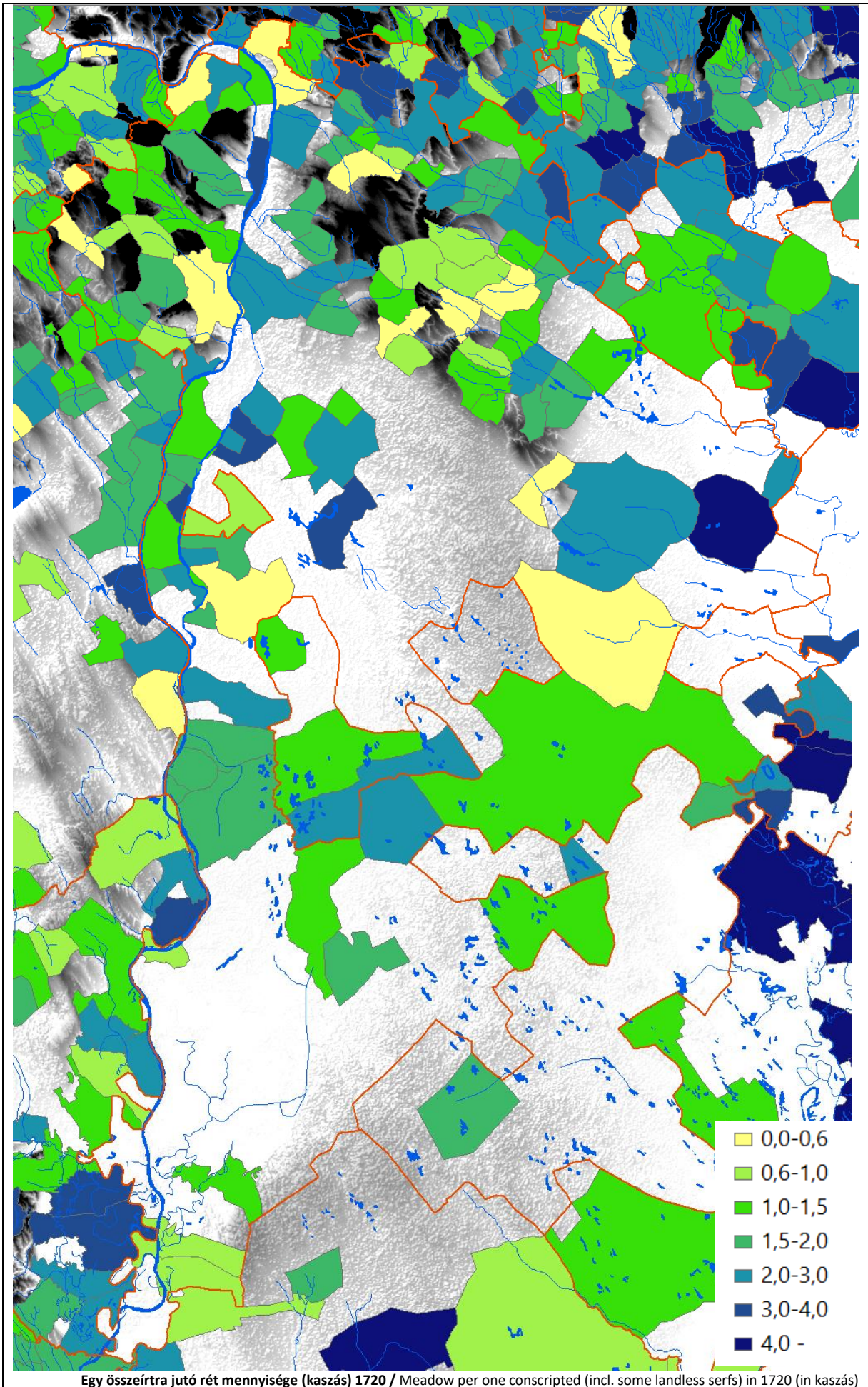
Kenyérellátottság, 1728 / Bread supply in 1728 (yellow = not enough, green = enough, dark green = seasonal surplus, blue = alltime surplus)

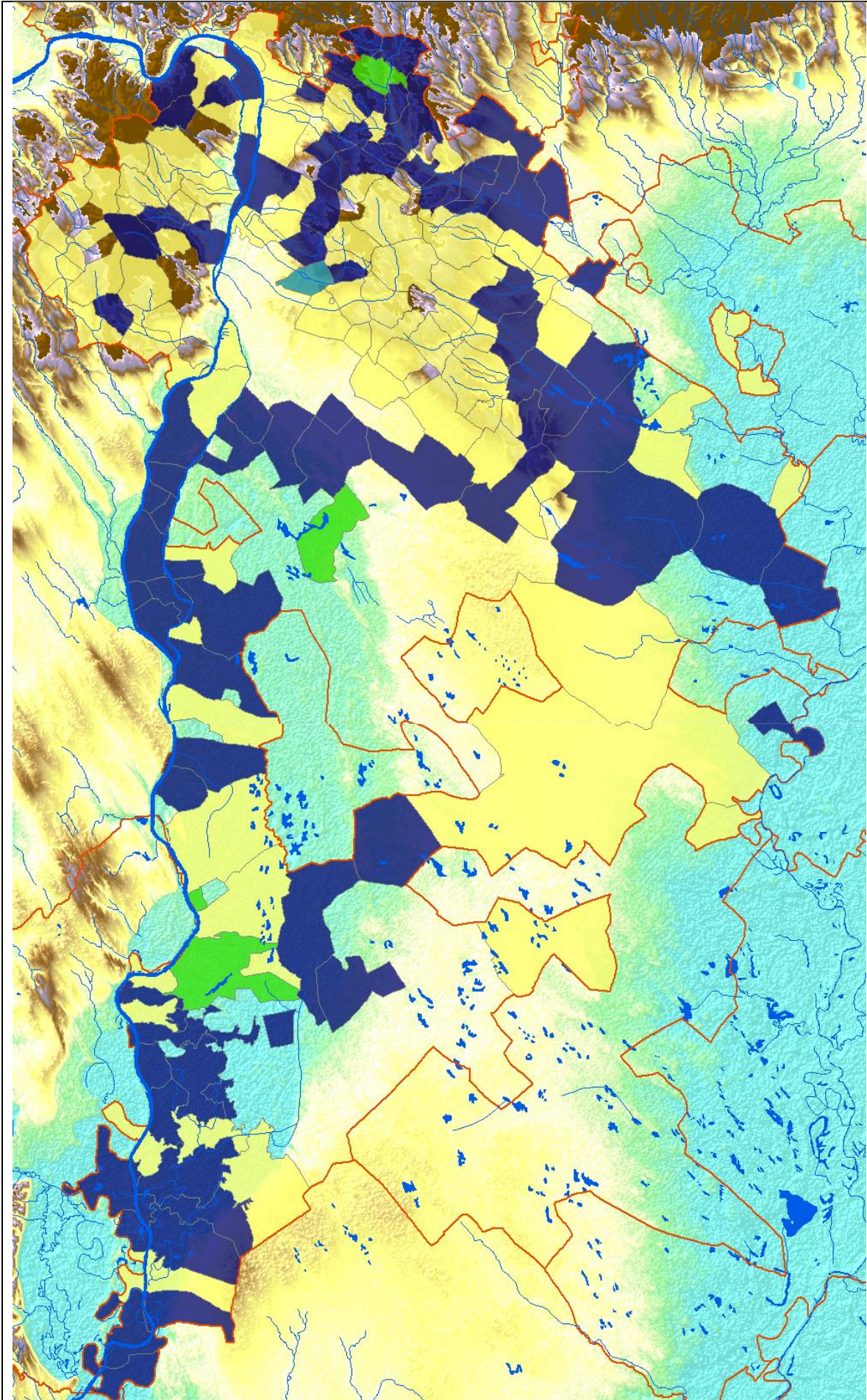
Igaerő, a föld műveléséhez szükséges ökrök száma, 1728 / Number of oxen required to plough the land in 1728

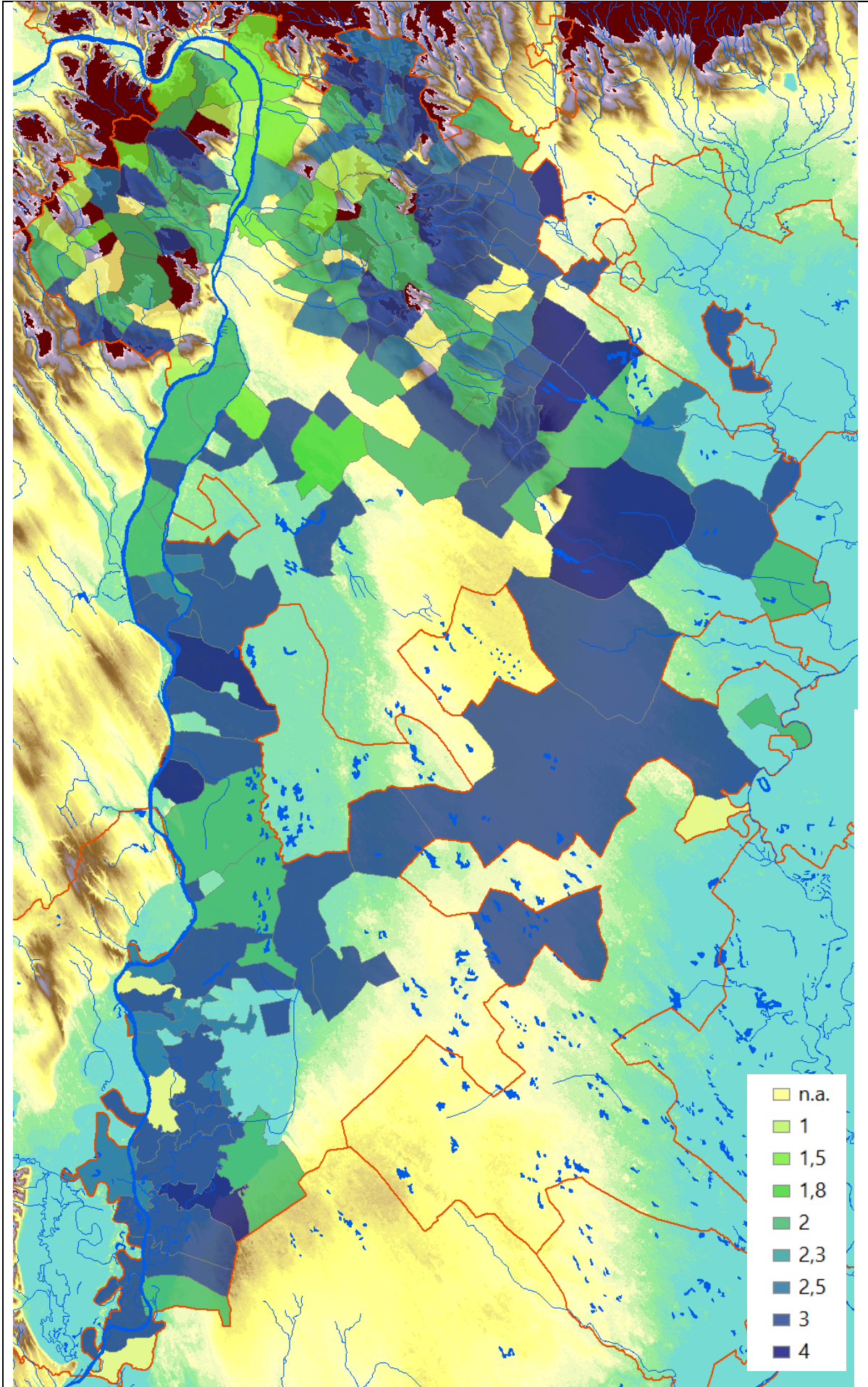
Egy jobbágyra jutó rét kaszásban, 1728 / Meadow per one landed serf in 1728 (in kaszás)

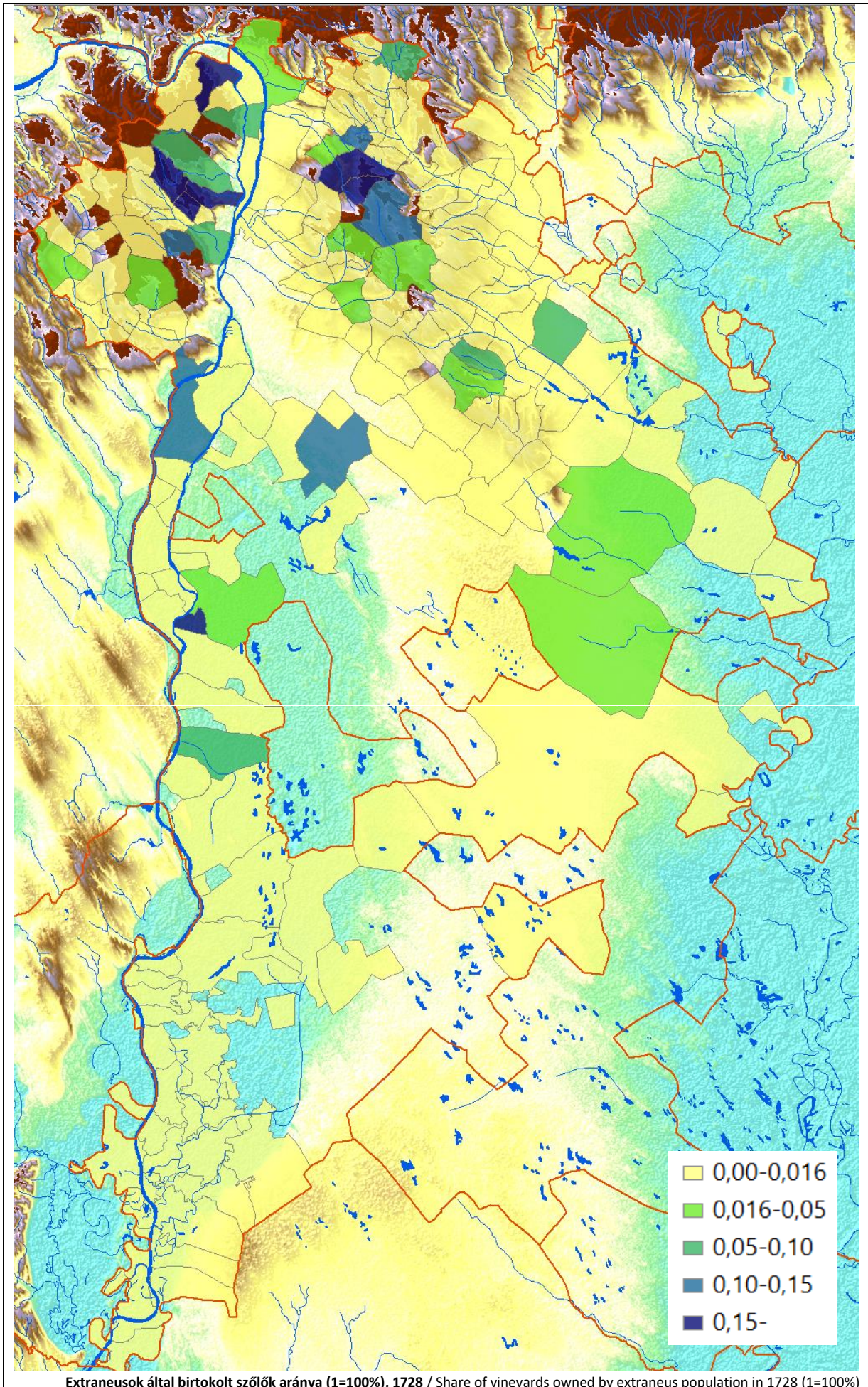
Egy összeírtra jutó rét mennyisége (kaszás) 1720 / Meadow per one conscripted (incl. some landless serfs) in 1720 (in kaszás)

Rétek hozama – kék= elég, sárga = nem elég, zöld = télre nem elég, 1728 / The productivity of urban meadows (blue – enough, yellow – not enough, green – not enough for the winter)

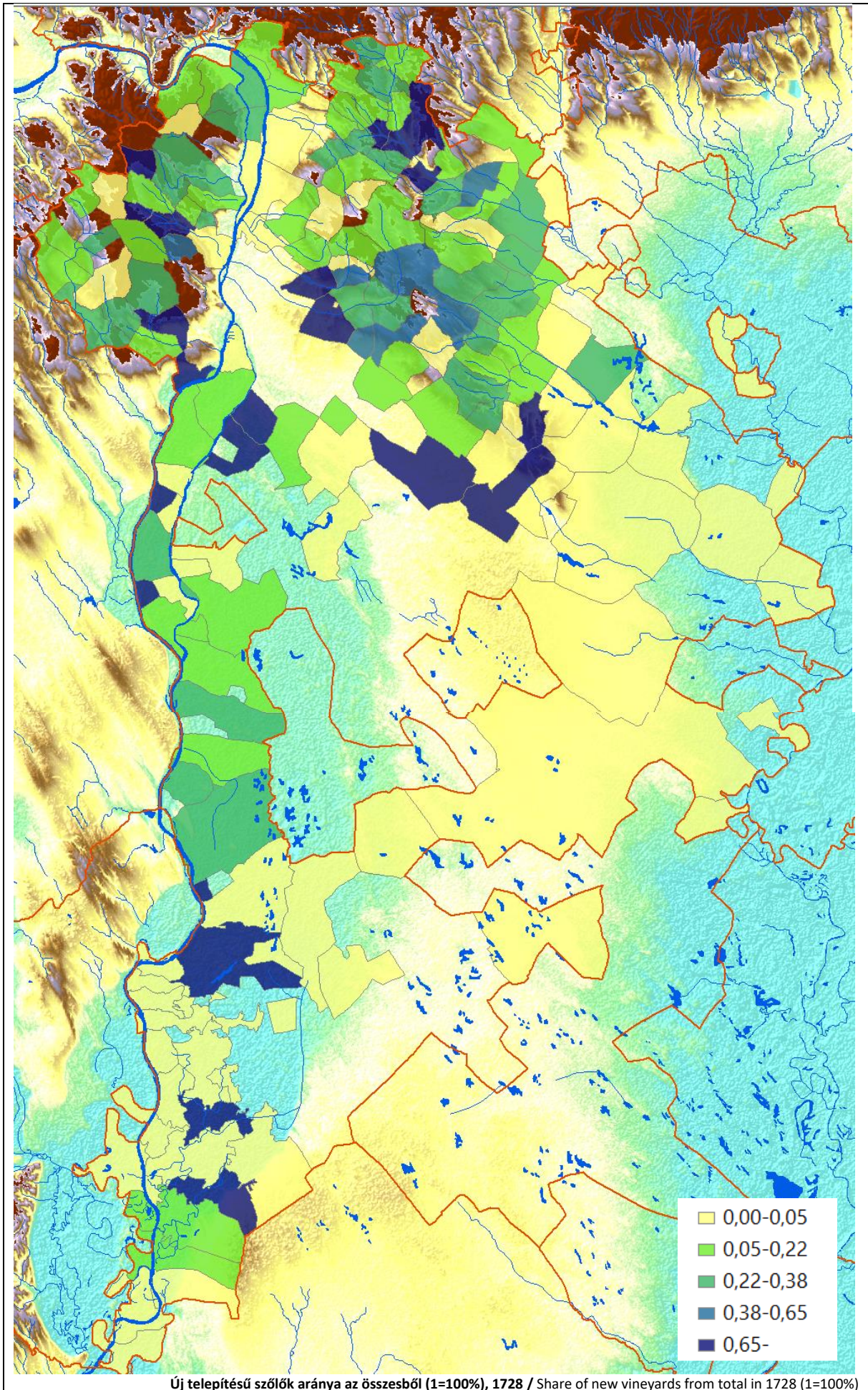

Búza szemhozama a vetett maghoz képest, 1728 / Wheat output measured to sown seed in 1728

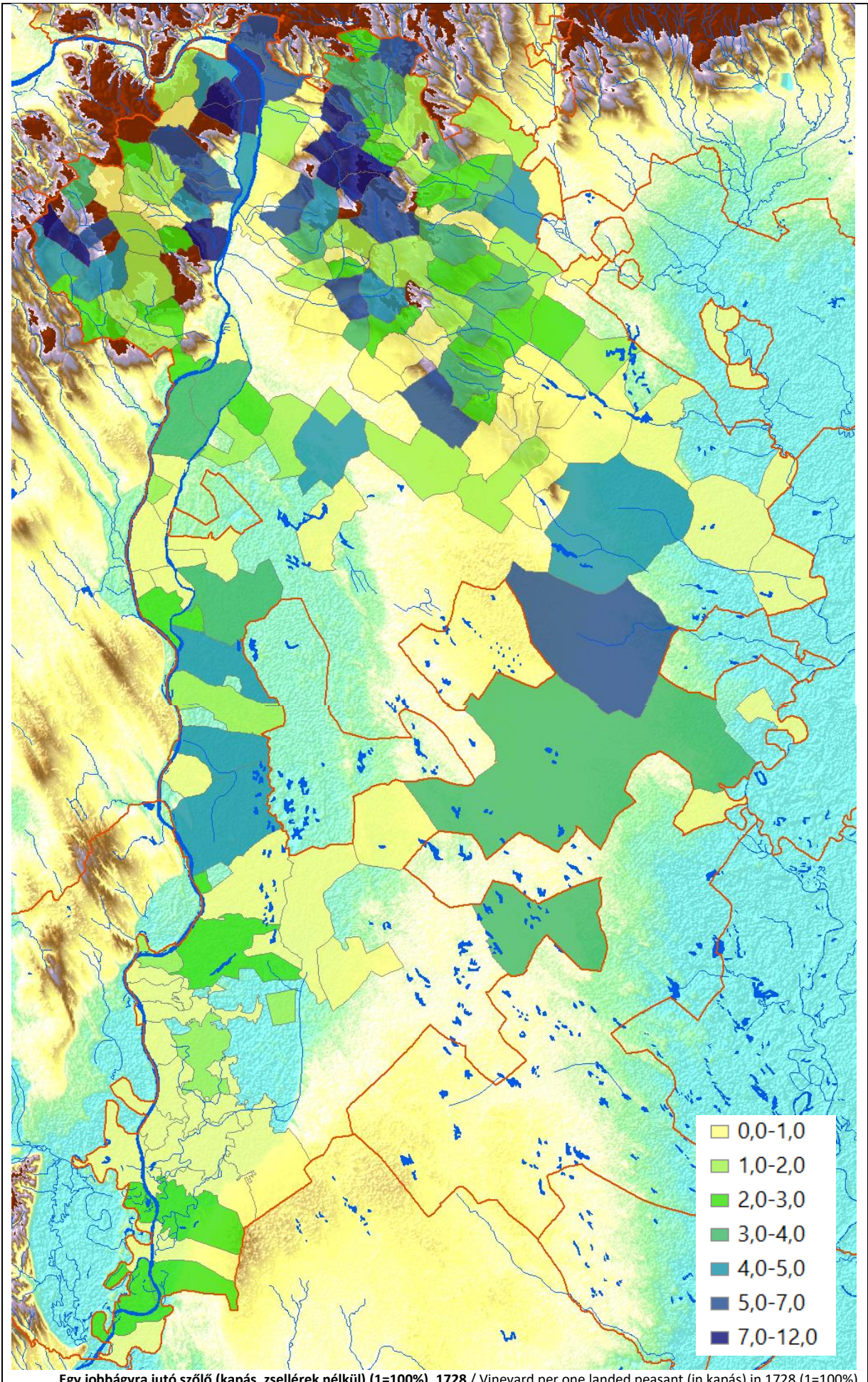

Extraneusok által birtokolt szőlők aránya (1=100%), 1728 / Share of vineyards owned by extraneus population in 1728 (1=100%)

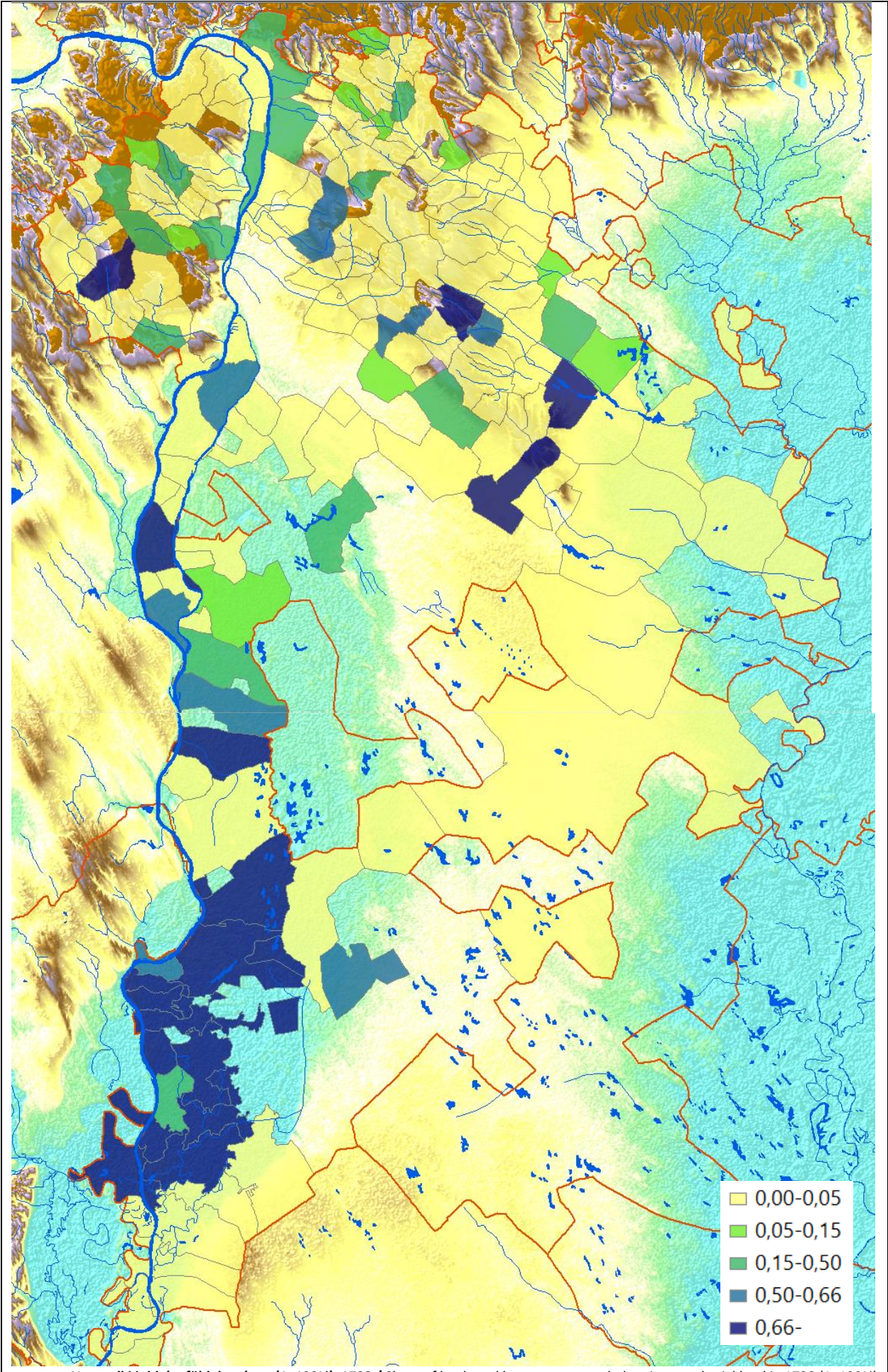

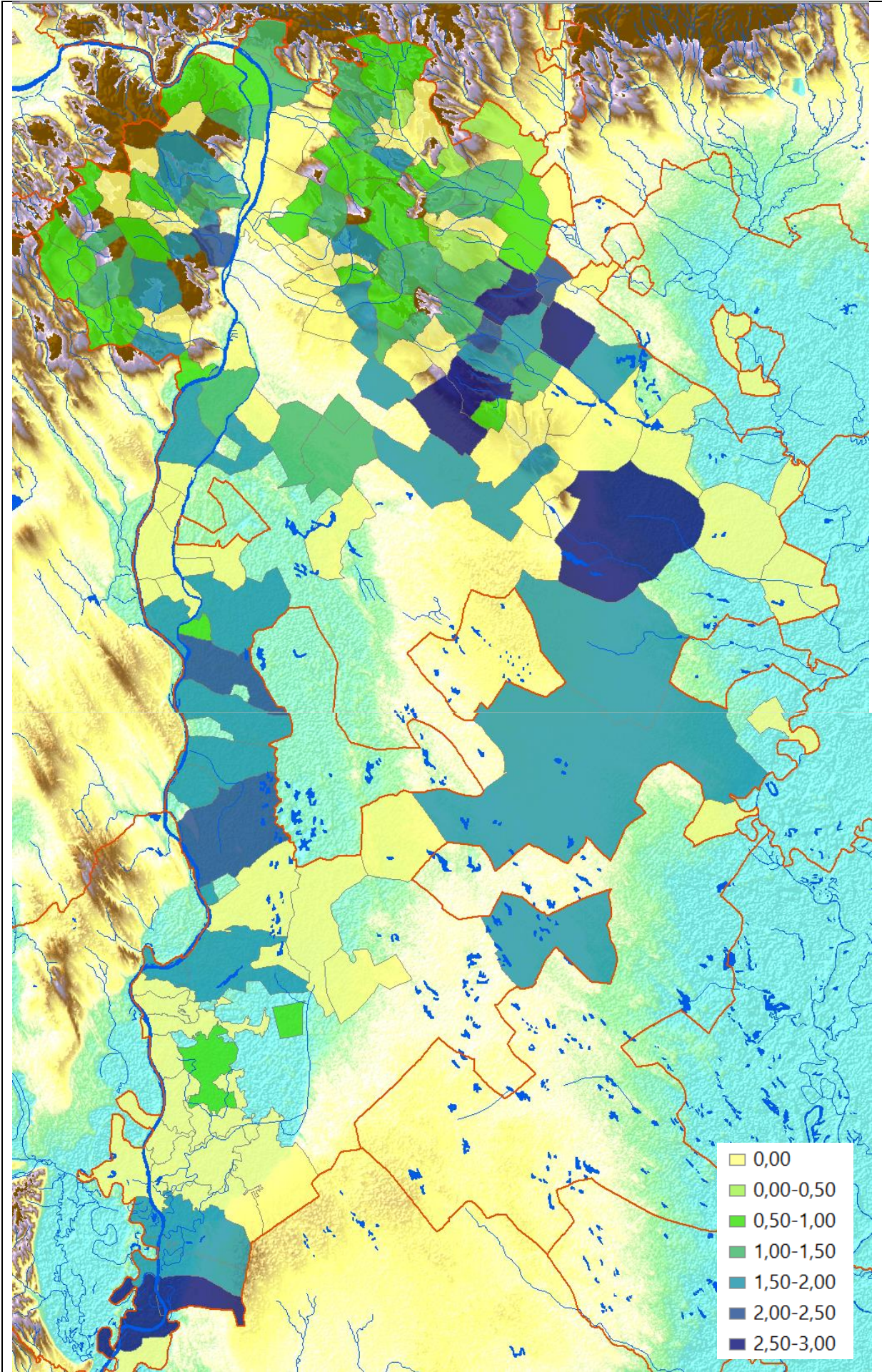
Új telepítésű szőlők aránya az összesből (1=100%), 1728 / Share of new vineyards from total in 1728 (1=100%)

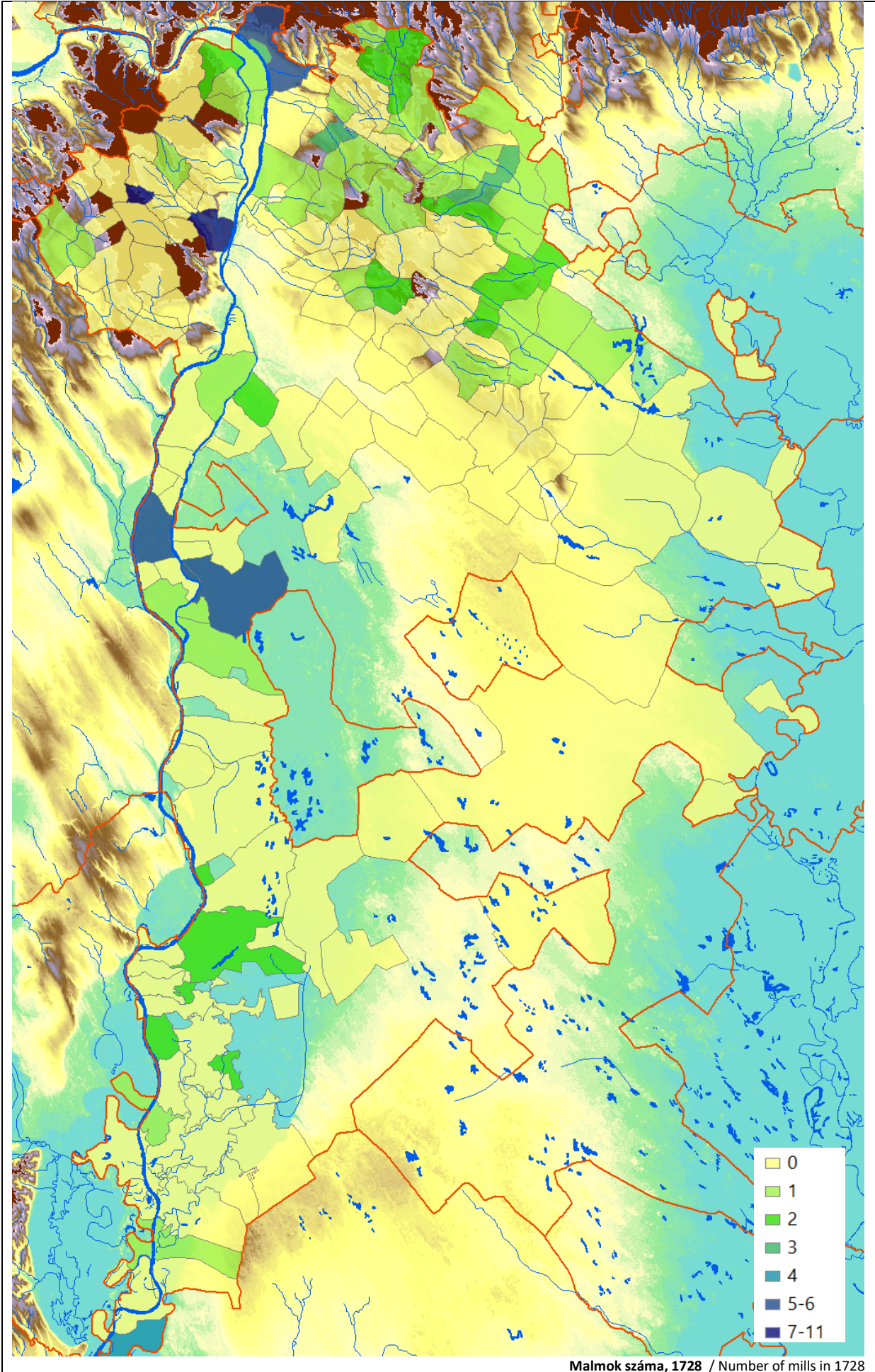
Egy jobbágyra jutó szőlő (kapás, zsellérek nélkül) (1=100%), 1728 / Vineyard per one landed peasant (in kapás) in 1728 (1=100%)

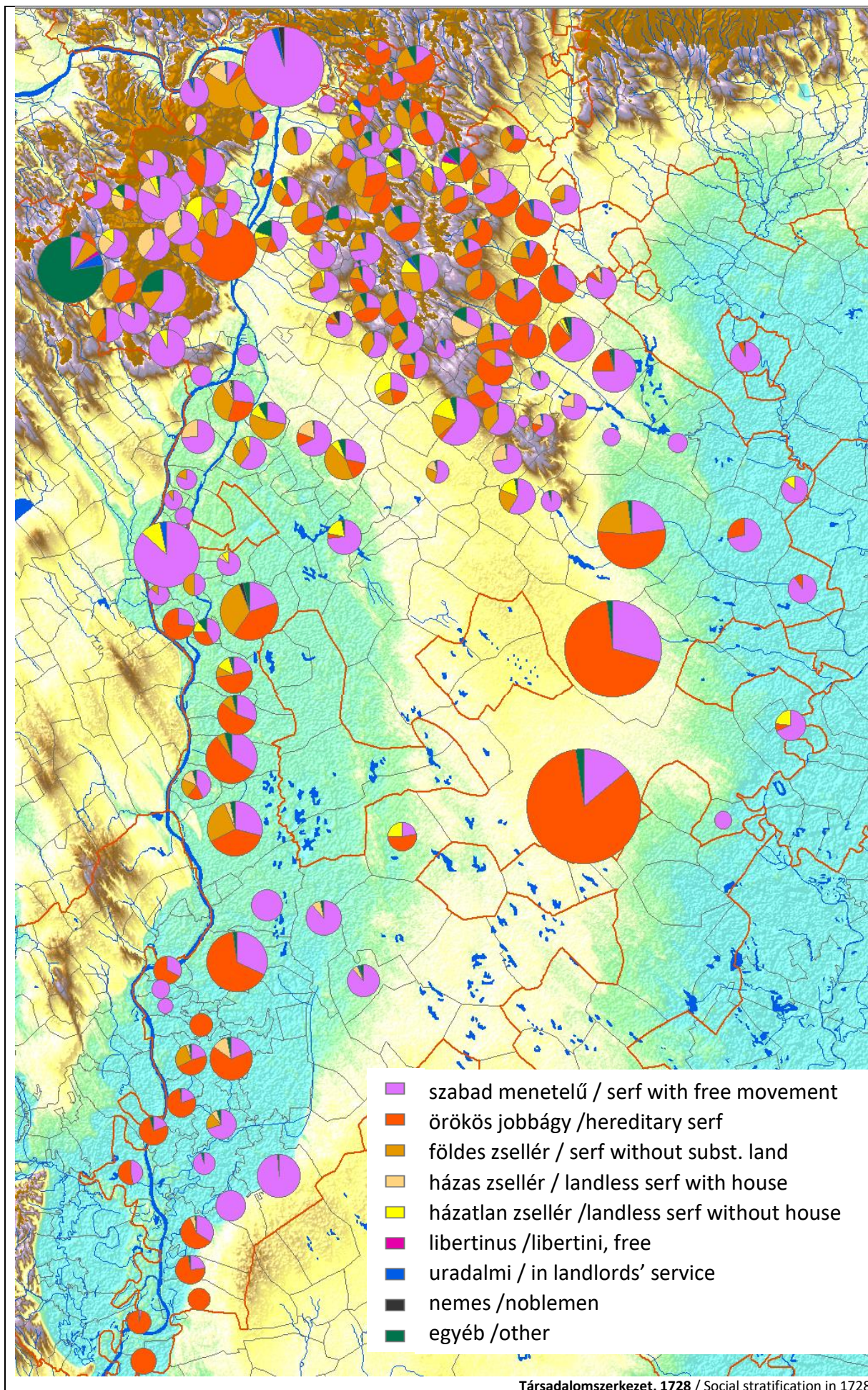
Nem telki jobbágýföldek aránya (1=100%), 1728 / Share of land used by peasants, not belonging to urbarial land in 1728 (1=100%)

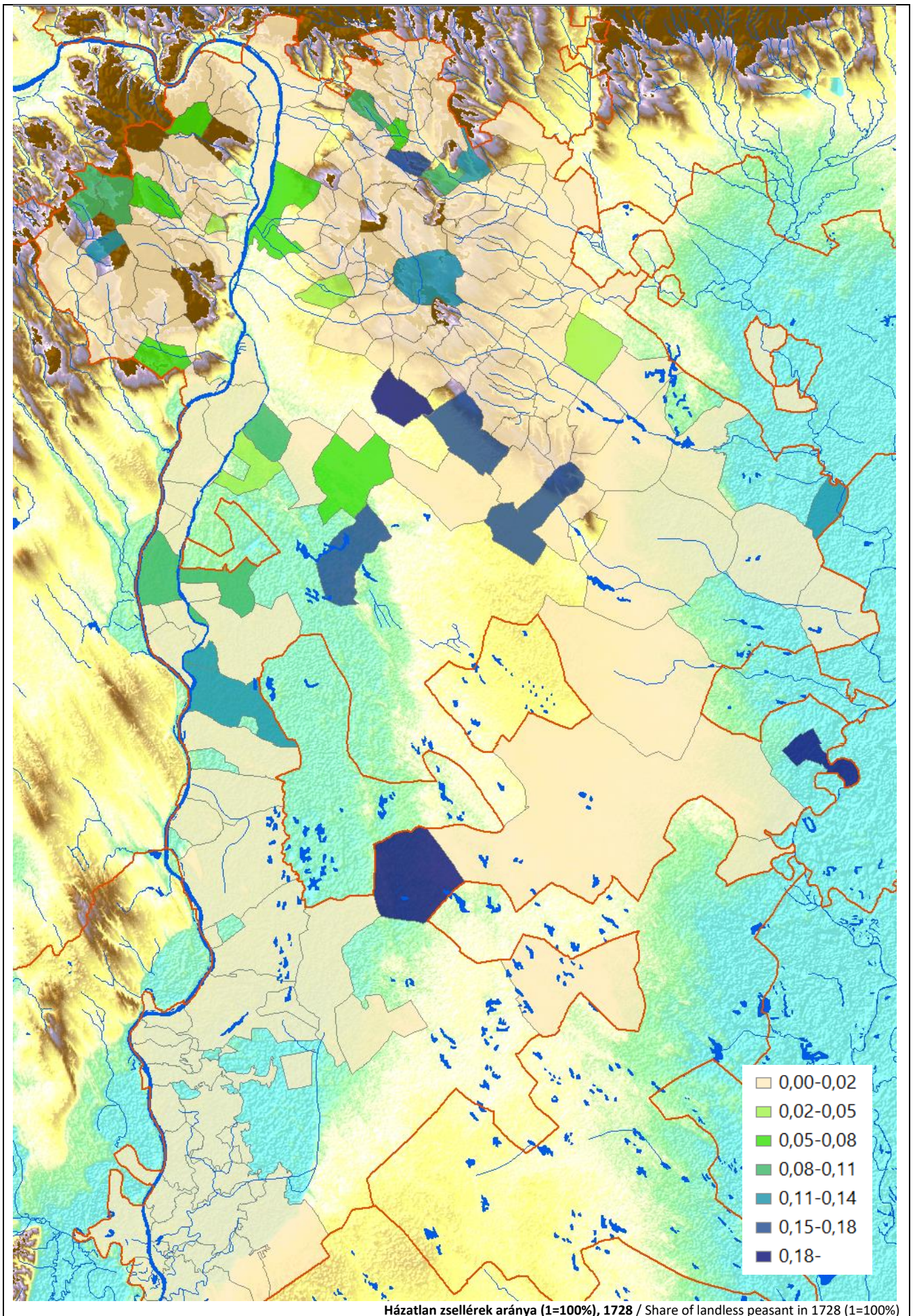

Borhózsám (urna/kapás), 1728 / Wine output in 1728

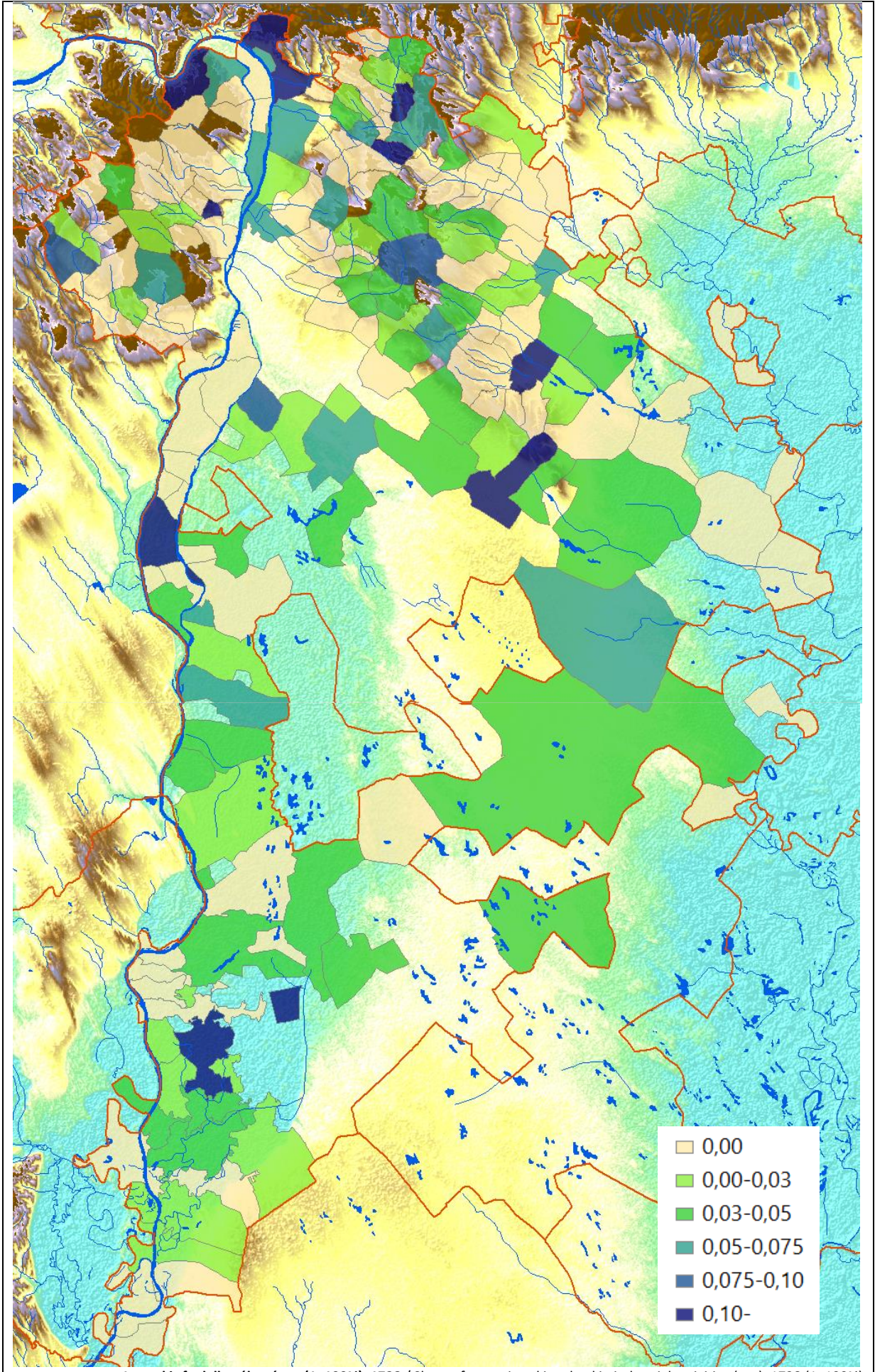

Malmok száma, 1728 / Number of mills in 1728

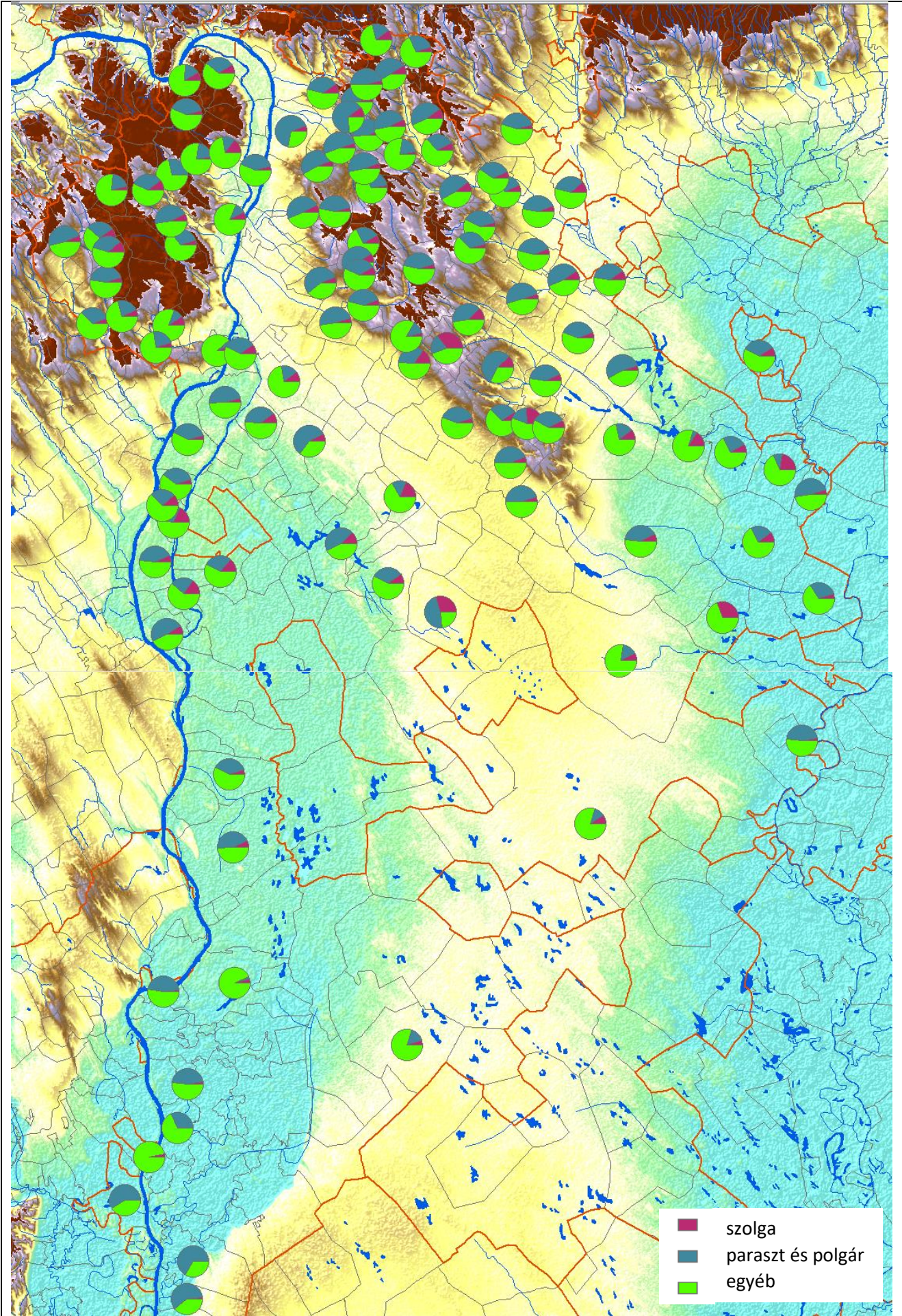

Házatlan zsellérek aránya (1=100%), 1728 / Share of landless peasant in 1728 (1=100%)

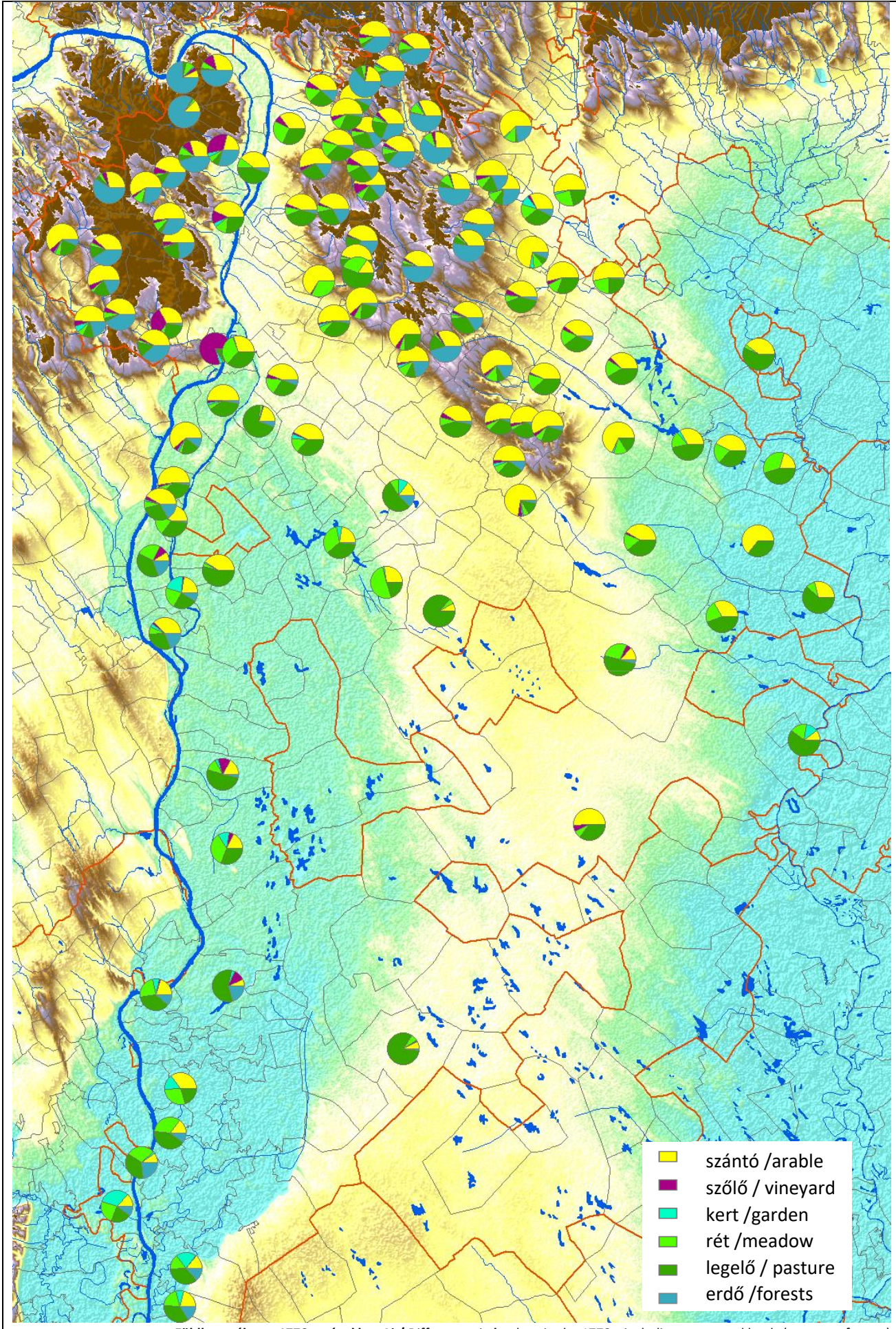

Ipparral is foglalkozók aránya (1=100%), 1728 / Share of conscripted involved in industrial activities (too), 1728 (1=100%)

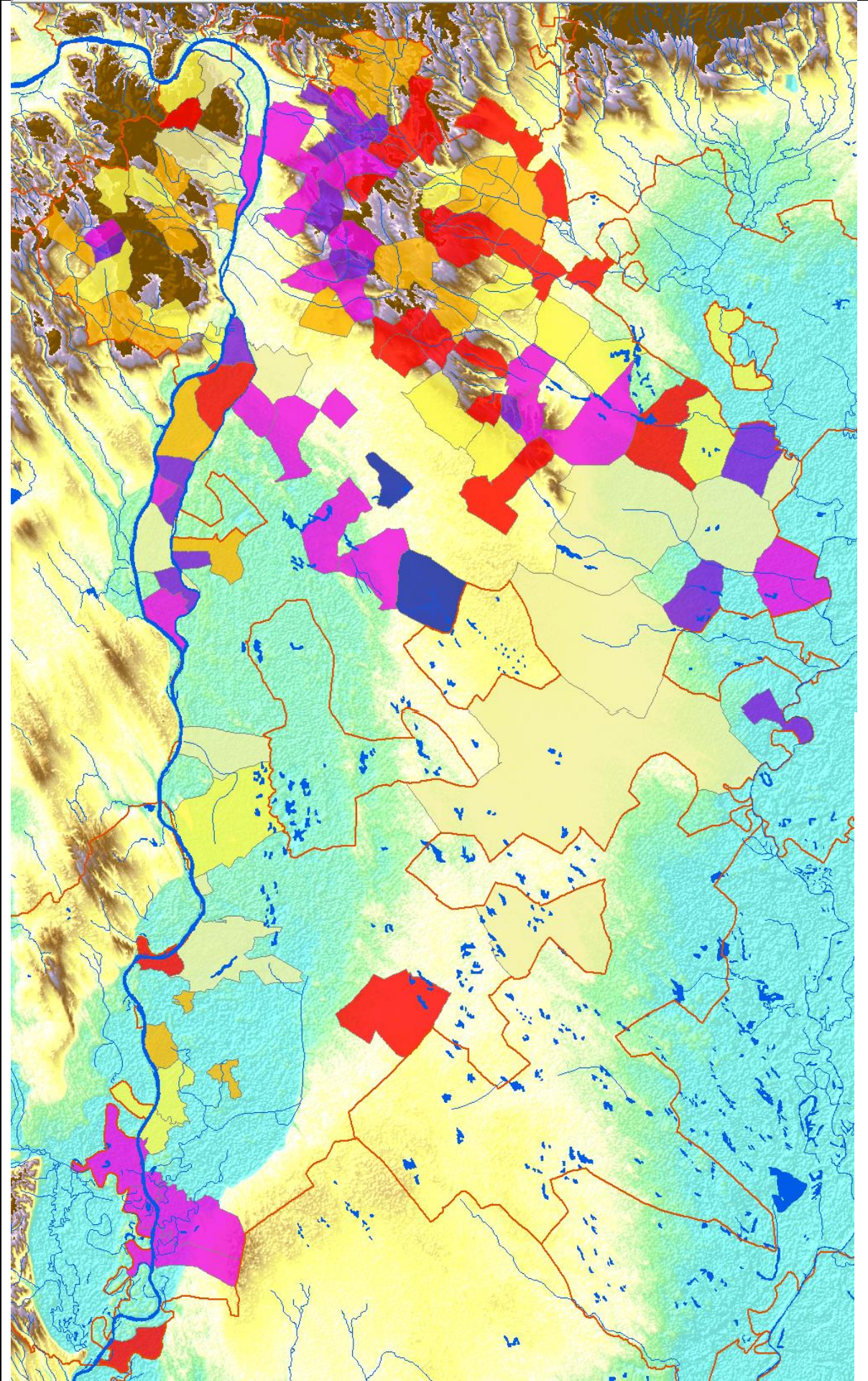

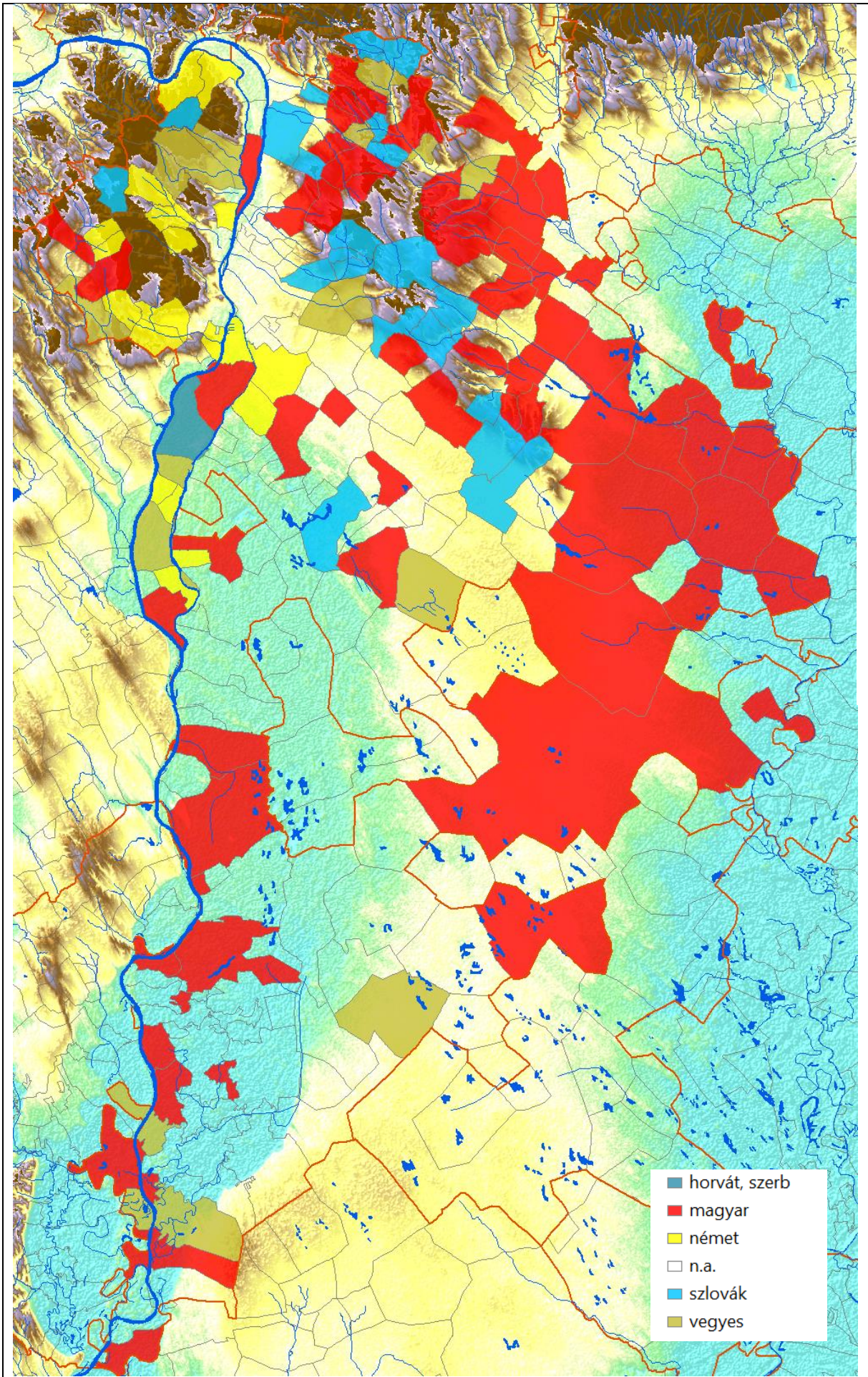
Társadalmi megoszlás, 1770-es évek / Social stratification in the 1770s

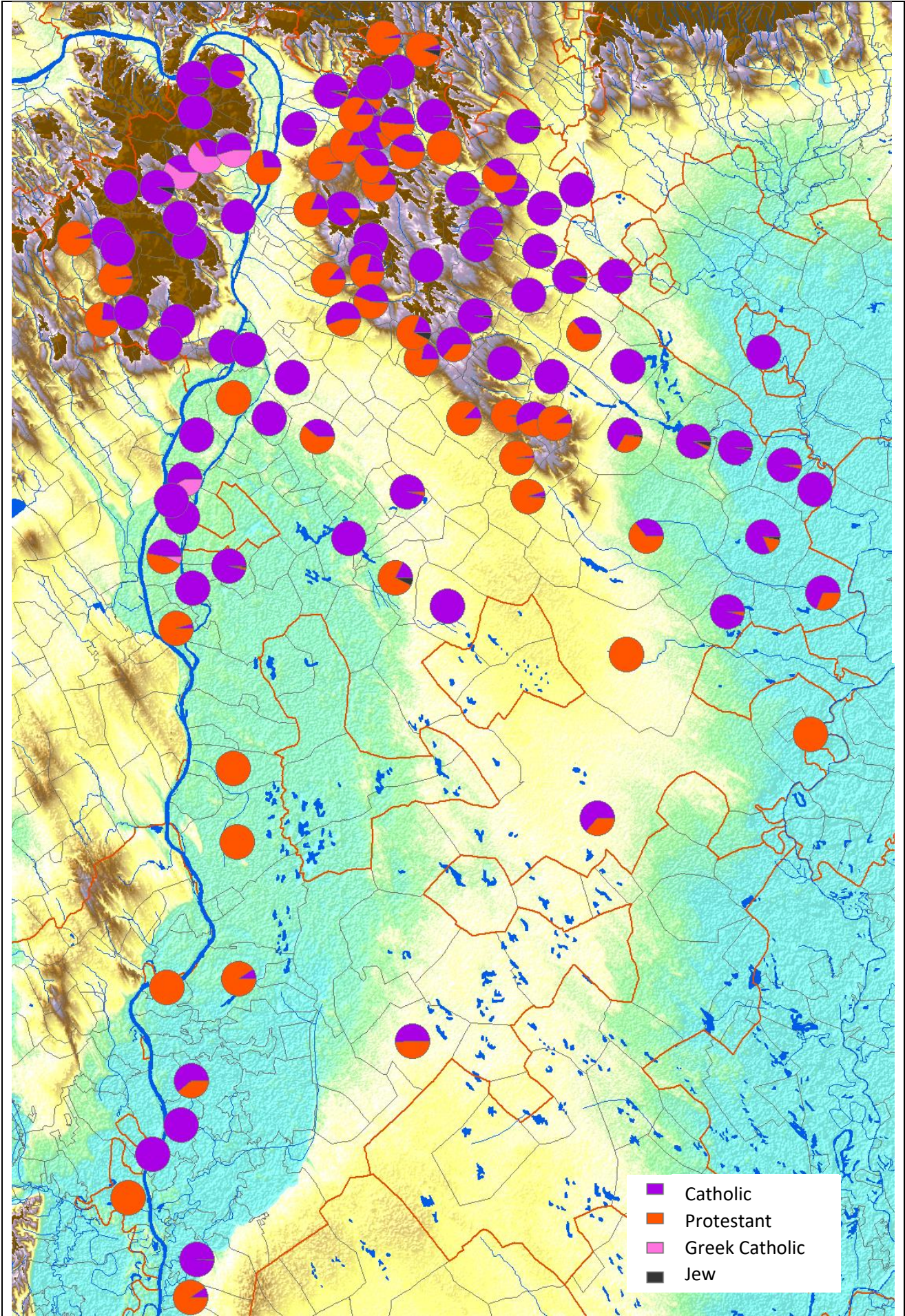
Földhasználat az 1770-es években % / Differences in landuse in the 1770s, including communal lands (pastures, forests)

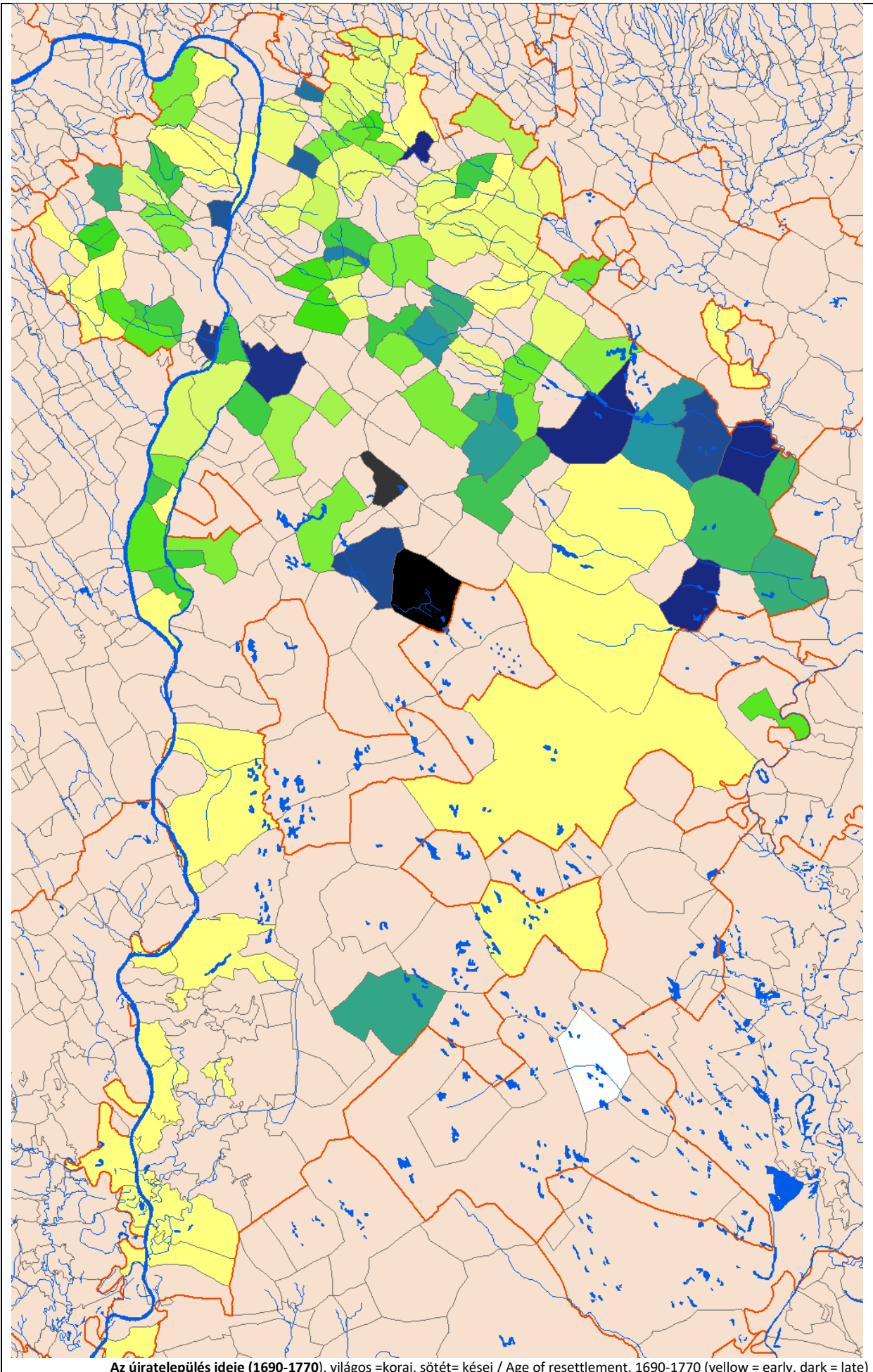
Egy főre jutó termőterület az 1770-es években / Relative size of cultivated land per capita in the 1770s

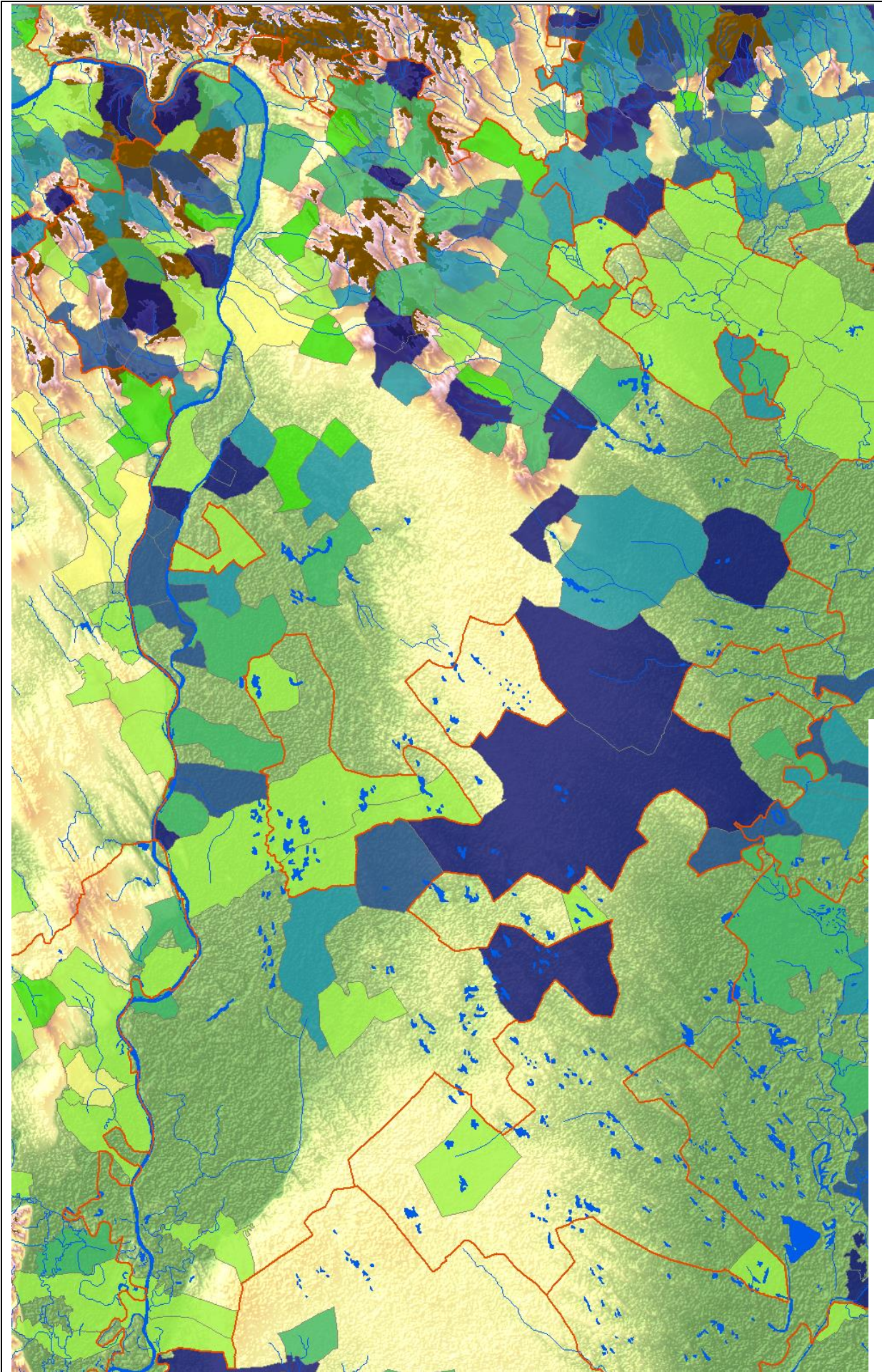
Domináns nyelvek 1770 körül / Dominant languages in the 1770s (Serb/Croatian, Hungarian, German, unknown, Slovakian, mixed)

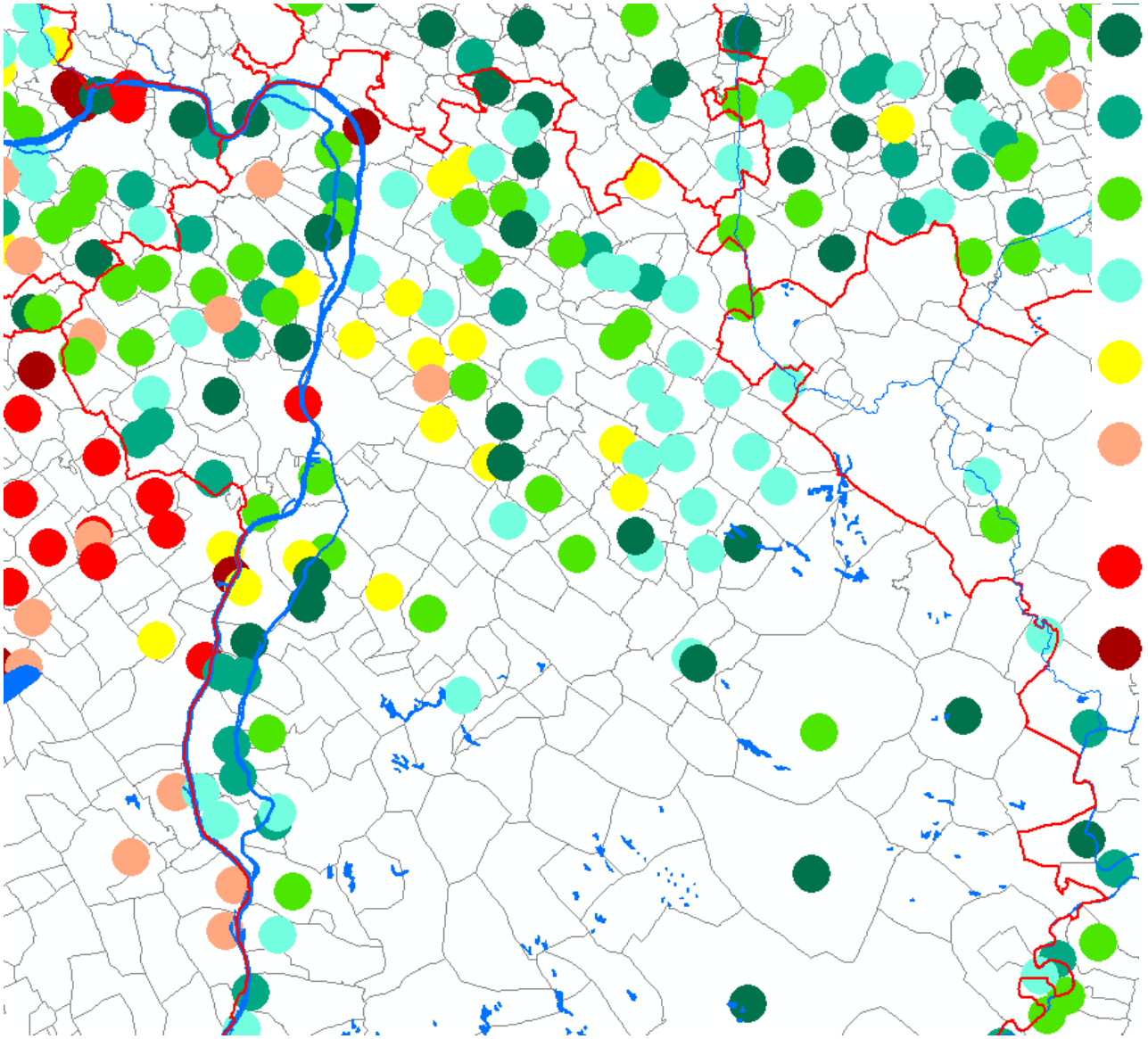
Domináns vallások az 1770-es években / Dominant religions in the 1770s

Az újratelepülés ideje (1690-1770), világos = korai, sötét = kései / Age of resettlement, 1690-1770 (yellow = early, dark = late)

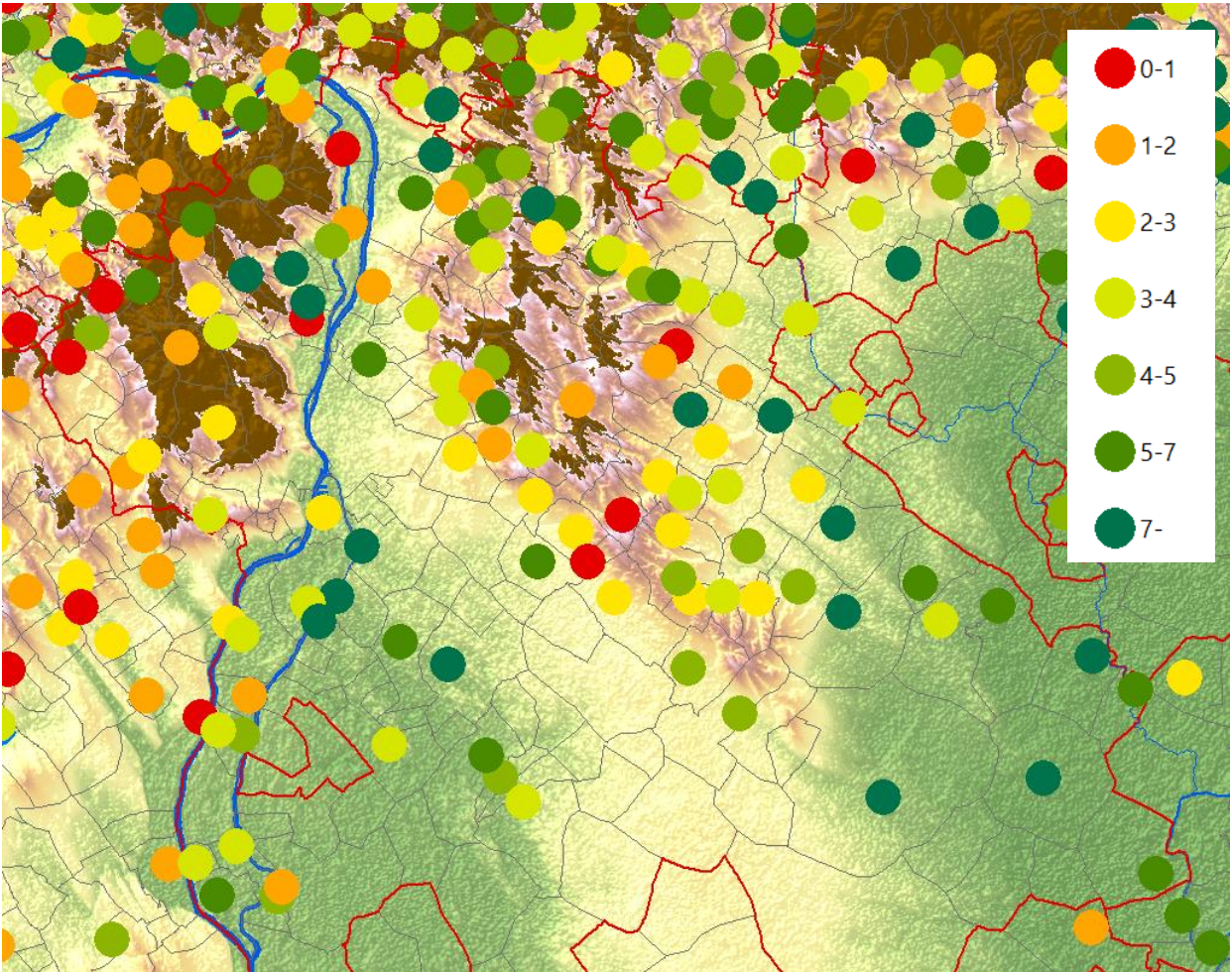

Zselléresedés az összeírt jobbágyok aránya alapján, 1720-1786 (sötét – fokozottabb) / Declassation of serfs, 1720-1786 (dark – greater)

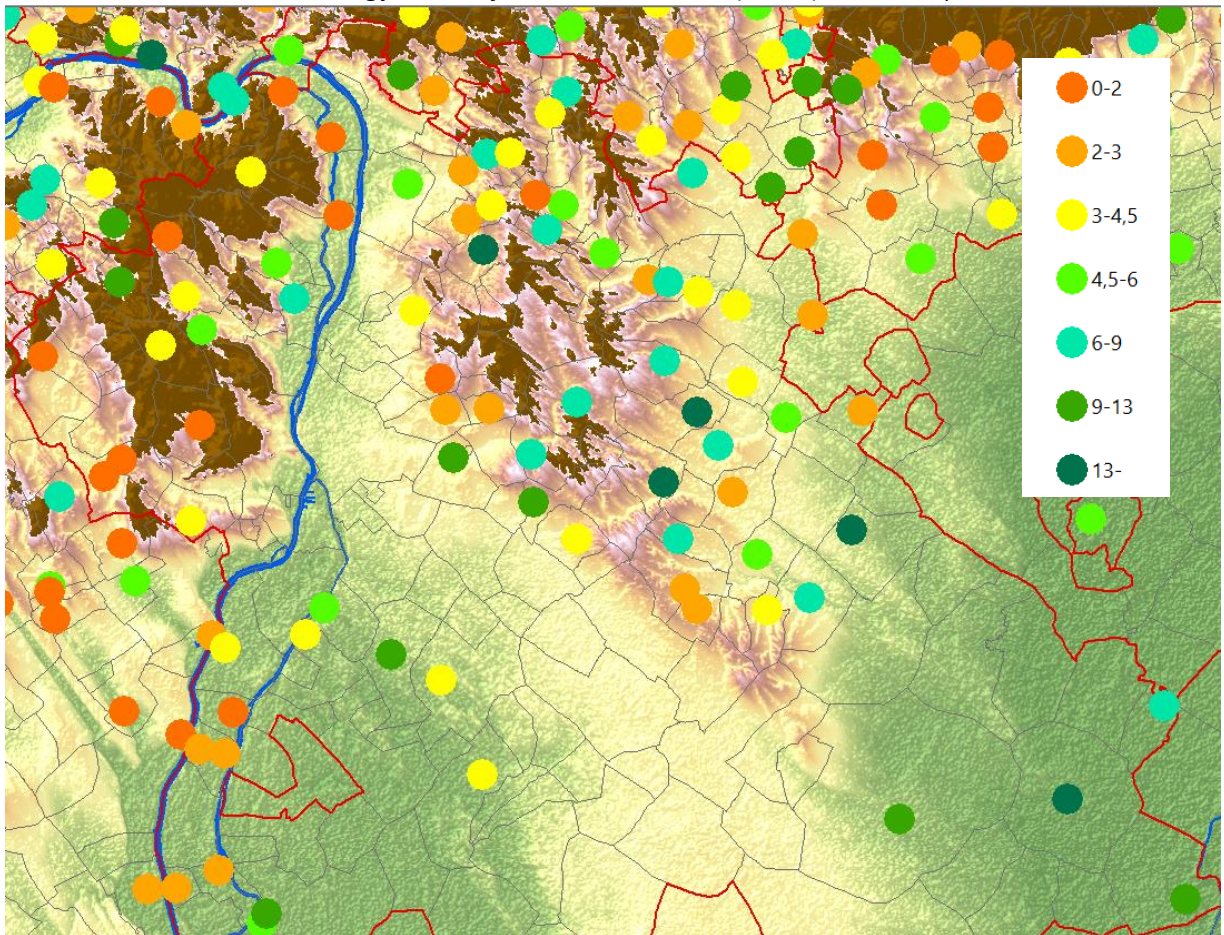

A zselléresedés 1720-1786 között az összeírt jobbágyok aránya alapján (zöldebb – fokozottabb) / Declassation of serfs, 1720-1786 (green – greater)

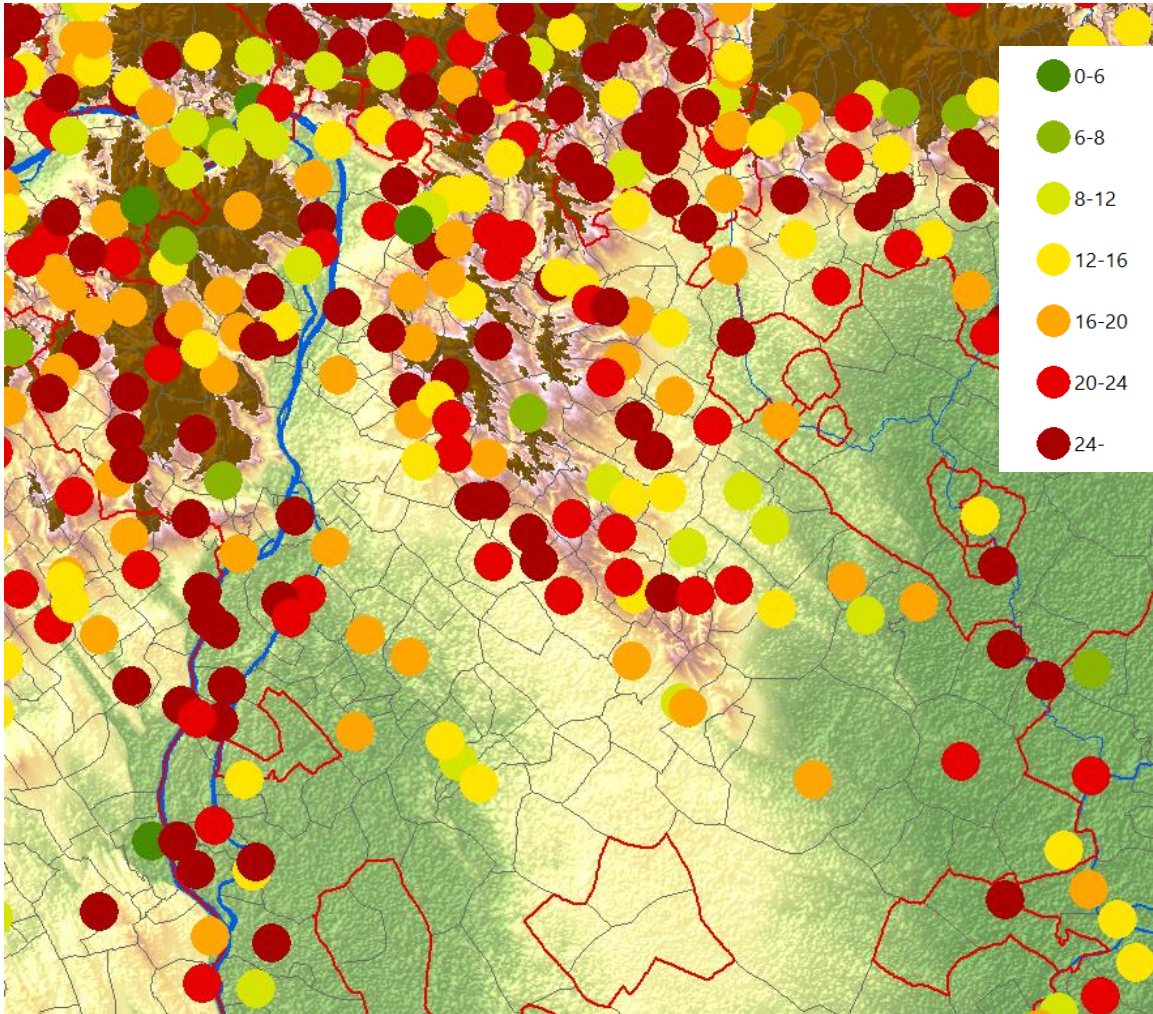

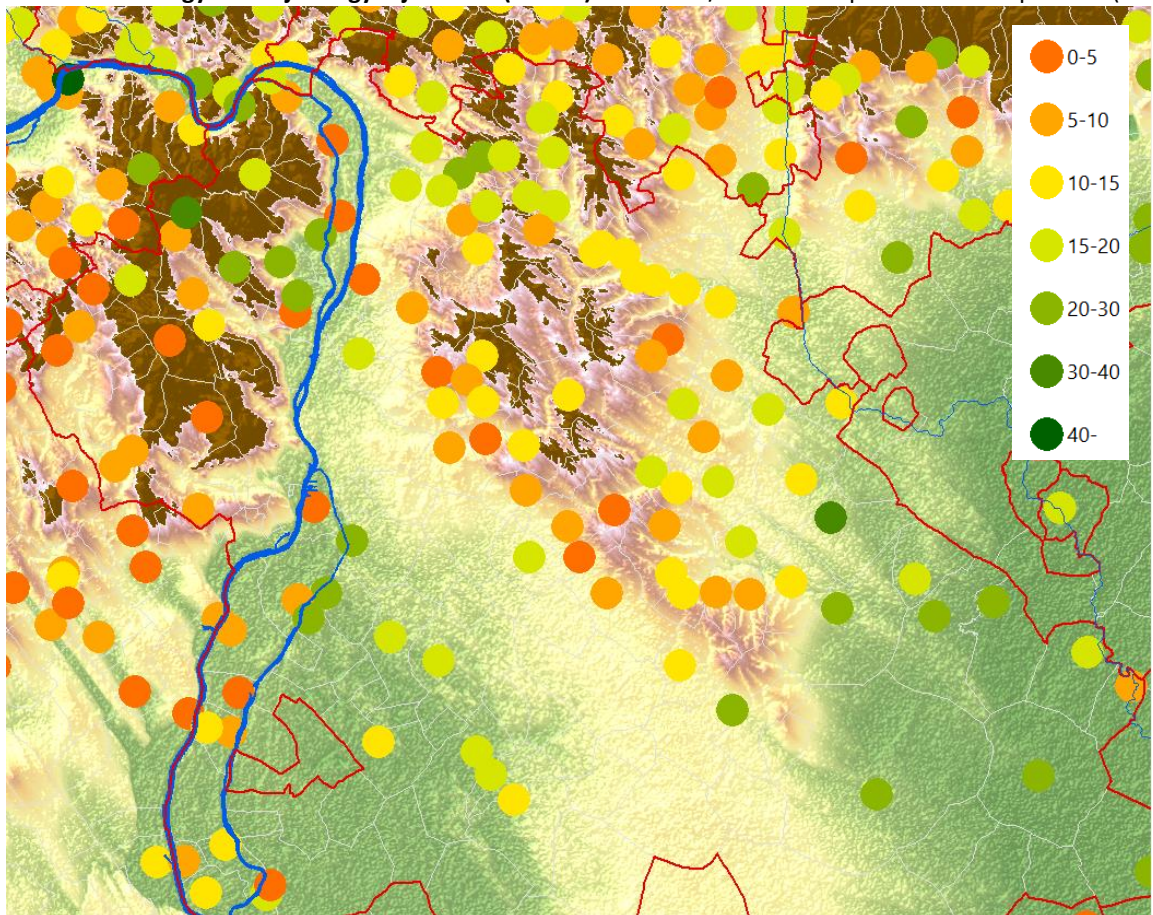
Egy telkesre jutó rét mérete, 1786 (kaszás) / Meadow per one landed serf, 1786 (kaszás)

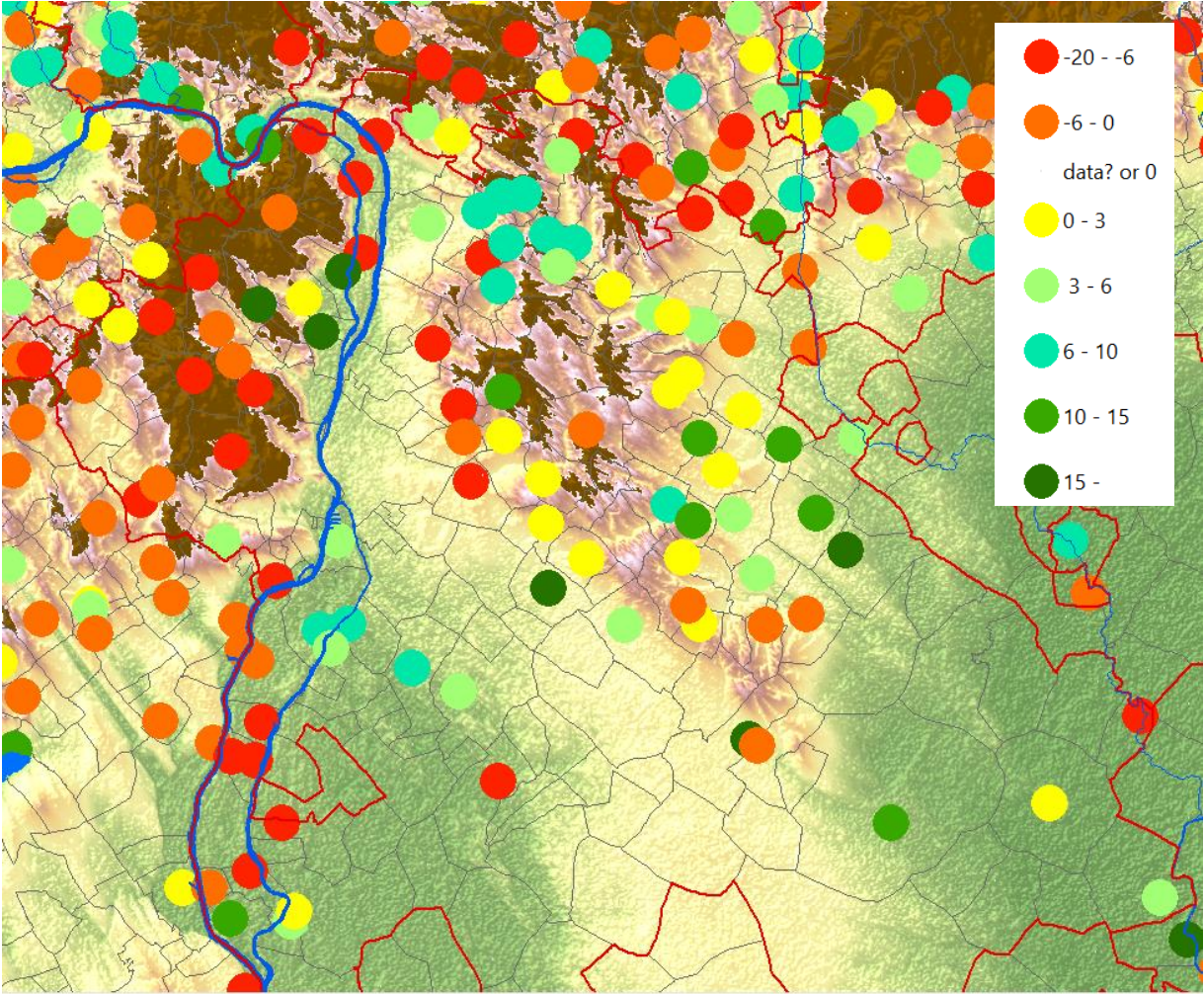
Az összeírt rétek méretének növekedése 1786/1720 / Increase in size of conscripted meadows (1786/1720)

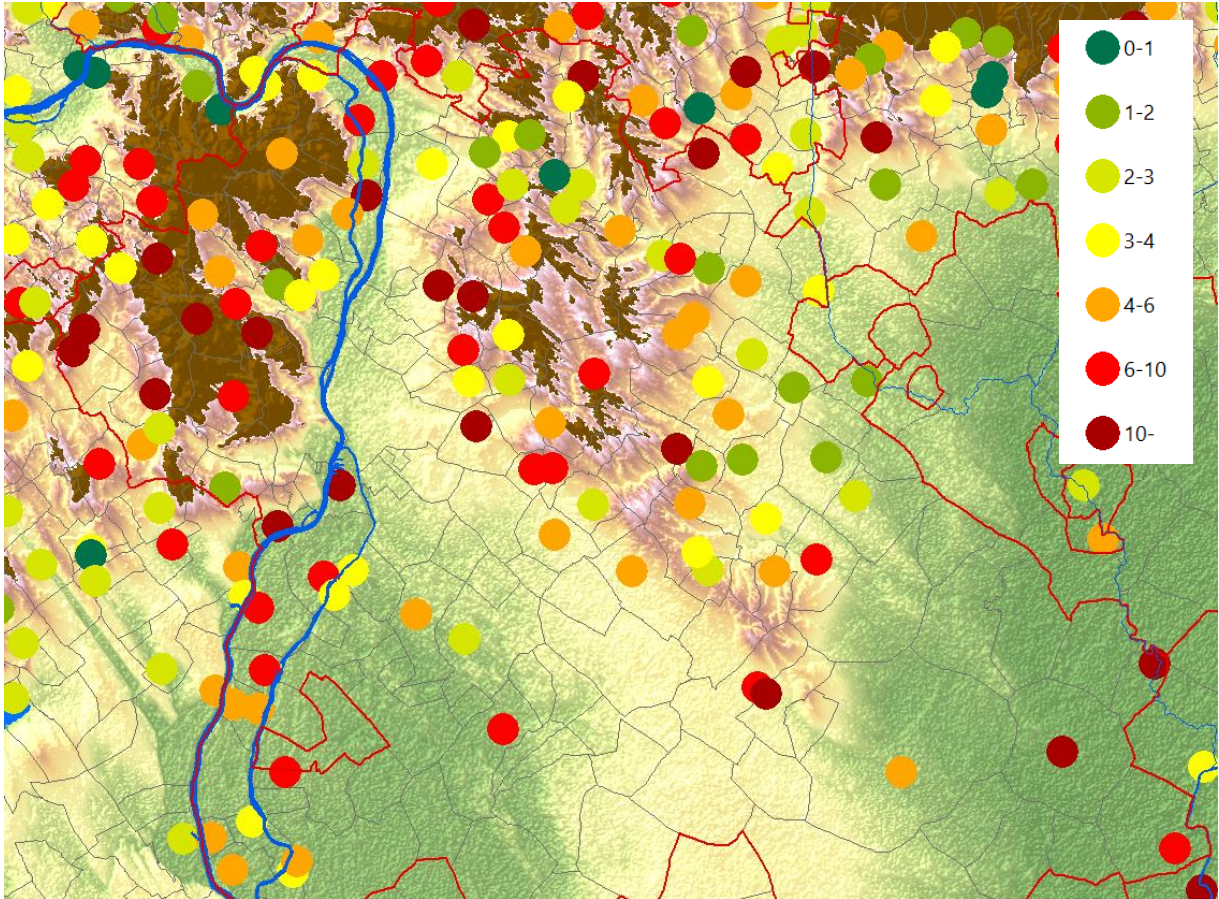
Egy telkes jobbágyra jutó föld (köblös) 1786-ban / Arable and per one landed peasant (cubulus, 1786)

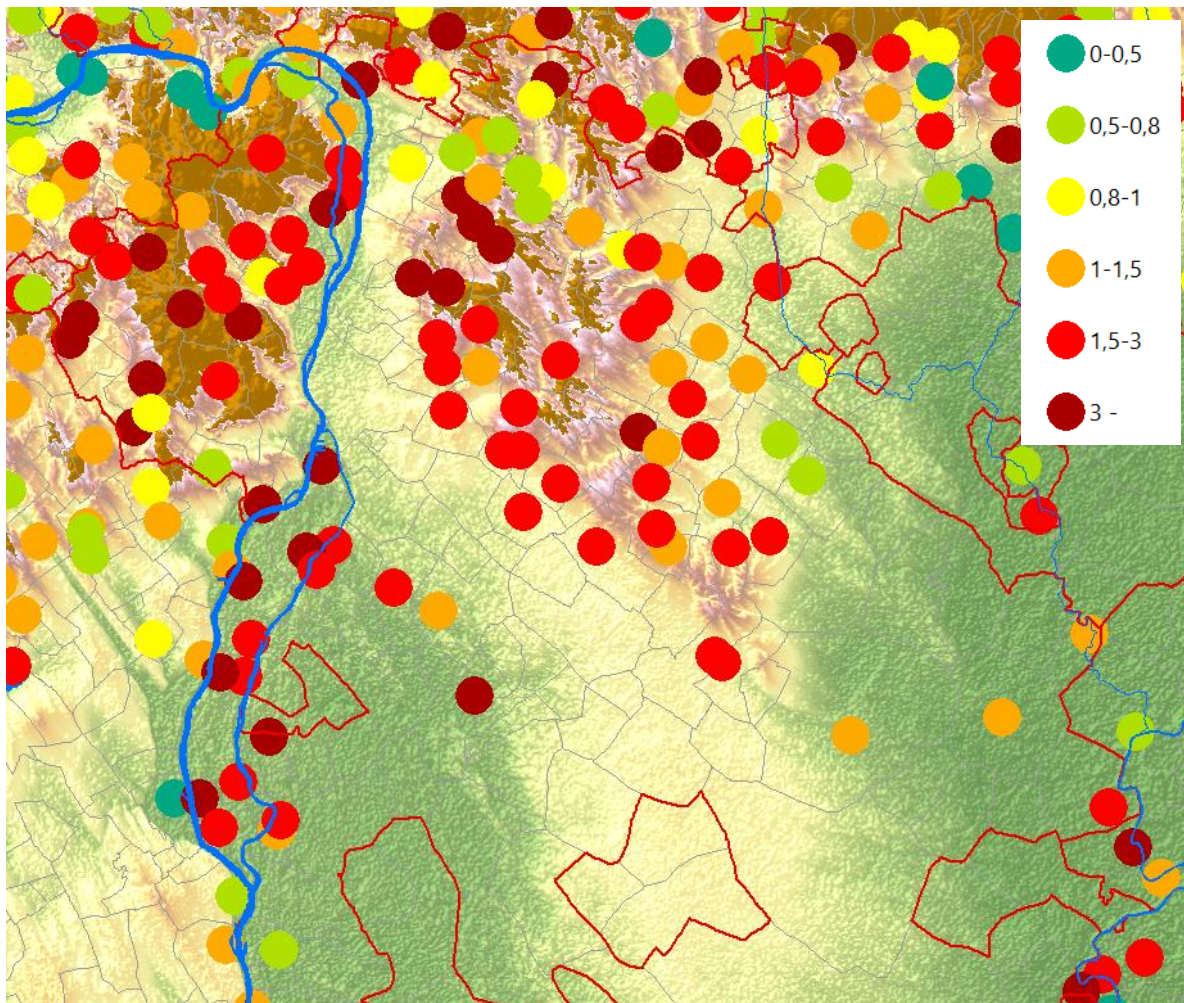
Rét százalékos aránya a telki állományban 1786-ban / Proportion of meadows from the serfs' session in 1786 (%)

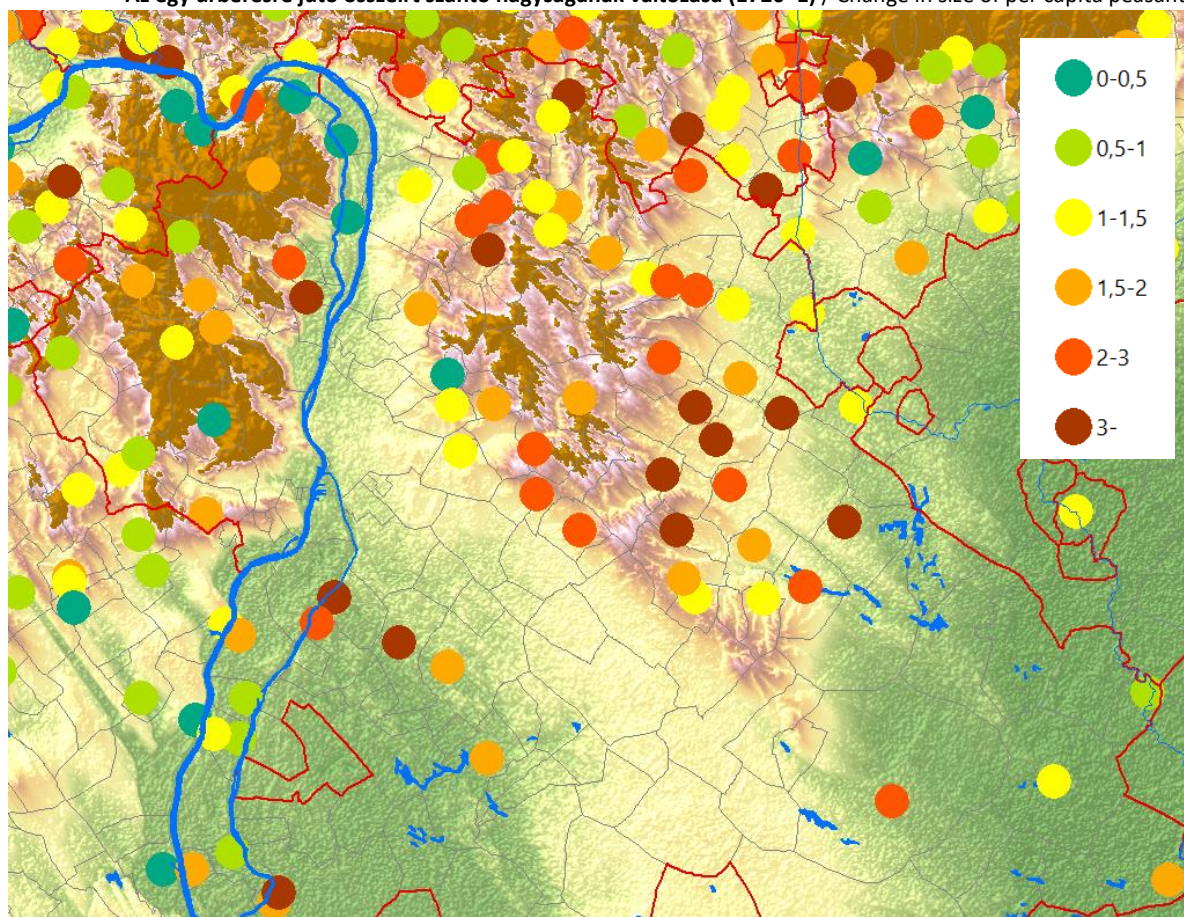
Rét százalékos arányának változása 1786 (%) -1720 (%) / Change in proportion of meadows (1786%-1720%)

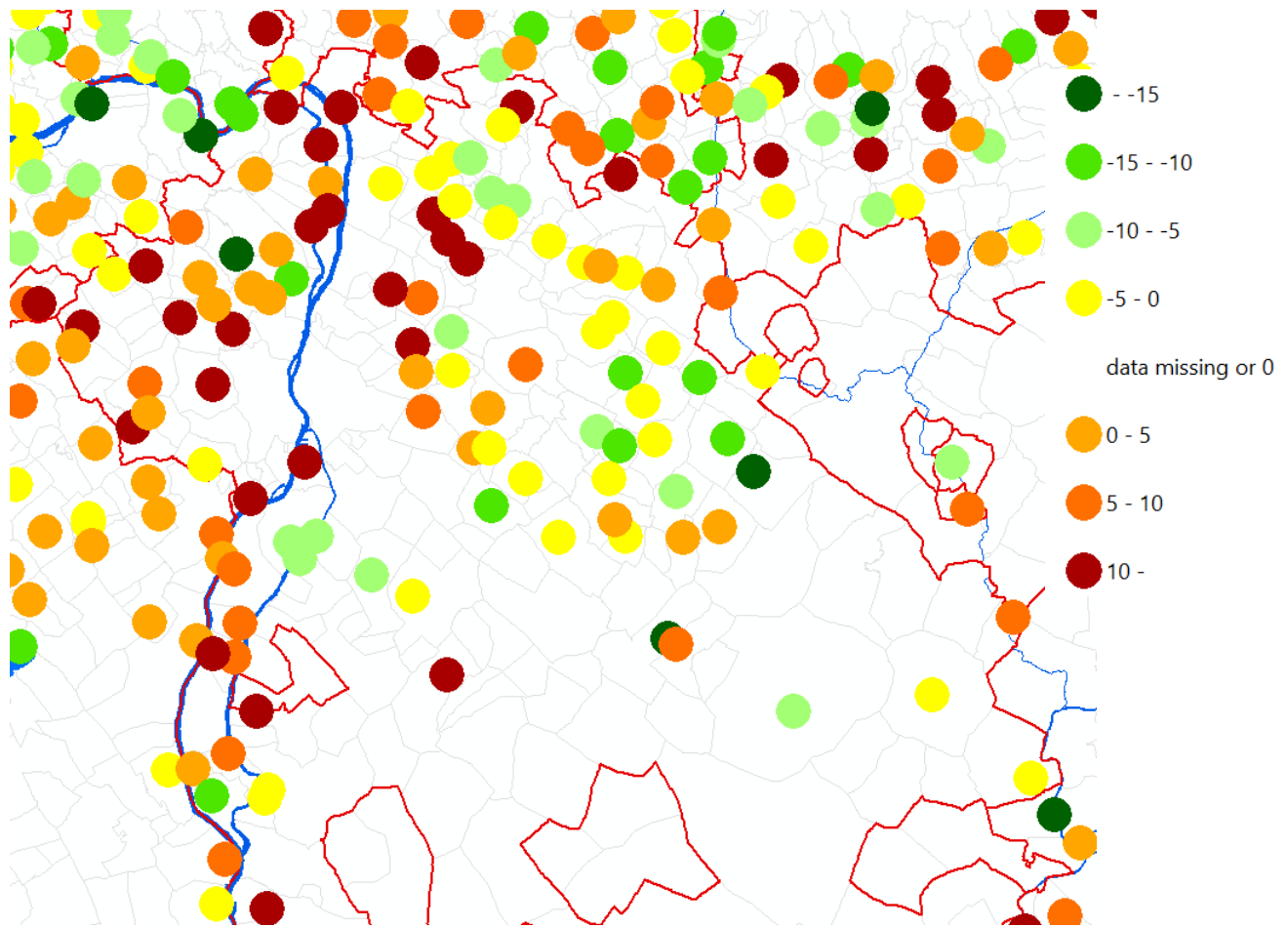
Összeírt szántók kiterjedésének változása (1720=1) / Change in size of conscripted peasant arable land

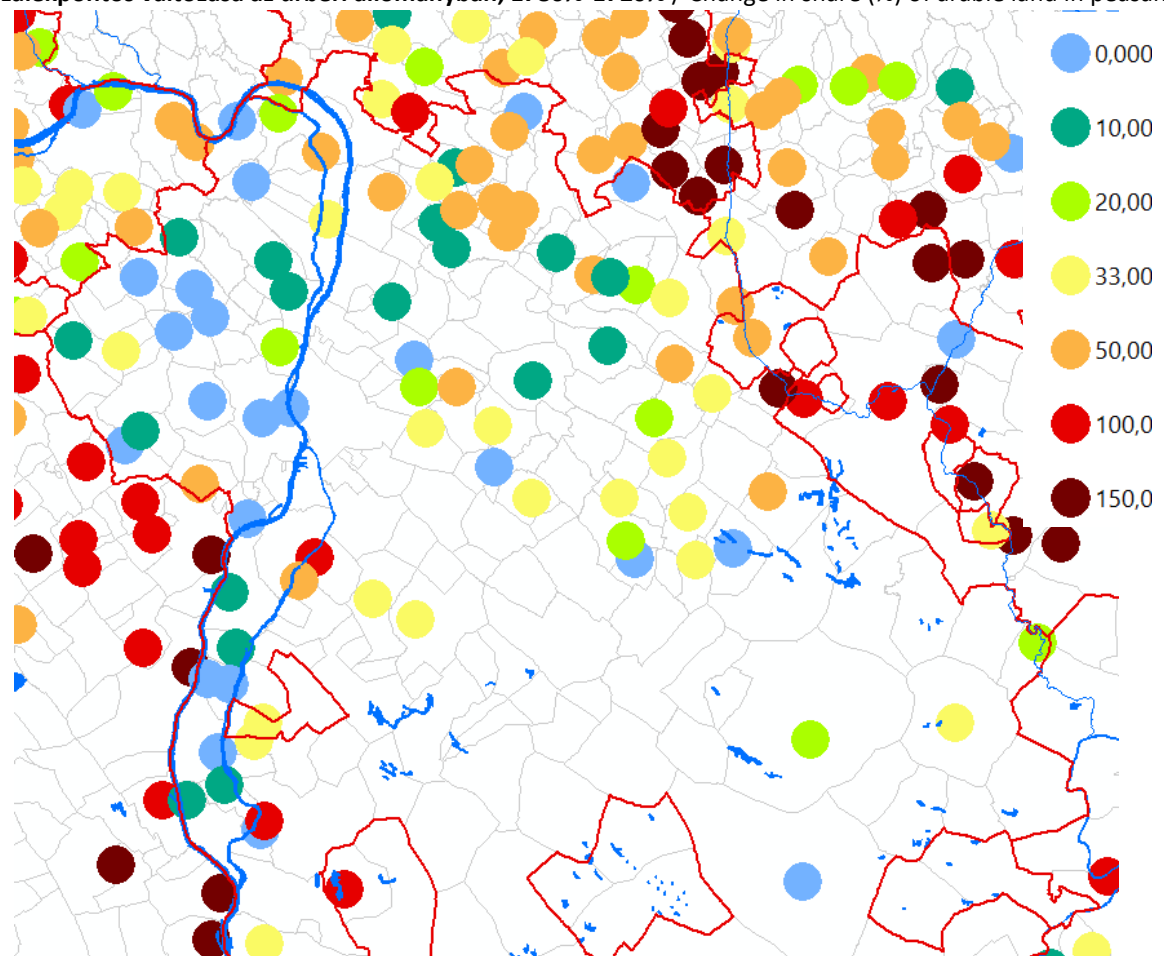
Az egy úrbéresre jutó összeírt szántó nagyságának változása (1720=1) / Change in size of per capita peasant arable land

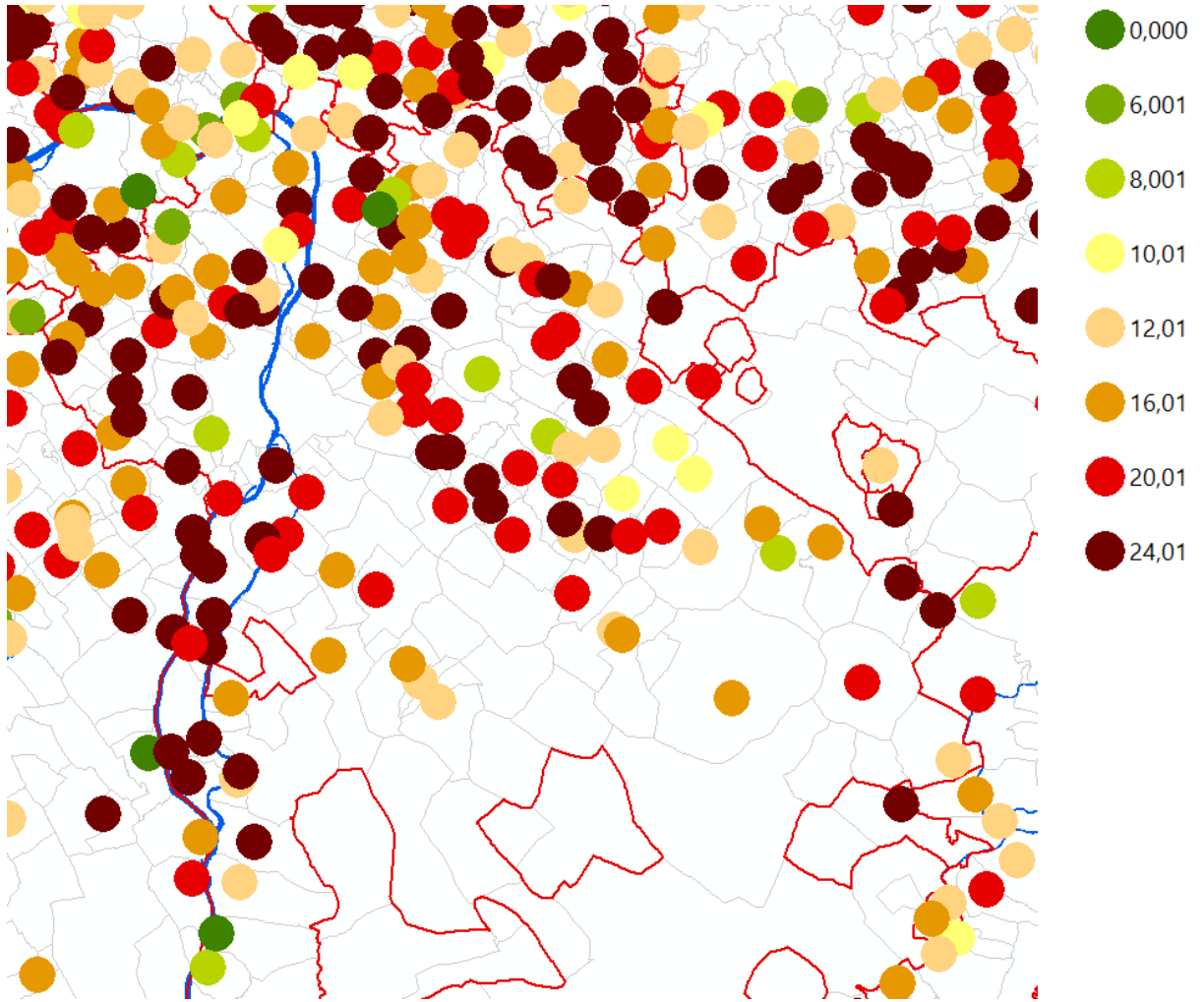
Az egy úrbéresre jutó összeírt rét nagyságának változása (1720=1) / Change in size of per capita peasant meadows

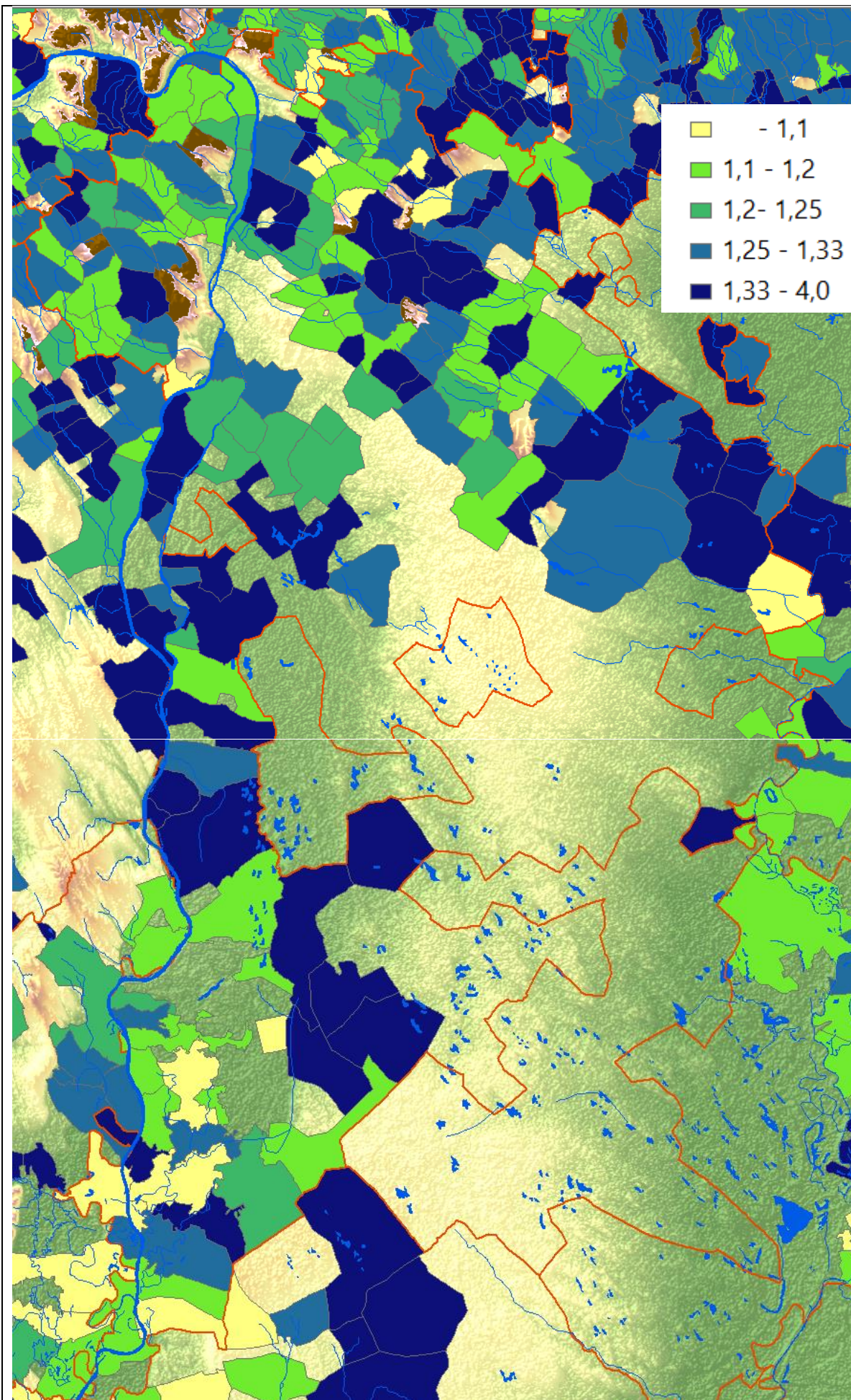
Szántók százalékos változása az úrbéri állományban, 1786%-1720% / Change in share (%) of arable land in peasant estates

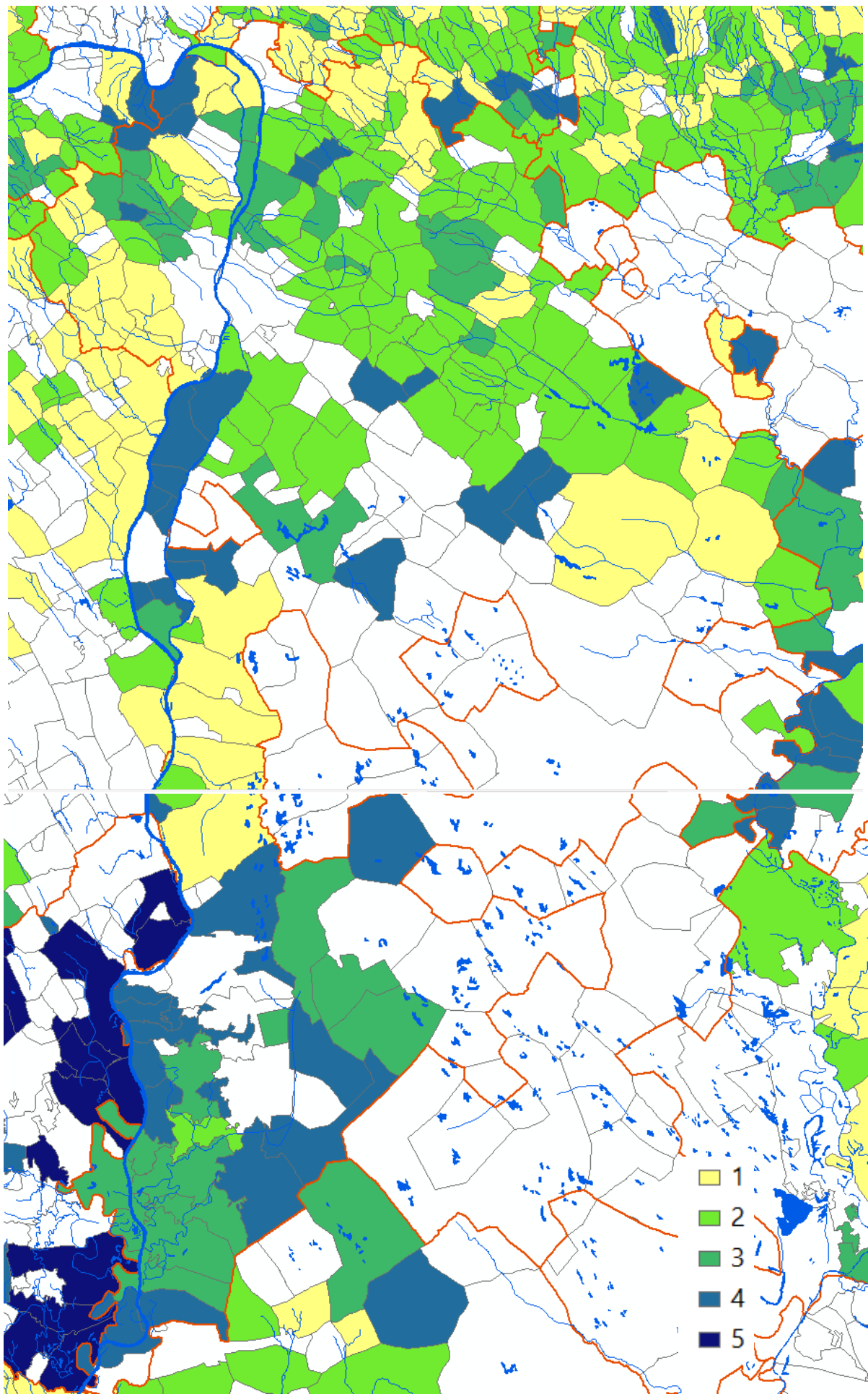
A mezőgazdasági potenciál 1720 körül a termékenység, a nyomások száma és az egy úrbéresre jutó szántóterület alapján / Agrarian potential in 1720 based on fertility, calcatura and per capita arable land

A mezőgazdasági potenciál 1786 körül a földminőség az egy úrbéresre jutó szántóterület alapján kombinálva /
Agrarian potential in 1786 based on land quality and per capita arable land

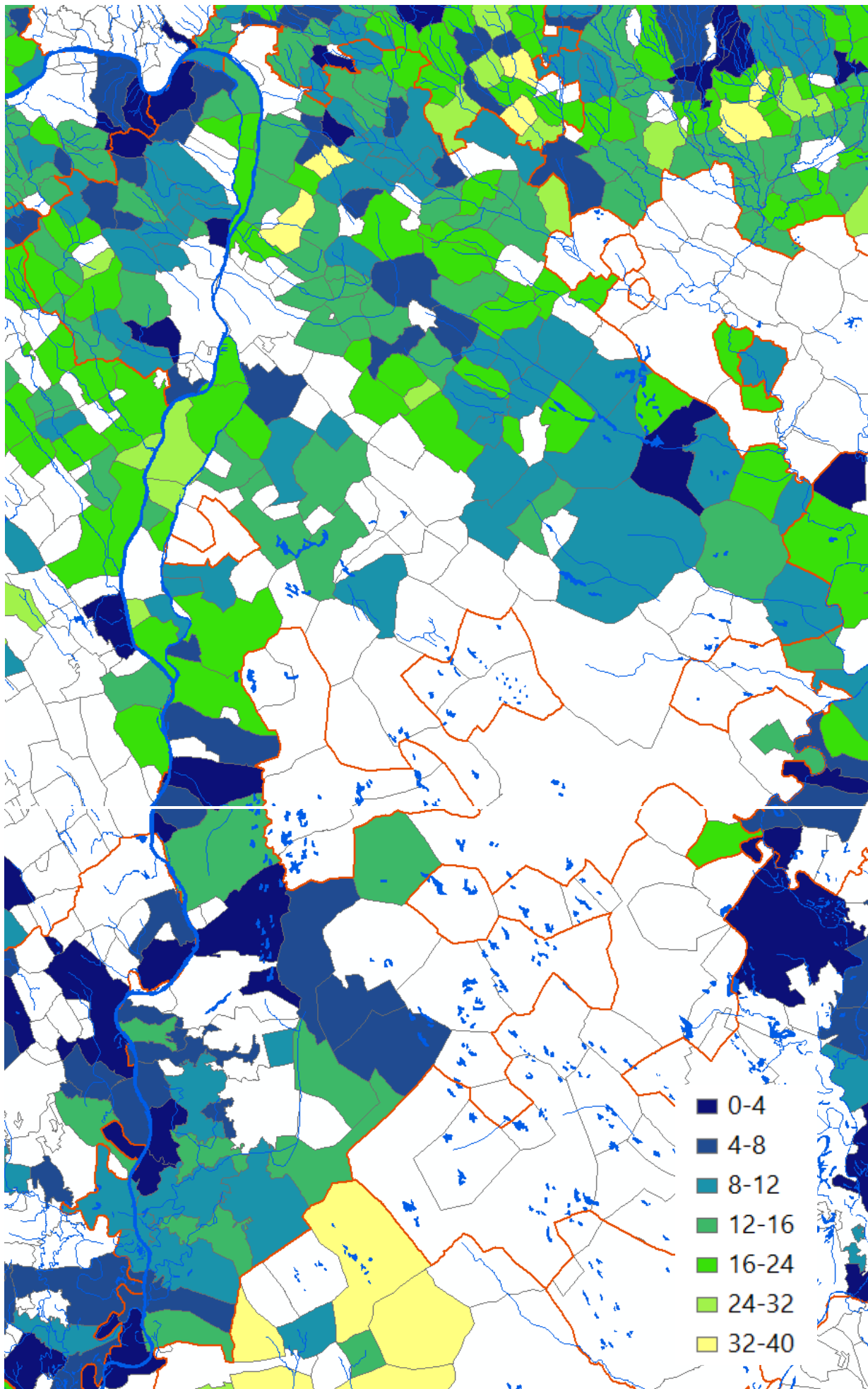

Egy házra jutó családok száma (Buda, Pest és Vác nélkül) 1786-ban / Families per house in 1786

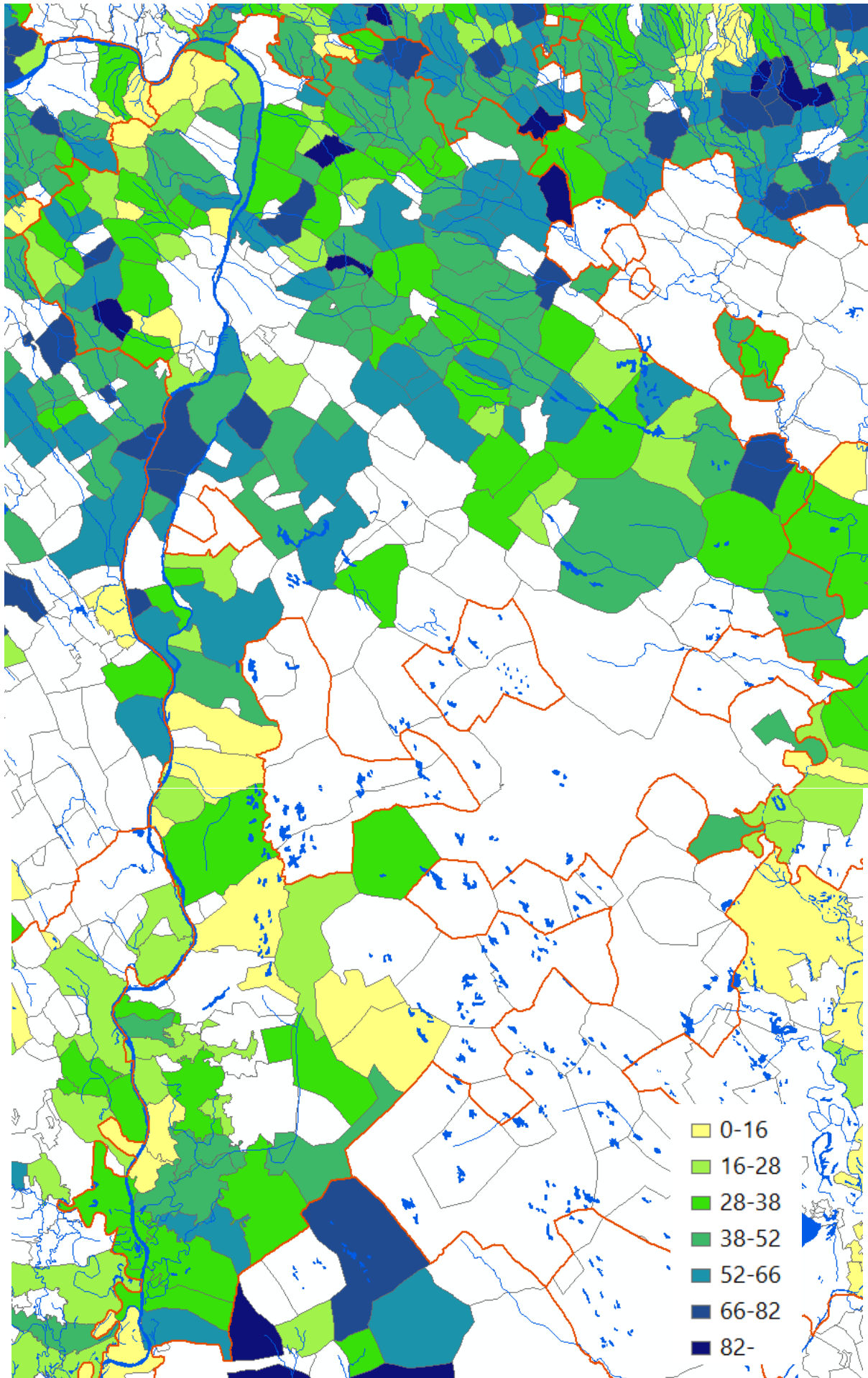

Földminőségi osztályok (1=legjobb) 1786-ban, vidéken / Soil quality in 1786 (1=best)

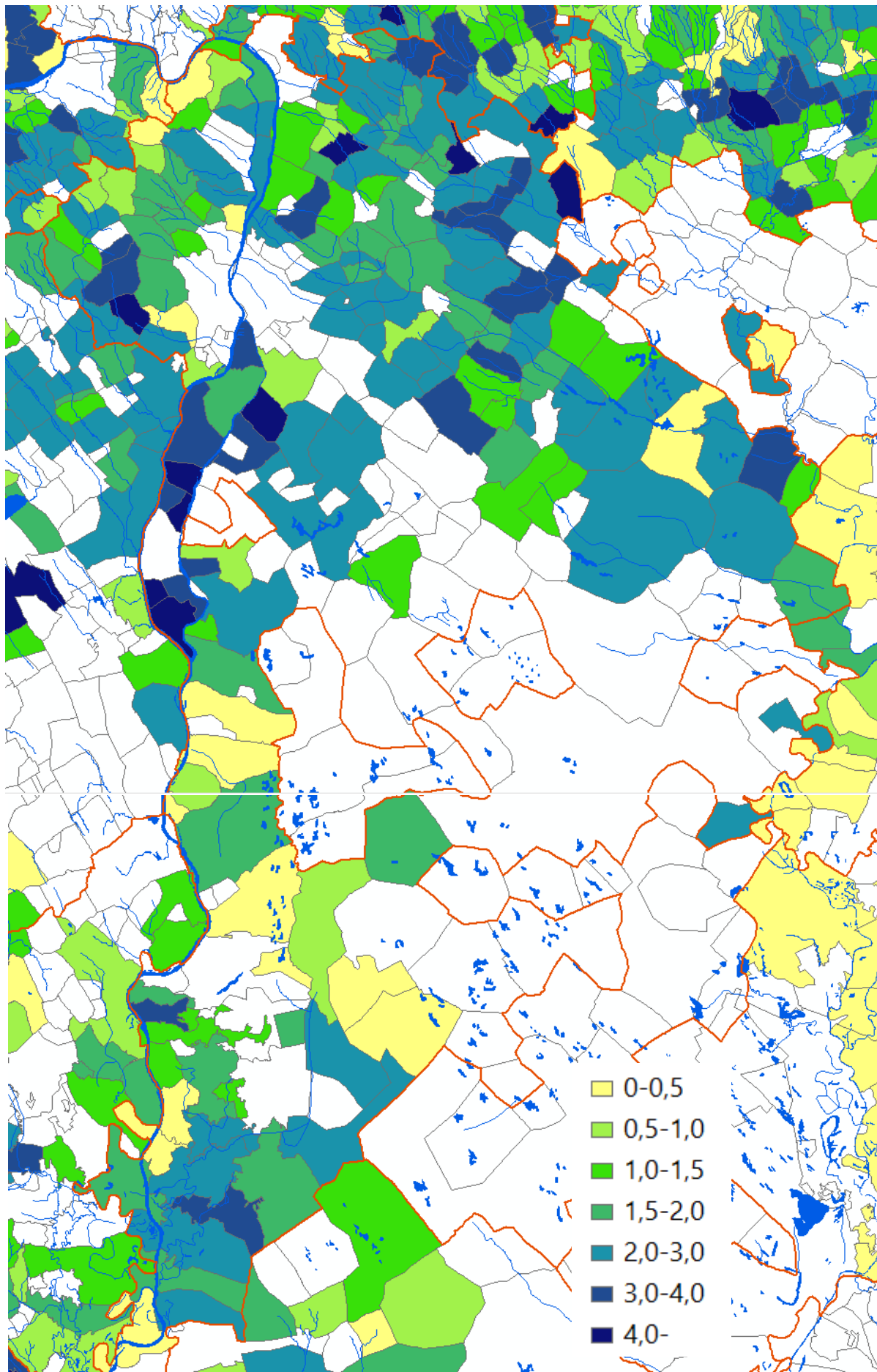

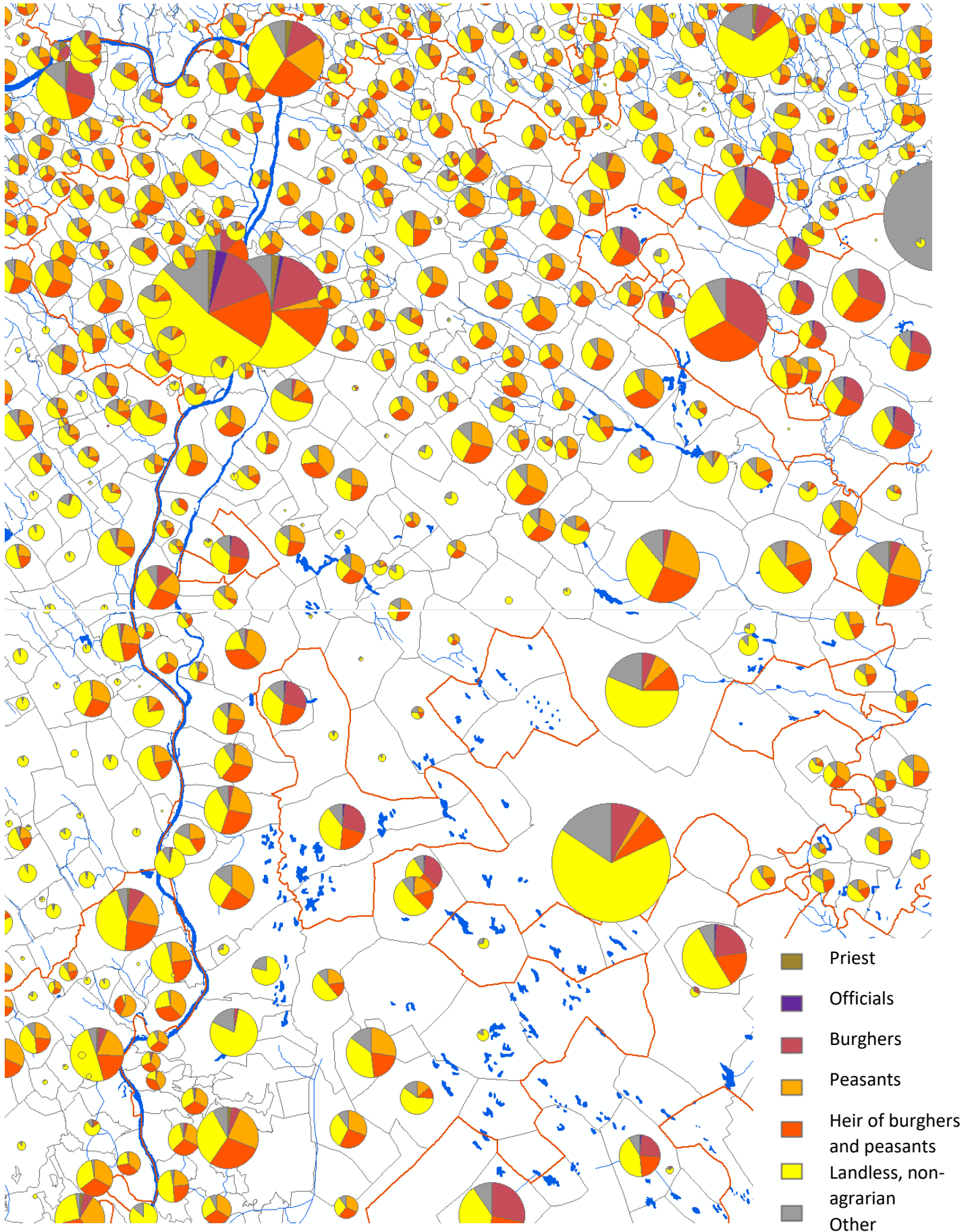
Egy összeírt úrbéresre jutó szántó (m. hold) 1786-ban vidéken / Arable land per one landed serf in 1786 (m. hold)

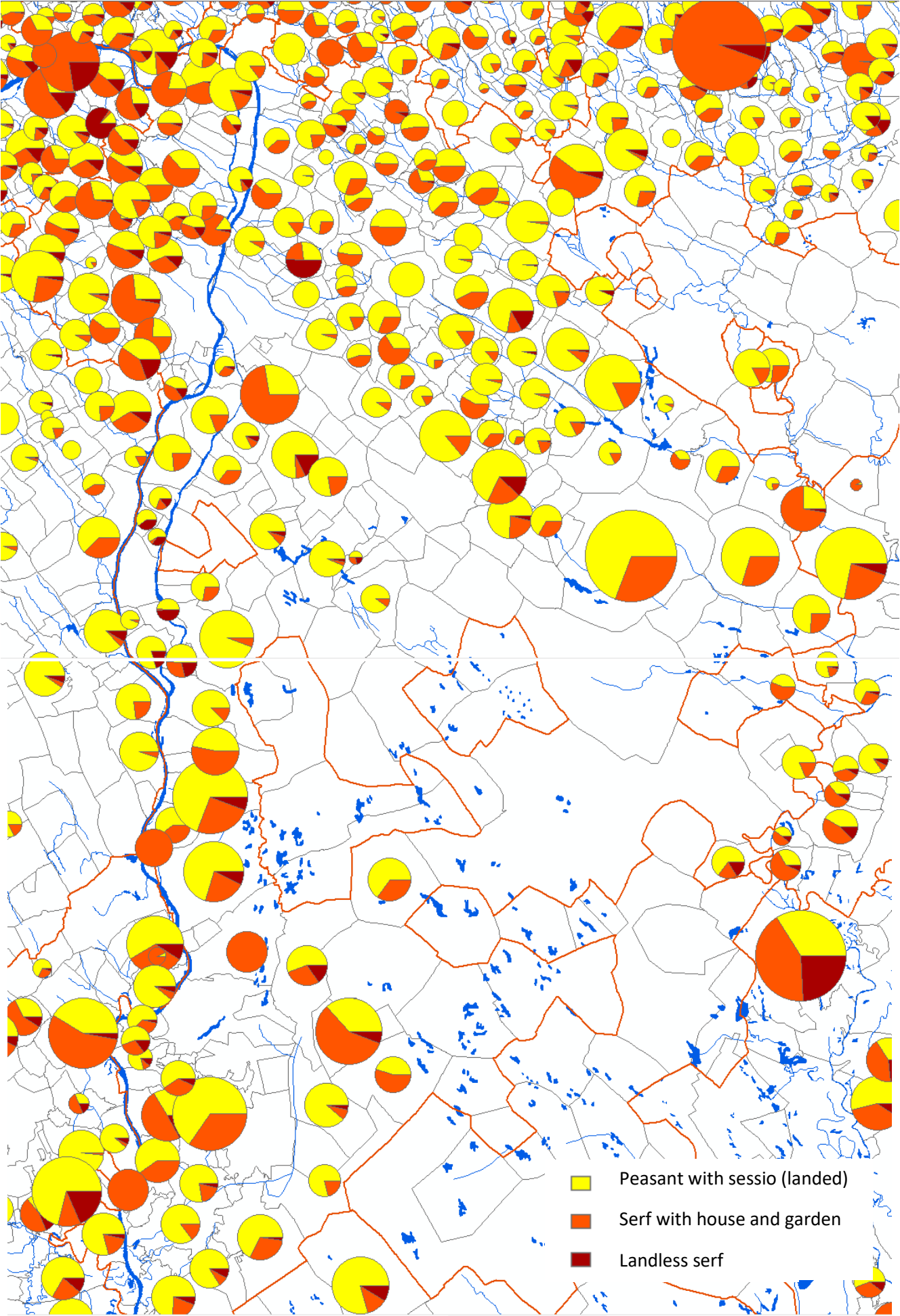
Gyalognapra korrigált összrobotnap egy úrbéresre vetítve 1786-ban – társadalomszerkezet proxyja /
Compulsory workdays for peasants (average per settlement) - a proxy for social social structure (1786)

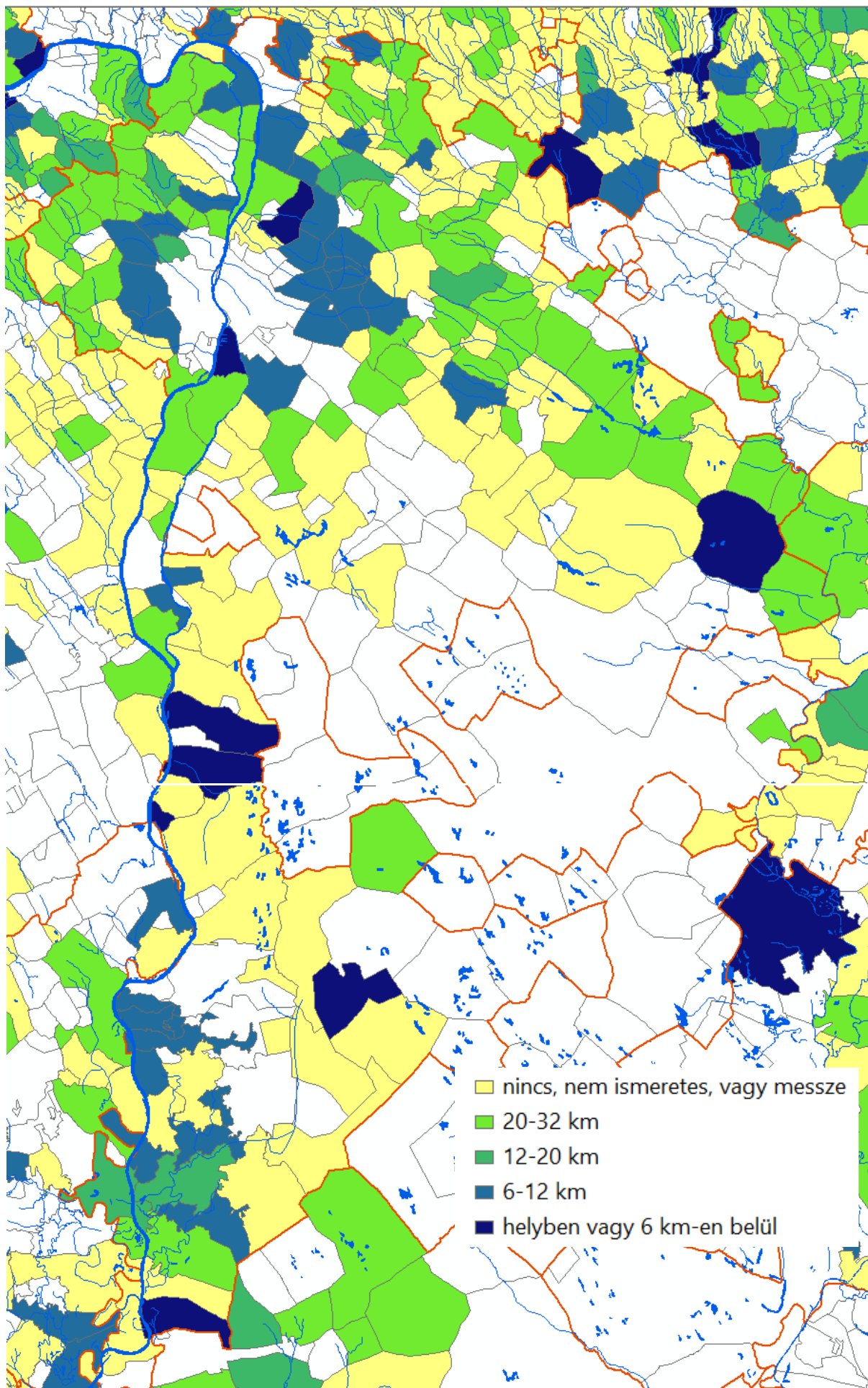
Ajándékok forintban kifejezett értéke egy úrbéresre vetítve 1786-ban /
Gifts to the landlord expressed in Ft per one serf in 1786

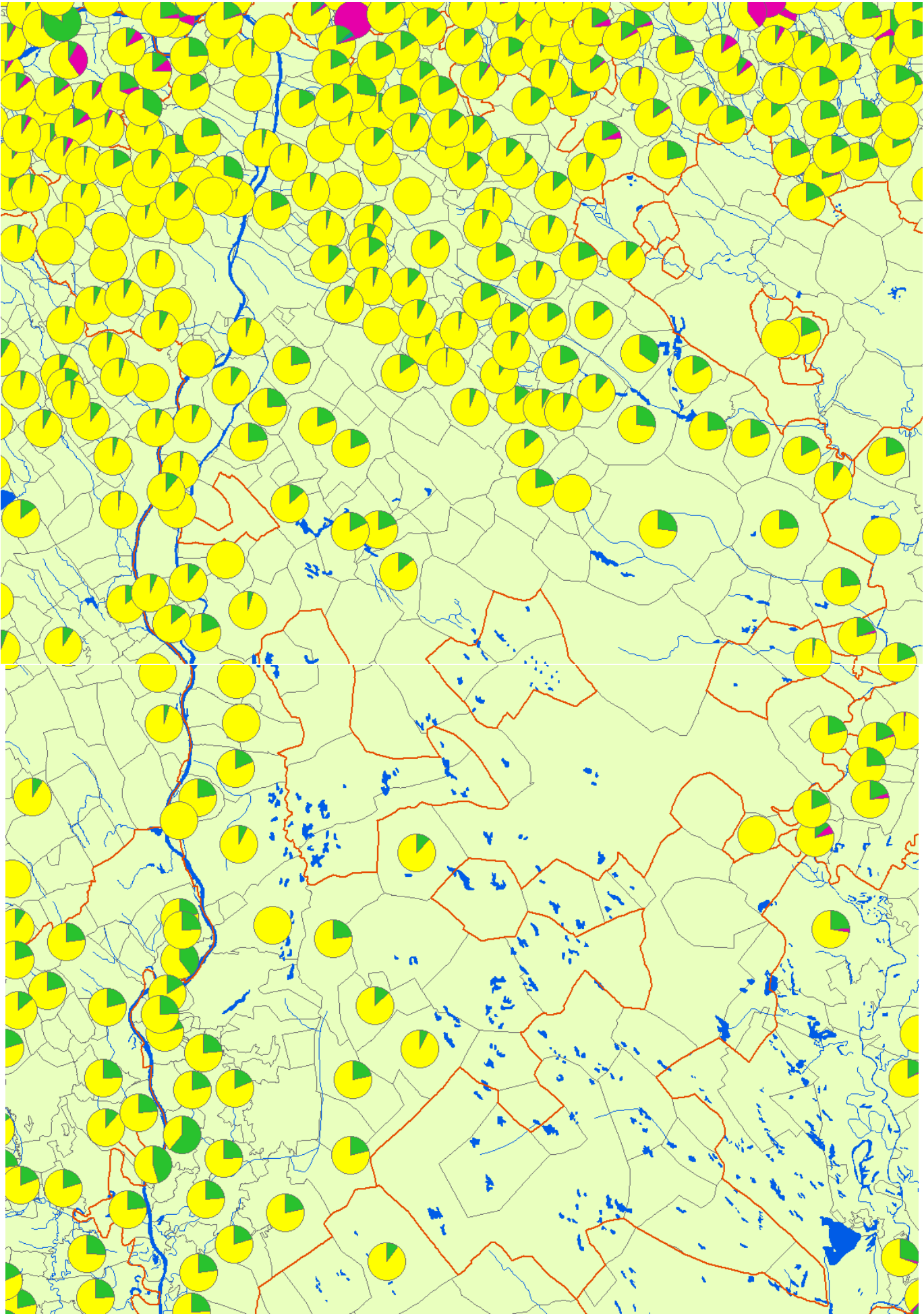
Társadalom 1785-ben / Social classes in 1785

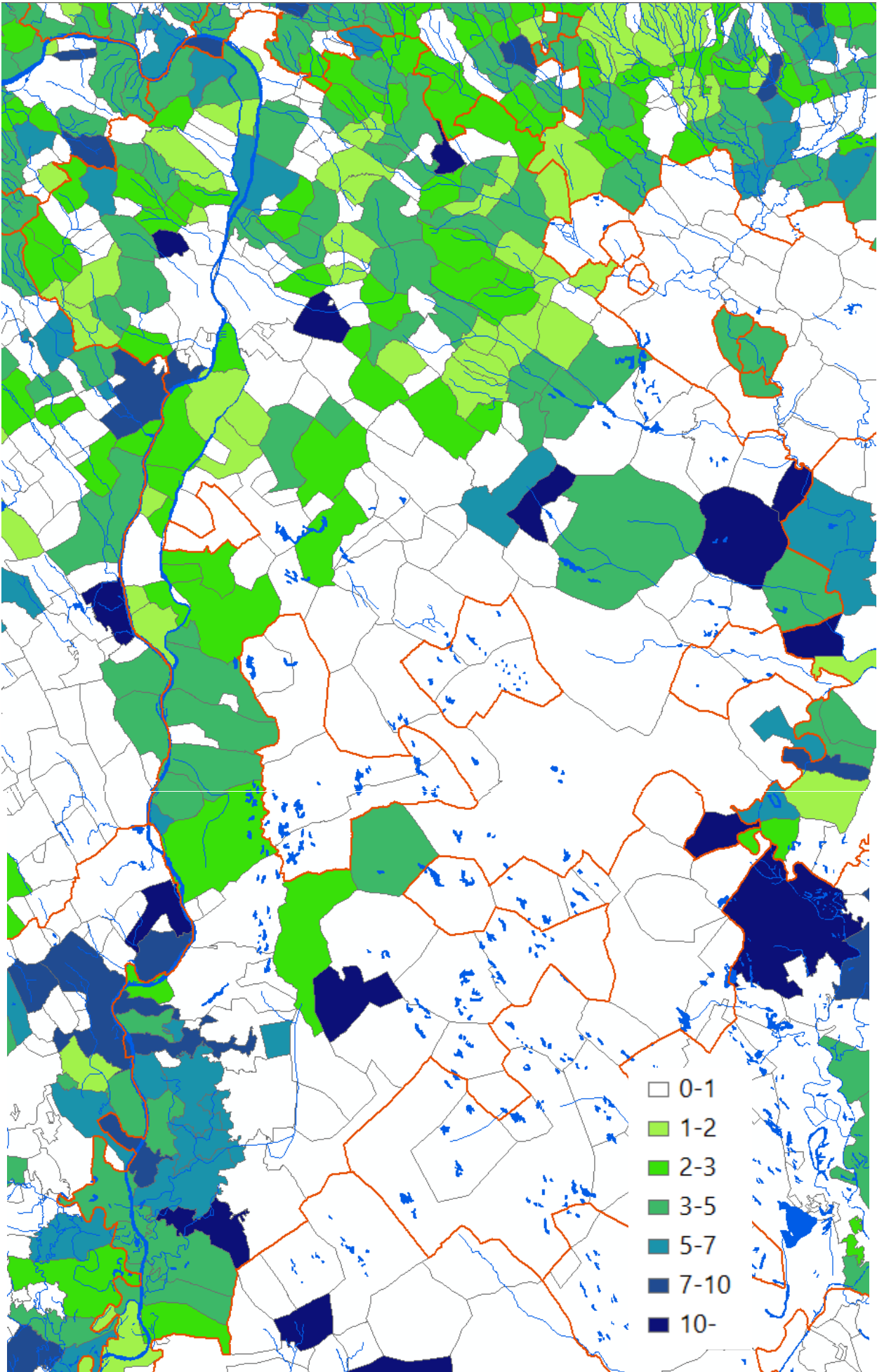
Úrbéres társadalom 1786-ban / Society of the serfs in 1786

Piactól való távolság km-ben, 1797 / Distance from markets in 1797 (kms)

Úrbéri szántók és rétek aránya 1786-ban / Share of urbarial meadows from the sessio in 1786

Az összeírtak számának változása 1785/1720 / Change in number conscripted 1785/1720

Utószó

Noha a jelen atlaszban elemzett országos településsoros adatok felhasználhatósága a 18. század esetében sokkal több módszertani problémát vet fel, mint a későbbi korokból származó statisztikáké, mivel sok kritika érheti mind az eredeti felvételezések célját,¹ mind kivitelezését,² mind az utókor interpretációit,³ de „*ahhoz, hogy a magyar társadalom újkori fejlődésének tendenciáit megrajzolhassuk, szükség van egy szilárd kiindulási pontra. Tudnunk kell azt, hogy... a török megszálló erők XVII. század végi kiűzése után mi maradt ránk a népesség, a településhálózat, a gazdaság középkori örökségéből*” – írja Faragó Tamás az 1720-as *Regnicolaris conscriptio* részletes (és jogos) kritikájakor.⁴ Annak vizsgálatához, hogy honnan hová jutott el az ország a török kor utáni újraberendezkedés, gazdasági rekonstrukció során, azaz milyen jellegű és mélységű területi különbségek jellemezték a polgári-liberális társadalom születése előtti gazdasági-társadalmi rendszert, és e területi különbségek mintázata hogyan rendeződött át később, akkor is megkerülhetetlenek ezek az adatok és összeírások, ha felhasználhatóságuk nyilvánvalóan korlátozott.

A fenti problémák miatt nem is az 1720-as,⁵ hanem a jóval pontosabbnak tekinthető⁶ 1728-as összeírás alapján kíséreljük meg rekonstruálni Szepes vármegye területi differenciáit és azok változását a 18. század során. Atlaszunk Perjés Géza 1970-es években megkezdett munkájának⁷ folytatása, de más módszerekkel és célokkal. Figyelembe véve az informatika statisztikai és vizualizációs módszereinek fejlődését,⁸ e kötetben *a területi differenciáltság megjelenítésére* helyeztük a hangsúlyt, az adatok közzététele és Perjés Géza korábbi műveiben tapasztalható mélységű kiértékelése ezúttal nem volt célunk. Előbbi hozzáférhető a <http://gistahungarorum.abtk.hu> oldalon, a kiértékelés pedig – igaz országos szinten, de integrálva több országos összeírás anyagát is és települési léptékben – megkezdődött.⁹ Szepes vármegye után a nagy kiterjedésű Pest vármegye következik a sorozatban, mely az 1728-as adatsorok mellett II. József népszámlálásának (teljes lakosságot felölelő) adatait és (az 1767-es úrbérrendezés anyagára alapuló)¹⁰ 1786-ra datált ún. „kancelláriai” összesítés úrbéresekre vonatkozó településsoros adatait is tartalmazza.

Az 1786-os „kancelláriai” összeírás szerkezete több esetben lehetővé teszi az 1728-as adatokkal való összevetést, bár a fogalmi kategóriák és az összeírt jelenségek köre nem fed át teljesen, ami az időbeli komparatív vizsgálatokat nehezíti (a fogalmi problémákra lásd a táblázatokat lent). Mivel az elemzett összeírások döntő mértékben a rurális társadalomra fókuszálnak, így a városok adatai csak ritkán jelennek meg.

A területi korlátozottság és a társadalmi hiátusok mellett az adatok pontosságáról is ejteni kell pár szót, és ez szoros kapcsolatban van az itt (az optimális eredmény érdekében) alkalmazott vizualizációs technikákkal. Az 1720-as összeírás nem volt teljesen megbízható, különben nem került volna sor 8 év múlva az újabb, részben

¹ Nem az utókor vizsgálatai lebegtek a kivitelezők szeme előtt, hanem a kor megoldandó feladatai. Ez nyilván korlátozza (más irányú, például történeti perifériakutatásokra vonatkozó, vagy demográfiai jellegű) felhasználhatóságukat az utókor számára. A történész feladata éppen az, hogy értelmezve az adatok vonatkoztatási körét, fogalmi hátterét, szelektálja azokat, az alapadatokból proxy változókat előállítva alkalmassá tegye őket a további, más irányú vizsgálatokhoz.

² Sok adat elveszett, nem minden társadalmi réteg szerepel, az összeírások nem terjedtek ki a gazdaság minden szférájára.

³ A marxista történetírás fogalmi rendszere több toposz meggyökeresedéséhez vezetett, mint pl. a zsellér = szegény; vagy az allodiális gazdálkodás jelentősége, a második jobbság fogalma stb.

⁴ Faragó 1996: 100–124.

⁵ Acsády 1896.

⁶ Perjés 1968.

⁷ Perjés 1974, 1978, 1979.

⁸ Az 1728-as összeírás 11 megyéje településszintű adattábláinak kialakítása és feldolgozása segédmunkaerő bevonásával Perjésnek mintegy másfél évig tartott. Mindezt a számítógép 1974-ben (!) kibővítve még bizonyos műveletekkel, osztásokkal, százalékszámításokkal stb. 8 perc alatt végezte el (Perjés 1974: 1098)

⁹ Lásd a Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2023-as (6.) kötetét.

¹⁰ Fónagy 2013.

kontrollált összeírásra. Az adatok manipulációjában a helyi lakosságon túl talán akár a vármegyei adminisztráció is érdekelt lehetett, hiszen a dikák újraosztása (mely a visszafoglaló háborúk utáni országgyűlések egyik visszatérő témája volt) nem minden megyének volt érdeke.

Az itt bemutatott kartogramok éppen az adatok pontatlanságai miatt zömmel intervallum-értékeket tartalmaznak, illetve arányskálán vannak értelmezve ugyancsak az adatok viszonylagos megbízhatatlansága miatt. Az atlasz éppen ezért elsősorban arányok bemutatására és azok területi differenciáltságának érzékeltetésére vállalkozik, nem pedig az abszolút számértékek vizualizálására. Egyrészt ez utóbbiak elérhetők online, másrészt a szisztematikus (azaz nem egyedi, hanem a megyei adatsorban végig jelentkező) hibák e módszerrel jobban korrigálhatók, harmadrészt szakmai szempontból éppen ez, az alapindikátorok helyett a derivált változók képzése-használhatósága és megjelenítése jelenti az atlasz hozzáadott értékét. A jelenségek kiértékelésére nem vállalkozunk, mert ehhez a megye helyi viszonyainak sokkal mélyebb ismerete szükséges, mint ami a természetföldrajzi viszonyaiból, illetve az adatok alapján is nyilvánvaló város-falu különbségből következik.

A megyének az ország többi részéhez képest mért állapotáról az alábbi táblázat tanúskodik, mely az indikátorok értékeit megyei szintre aggregálva tartalmazza a 11 fennmaradt és Perjés által összegyűjtött¹¹ összeírás esetében.

Az 1728-as összeírás főbb indikátorainak megyékre átlagolt értékei

Megye	Összes szántó / jobbágy (hold)	Nem telki (és nem zsellér) jobbágyföld aránya (1 = 100%)	Szántóföld (hold) / házas zsellér	Deserta/összes szántóföld (1 = 100%)	Irtásföld/összes szántóföld (1 = 100%)	Extraneusok által birtokolt szántóföldek (1 = 100%)	Összes fél telek alatti jobbágy ¹² aránya (1 = 100%)	Szabad menetelű/összes jobbágy (1 = 100%)	Nyomások száma (átlag)
Bihar vm.	5,099	0,432		0,005	0,010	0,000	0,032	0,667	1,70
Heves vm.	8,394	0,213	2,109	0,017	0,000	0,388		0,710	1,68
Nógrád vm.	19,738 ¹³	0,169	4,288	0,060	0,116	0,000	0,703	0,013	2,22
Pest vm.	10,846	0,197	2,673	0,001	0,003	0,005	0,646	0,907	1,99
Somogy vm.	12,370	0,214	2,100	0,054	0,076	0,015	0,545	0,188	2,19
Sopron vm.	16,548	0,046	1,896	0,078	0,006	0,006	0,686	0,199	2,16
Szabolcs vm.	<u>11,000</u>	0,033	0,000	0,324	0,007	0,064	0,067	0,211	2,47
Szepes vm.	36,000	0,191	16,738	0,354	0,001	0,012	0,940	0,054	2,81
Tolna vm.	14,248	0,975	9,667	0,008	0,005	0,034	0,035	0,874	1,85
Vas vm.	9,232	0,150	2,350	0,101	0,030	0,092	0,765	0,048	1,65
Zala vm.	13,722	0,166	3,192	0,067	0,135	0,049	0,839	0,107	1,46
Összesen	16,617	0,184	5,140	0,136	0,028	0,035	0,539	0,272	1,94

¹¹ Zólyom a levéltári jelzetek alapján, Csongrád és Gömör Perjés utalásai alapján maradhatott fenn levéltári anyagként, de adatbevitelre nem került sor.

¹² Tehát zsellérek nélküli halmazról van szó.

¹³ A nógrádi kile (szemben a biharival) kis mértékegység, ezért az itt látható 19 köblös (magyar hold) valójában kb. feleennyi, a bihari szántóértéket viszont minimum duplálni kell, az ott használt más mértékegység folytán.

Megye	Ippal is foglalkozók /összeirtak (1 = 100%)	Szemhozam általában a vetetthez képest (búza, rozs, árpa, zab)	A művelés munkaerő-szükséglete (fő)	Igénytelt igaerő (ökrök száma)	Rét/jobbágy (kaszás)	Rét/összes zsellér	Extraneus által birtokolt szőlők aránya (1 = 100%)	Új telepítésű szőlők aránya (1 = 100%) (intenzitás)	Összes jobbágyi szőlő/jobbágy	Összes házatlan zsellér/összes összeirt (1 = 100%)	Földes ¹⁴ és házas zsellérek aránya (1 = 100%)
Bihar vm.		2,924	2,275	6,471	2,730	1,000	0,470	0,109	1,788	0,060	
Heves vm.	0,051	4,400	2,000	6,364	3,930	1,251	0,260	0,120	0,426	0,007	0,040
Nógrád vm.	0,069	4,000	3,000	5,154	2,810	0,098	0,064	0,172	1,443	0,031	0,025
Pest vm.	0,051	2,600	2,250	5,663	1,530	0,438	0,057	0,193	3,641	0,025	0,135
Somogy vm.	0,005	2,526	3,000	6,000	2,670	0,103	0,251	0,167	2,702	0,042	0,018
Sopron vm.	0,007	3,630	3,267	6,000	1,554	0,037	0,472	0,011	5,221	0,143	0,112
Szabolcs vm.	0,012	3,900	2,800	4,217	2,0–3,0	0,022	0,000	0,726	0,198	0,005	0,000
Szepes vm.	0,141	2,000	1,615	4,690	2,456	0,546	0,000	0,000	0,000	0,120	0,177
Tolna vm.	0,049	3,519	2,900	5,000	2,0–5,25	0,217	0,307	0,279	6,530	0,088	0,001
Vas vm.	0,248	2,900	3,012	3,990	1,517	0,117	0,527	0,064	2,039	0,042	0,093
Zala vm.	0,077	2,739	3,005	4,000	4,059	0,312	0,499	0,020	2,720	0,046	0,119
Összesen	0,083	3,000	2,730	5,010	2,772	0,271	0,398	0,084	3,419	0,069	0,093

Az alábbi táblázat pedig az atlaszban használt eredeti változók (és a belőlük általunk kalkulált derivált indikátorok) értelmezéséhez, korlátaikhoz, hibalehetőségeihez nyújt fogódzót.

A további következtetések levonását az olvasókra bizzuk az atlasz lapjainak tüzetes böngészésével.

A 18. század végi vizsgálatokhoz használt főbb numerikus és nem numerikus indikátorok értelmezése és használatuk (relevanciájuk) sajátosságai (II. József népszámlálása, *Lexicon locorum*, kancelláriai összeírás)¹⁵

Indikátorok 1770–1797 között	Problémák
Domináns nyelv	A <i>Lexicon locorum</i> 1773-as és Vályi 1796-os adatainak egyesítése sem teszi lehetővé az erdélyi viszonyok rekonstrukcióját. Ellenben a vegyes lakosságú települések gyakoribb jelzésével (főleg Vályinál) nagyobb lesz a csoportok száma. A kapott kép természetesen eltér, ha Vályi hiatusait pótoljuk a <i>Lexicon locorum</i> -mal, vagy ha az utóbbi hiányait Vályi adataival.
Domináns vallás	A <i>Lexicon locorum</i> és Vályi adatainak egyesítése sem teszi lehetővé az erdélyi viszonyok rekonstrukcióját. Ellenben a vegyes vallású települések gyakoribb jelzésével (főleg Vályinál) nagyobb a csoportok száma. A kapott kép eltér, ha Vályi hiatusait pótoljuk a <i>Lexicon locorum</i> -mal, vagy ha az utóbbi hiányait Vályi adataival. Különösen amiatt, mert Vályinál már szép számmal szerepelnek a Rómához csatlakozó ortodoxok önálló kategóriaként, ezzel szemben az 1770-es években számuk még elenyésző.
Birtokos	A nagy esetszám miatt szükség volt cím és birtokméret és jogállás alapján történő újrakódolásukra, mely az 1000 felüli értékről kb. 20-ra vitte le a kategóriák számát. Külön kódolásra kerültek a családnevek is, így az egyes kategóriákon belül (pl. 10 000 hold feletti világi nagybirtok) is lehet disztingválni. A népszámlálás és Vályi adatainak egyesítése sem teszi lehetővé az erdélyi viszonyok rekonstrukcióját. A két adathalmazban változások is vannak (pl. sok szerzetesrendi birtok a Kamaráé lett).

¹⁴ Földes (házas) zsellér: 1/8 telkes vagy az alatti úrbéres.

¹⁵ Hogy melyik indikátor milyen társadalmi-gazdasági folyamatot reprezentál, és milyen irányba módosítja a fejlettséget, azt lásd később az egyes fejezetek elemzéseinél.

Jogállás	1720 és 1785 mellett erre vonatkozóan találunk adatot az 1770-es évekből is (<i>Lexicon locorum</i> , Fónagy 2013). Ez lehetővé tette a jogállásváltozás rögzítését is, ami mintegy 200 „billegő” mezőváros adatainak külön értékelését is lehetővé tette.
Piactól való távolság	Vályi alapján 1797-ből, azzal a premisszával, hogy ahol Vályi nem jelölt piacot, piactól való távolságot, ott nem is feltételeztük a piacozást (ami nyilván nem maradéktalanul pontos, hiszen Vályi nem volt szisztematikus). A piactól való távolság alapján öt csoportba osztottuk a településeket.
Földminőség	Az 1786-os kancelláriai összesítésben található adatok Erdélyt nem tartalmazzák. A minősítés főleg a szántóföldi művelésre vonatkozik, tehát pl. szőlőterület esetében csalóka. A teleknagyságra és így a dikák számára is befolyással volt, ennek ellenére nem minden esetben kizárólag a természetföldrajzi adottságok döntöttek, pl. Tolna megye szinte egységesen rossz besorolást kapott. Az 1786-os földminőség köszönőviszonyban sincs az 1720-as maghozamon alapuló termékenységgel, de Vályi (erősen hiányos) földminősítésével sem ekvivalens minden esetben, noha időben közelebb állnak, és jellegük is azonos.
Önálló egyházközség	A <i>Lexicon locorum</i> -ból, így Erdély hiányzik; 0/1 típusú adat (ennél magasabb is lehet, ha több felekezet van jelen a településen).
Iskolamester	A <i>Lexicon locorum</i> -ból, így Erdély hiányzik; 0/1 típusú adat, egyesítve az előzővel 0–3 intervallumon értelmezve „kulturális infrastrukturális” ellátottságként.
Telkes jobbágyok aránya (a lakosságból)	A népszámlálás „paraszt” kategóriáját „telkes jobbágyként” elfogadva az 1785-ös adatok is használhatók, de ekkor a teljes lakosság a viszonyítási alap, 1786-ban pedig vagy az összeírt úrbéresek arányában értelmezendő a %-os érték, vagy a népszámlálás összlakosságához kell viszonyítani, de ekkor Erdélyre nincs adat.
Házatlan zsellérek aránya	1720-ban csak zsellér kategória van (<i>inquilinus</i> ; a <i>subinquilinus</i> ok nélkül), a népszámlálásban szintén, de ráadásul ez jogilag és vagyoniilag sem homogén csoport. Ezért a kancelláriai összesítés anyagát használtuk a <i>subinquilinus</i> csoport azonosításához (úrbéres népességhez vagy az össznépességhez is mérhető). Erdély hiányzik, de az ottani összeírások sokszor egyébként sem tartalmazzák az apjukkal egy kenyéren élő felnőtt fiak számát.
Egy úrbéresre jutó szőlőterület	Kapásban megadva, amit egyhatod magyar holdként, 200 négyszögöllel számítottuk. Mivel a kancelláriai anyagban szerepel, így Erdélyre nincs adat. A telkes jobbágyok, házas zsellérek és házatlan zsellérek egyaránt benne foglaltatnak a kategóriában. Egyébként termőhelyi adottságok miatt igen sok település esetében 0-s érték mérhető.
Egy telkes jobbágyra jutó szántó (hold)	A kancelláriai anyagból, köblös földben (vetőmagszükséglet alapján) megadva, magyar holddal ekvivalensnek tekintve, 1200 négyszögöllel számolva, noha a század végén már használták a kataszteri holdat, ami 1600 négyszögöl. Az irtásföldet és a pótlást, de a beltelket is át- és beleszámoltuk a mutató értékeibe – ez utóbbiak miatt az 1720/8-as adatokkal való összevetés nem zökkenőmentes.
Gyerekek (12 év alatt) aránya a lakosságból	II. József népszámlálásának eme kategóriája nem használható demográfiai értelemben, mert az 1–12 és 13–17 évesek kategóriájában nincsenek benne a nemesek fiai, továbbá a „parasztok és polgárok örököseinek” azon halmaza, akik még nem nagykorúak, de majd továbbviszik az apa tevékenységét (pl. öröklik a jobbágytelket, csak kiskorúak). Így e halmaz inkább a majdani sorozhatók körét adja meg (a 13–17 éves korosztállyal összevetve pedig a gyerekhalandóságról is képet kapunk).
Egy úrbéresre jutó adó (Ft)	Direkt állami adó (hadiadó). Ismeretlen az adóalap összetétele, ti. nem tudni, hány %-a nem földművelésből származik. Értéke több megyében hiányzik.
Idegenek aránya a lakosságból	Nem teljesen a mai értelemben értendő, mert II. József idején 10 év helyben lakás után helyinek minősült a bevándorló. A teljes lakossághoz mértük, ami nem valós értéket ad, hiszen pl. a „migráns” gyerekek halmaza kimarad a viszonyítási alapról. Azaz a mutató csak az adott időben jellemző területi mintázat sajátosságainak kimutatására alkalmas, a későbbi korok értékeivel nem összevethetők az itt mért értékek.

Távollevők aránya a lakosságból	Az elvándoroltak, peregrináción levők, ideiglenesen távollevők mellett a katonának elvittek is beleértendők. A teljes lakossághoz mértük, ami nem valós értéket ad, hiszen pl. a gyerekek halmaza kimarad a viszonyítási alapból. Azaz a mutató csak az adott időben jellemző területi mintázat sajátosságainak kimutatására alkalmas, a későbbi korok értékeivel nem összevethetők az itt mért értékek.
Család létszáma	Kiszámítható az egész országra a népszámlálás alapján, de az egy házra jutó lakosság szám szintű. Ez viszont nemcsak a családhoz, hanem a „háztartáshoz” tartozó egyéb személyzetet is magában foglalja (béresek, zsellérek, szolgálók, stb.). Az egy házra jutó lakosság szám tehát nem ekvivalens a családmérettel, hiszen az 1 ház = 1 család sem áll fenn 1780-ban a statisztikai adatok alapján.
Egy házra jutó családok száma	Kétértelmű indikátor, hiszen a városokban gyakori volt, hogy egy házban több család lakott, míg vidéken a gazda munkaerőigényét vagy tehetőségét mutatta, ha valakit befogadott házába. Vidéken viszont egyfajta zselléresedési mérőszámoknak is használható, s szemben a kancelláriai összeírások házatlan zselléreivel, ez az egész országra számítható.
Természetbeni ajándékok korrigált, kumulált értéke egy földművesre (úrbéresre) (Ft)	Az összevont indikátor hátránya, hogy csak lokális piaci árak (Debrecen környéke) alapján sikerült az ország egészére aggregálni a számos, eltérő mértékegységben kifejezett szolgáltatást (zsír, fonal, tojás, tyúk, fa... – nem tartozik ide a kilenced természetben való megváltása). Bár telekméret alapján szabták meg a természetbeni ajándékok értékét, ennek alapértéke a földesúrtól függött, ezért viszonylag nagy diverzitást mutatott azonos átlagos telekmérettel rendelkező falvak esetében is. Mivel az 1786-os összeírás tartalmazza az indikátort, így Erdélyre nincs adatunk.
Gyalognapban kifejezett robot nagysága egy úrbéresre	Mivel az 1786-os összeírás tartalmazza, így Erdélyre nincs adatunk. Az összeírás némiképp félrevezető, mert külön feltünteti az igásnapokat, majd egy újabb rovatban a gyalognapokat, valójában azonban ez utóbbi tartalmazza a gyalognapra konvertált igásnapokat és a gyalognapokat egyaránt. A robotteher a kancelláriai összesítésben mindig a teleknagyság alapján számolt elvi érték, tehát településszinten az egy főre jutó robotterhet kizárólag a lakosság belső differenciáltsága befolyásolja (ahol sok a zsellér, ott alacsonyabb a robotteher). Éppen ezért inkább szociális, mint ökonometria mutatóként kell értékelni. A kilenced robottal történő megváltása módosíthatja értékét.
Nemesek aránya (a teljes lakossághoz mérve)	Szemben az 1720-as adatokkal, ez gyakorlatilag minden nemes férfit tömörít (a kiskorúakat is, tehát ők nem a gyerekeknél feltüntetve szerepelnek). Ebből következően a két kategória nem összevethető, hiszen itt arisztokraták, középnemesek is számba vettek. Az egész országra mérhető.
Polgárok aránya (a családok számához mérve)	Itt gyermekkorúak jóval kisebb eséllyel szerepelnek, mint a nemességnél. Az egész országra adatolható.

A 18. század eleji vizsgálatokhoz Perjés által használt főbb numerikus és nem numerikus indikátorok értelmezése és használatuk (relevanciájuk) sajátosságai (1728)

Telki szántóföld	
Egyéb szántóföld	a jobbágyok művelésében, de nem a telki állomány része
Összes jobbágyi szántóföld	az előző kettő összege
Zsellér szántóföld	saját földdel bíró, nyolcadtelkesek, az értéke nem része a fent számított telki állománynak
Összes helyi föld	nem extraneus és nem urasági vagy egyéb föld
Extraneusok kezén lévő föld	nem helyiek földje, nem feltétlenül telki állomány
Egyéb szántók	nem paraszti föld (város, uraság – nem mindig adják meg, ezért külön statisztikába nem bevont
Összes szántó	a fentiek summázata
Deserta föld	a fentiek felül számolva

Irtás	a fentiekén felül, szántó
Összes jobbágyszántó egy jobbágyra	egy telkesre jutó telki és nem telki, jobbágyi művelésű föld (zsellérek és földjeik nélkül)
Nem telki jobbágyszántó aránya	a jobbágyi művelésű, de nem telki állományú föld aránya az összesből (deserta és egyéb nélkül)
Extraneus föld az összes földből	deserta nélkül számított érték
Deserta az összeshez	deserta és egyéb nélkül számítva az összes földet
Irtás a művelt földhöz	csak deserta nélkül
Egy jobbágyra jutó telki és egyéb szántó	
Egy földes zsellérré jutó zsellérföld	saját földdel bíró zsellérek halmazán számolva (nyolcad és tizenhatod telkesek)
Összes jobbágy	örökös és szabadmenetelűek, birtokméret szerint differenciálva
Szabadmenetelű az összesből	szabadmenetelű jobbágycsoport aránya az összes jobbágyból
Fél telek alattiak az összesből	a szegénység proxyja, az összes jobbágyhoz mérve, a zsellérek nincsenek benne
Telkek száma	
Összes telki állomány köbölben	a köböl kb. a magyar holddal ekvivalens
Telek nagysága köbölben	mint mértékegység
Egy jobbágyra jutó teleknagyság	a jobbágygazdaság tényleges nagysága telekben kifejezve, csak úrbéri föld
Egy jobbágyra jutó telki szántó	magyar holdban kifejezve
Búza szemhozam	vetőmaghoz mérve
Rozs szemhozam	vetőmaghoz mérve
Árpa szemhozam	vetőmaghoz mérve
Zab szemhozam	vetőmaghoz mérve
Szántás munkaerőigénye	felölt főre vetítve (a rendelkezésre álló felnőtt férfi munkaerő és a jobbágycsoport által művelt szántóföld nagyságának hányadosa)
Igaerő (ökrök száma)	ökrök száma, nem egyértelmű, hogy a rendelkezésre álló vagy a földterület műveléséhez szükséges
Boronálás	nem numerikus igen / nem / nincs adat
Trágyázás	igen / nem /nincs adat
Kenyérellátottság	elég / nem / nincs adat
Jobbágyrét	telki állományú, kaszásban megadva, zsellérek nélkül
Zsellérrét	telki állományú, kaszásban megadva
Összes helyi rét	az előzők összege (átszámítva holdra, szántóval való összevetés esetén)
Helyi az összesből	a telki állományú rét az összeshez (beleértve a nem úrbérest is) mérve
Egyéb rét	beleértve a nem telki állományú rétet is, kaszásban
Összesen rét	
Jobbágyrét egy jobbágyra	egy jobbágyra jutó rét, telki, zselléreké nélkül, kaszásban
Rét egy földes zsellérré	zsellérek saját művelésű földje, kaszásban
Rét hozama	nem numerikus
Legelő	nem numerikus
Házatlan zsellér az összes összeírtból	arányszám
Iparos az összes összeírtból	iparral is foglalkozók az összes összeírtból, nem külön, önálló iparosok, arányszám

IRODALOM

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), A 39 A Magyar Kancelláriai Levéltár, Acta Generalia (1770–1848), 3688/1786

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Központi Statisztikai Hivatal, Iratgyűjtemények (volt F iratgyűjtemény) (1701–1996), XXXII-23-j-12, 31–85. doboz. Az 1728-as adóösszeírás feldolgozásának anyaga. Eredeti anyag: MNL OL X MF 8374–8386. (1728. évi összeírások a budapesti és megyei levéltárakból: X 1856; 1876; 1886; 1930; 1933; 1941; 1947; 1970; 9671; 9733; 9588; 9706; 9765).

Acsády Ignác: *Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában 1720–21*. Statisztikai Hivatal, Budapest, 1896.

Fónagy Zoltán: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. Adattár I–II*. MTA BTK TTI, Budapest, 2013.

Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). KSH, Budapest, 1960.

II. József népszámlálásának községi adatai. KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének Történeti Demográfiai Füzetek 15. Szerk.: Dányi Dezső, Faragó Tamás és László Géza. KSH NKI, Budapest, 1996.

Pótlás az első magyarországi népszámláláshoz 1786–87. Történeti statisztikai tanulmányok 2. KSH, Budapest, 1975.

Lexicon locorum Regni Hungariae populosorum anno 1773 officiose confectum. Szerk.: Illés József. Magyar Békeküldöttség, Budapest, 1920.

Perjés Géza: A statisztikai szemlélet elemei a XVIII. század eleji adóösszeírásokban. *Statisztikai Szemle* 46 (10), 1968: 1037–1045.

Perjés Géza: Az 1728. évi adóösszeírás adatainak feldolgozása. *Statisztikai Szemle* 52 (11–12), 1974: 1068–1100.

Perjés Géza: Jelentés az 1728. évi összeírás gépi feldolgozásáról. *Agrártörténeti Szemle* 20 (1–2), 1978: 11–80.

Perjés Géza: Bihar megye 1728. évi adóösszeírásának gépi feldolgozása. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve* 6. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen, 1979: 33–109.

Vályi András: *Magyar országnak leírása...*, I–III. Buda, 1796.